

81
1899/3

ახანის

3/

თ ვ ი უ რ ი

პრემული

წელიწადი მეორე

VII

ივლისი, 1899

ქუთაისი

ღამბაშიძის სტამბა * Типография Гамбашидзе.

1899

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 31 Июля 1899 г.

ზარგელა განყოფილება.

		83-
I	ცოცხალი სურათები. ლექსი აკაკის .	1—5
II	ალბომი. ლექსი მისივე..	6
III	განსაცდელი მფეე ერეკლე მემოგ- ზედ (ამბავი). (დასას.) ი. ლაზარესძის	7—16
IV	პროგრამა ეთნოგრაფიულ და იური- დიულ ცნობების შესაკრებად. ა. ხახ- ნაშვილის.	17—32
V	კინეო. სამ-მოქმედებიანი კომედია-ხუმ- რობა, აკაკის	33—92
VI	საისტორიო მასალა. ფ. ჭ.-სა.	93—96
VII	მეოცის მებაზრეულობა. (გაგრძელება) ს. ქვარცხელი	97—128

მეორე განყოფილება.

I	ჯაფარა ჯაფარაშვილის წერილი როსტომ ერისთავისადმი მინაწერი. წარმოდგ. სიკო კანდელაკის მიერ.. . . .	1—8
II	მასალები ქრისტიანობის დაცემის და ისლამის სარწმუნოების გაგრძელების ისტორიისა დასავლეთ საქართველოში. (გაგრძელება) ფ. ჭ.-სა.	9—32
III	სოფ. ჯუმი. (ზუგდ. მაზრ.) ან. ქანდა- რასა.	33—48

ცოცხალი სურათები.

(გუძღვნი დ. ა. ბაგრატიონ-დავითაშვილს)

„თუმცა ქალია, მართ ოდენ
ღეთისაგან დანაბადია!..
ლეკვი ლომისა სწორია:
ძუ იყოს, გინდა ხვადია!“

ასე შეჰკადრა დიდ-მეფეს
ჭიბერ ბრძენმა-სოგრატმა
და მით გამოსთქვა უტყუვრად
მთლად საქართველოს გულის-თქმა*).

მაგრამ რაცა სთქვა, ცოტა სთქვა:
ვერ გამოხატა სავსებით,
ის, ვინც მეტია ამ ქვეყნად
ყოველთა არსთა არსებით.

*) ჩვენის აზრით რუსთველმა ვეფხის-ტყაოსანში „როსტევან მეფედ“ მეფე გიორგი გამოსახა, თამარის მამა, „თინათინად“ — თამარი, «სოგრატ ბრძენად» — ჭიბერი და „ავთანდილად“ — მხარგრძელი ზაქარია. თამარიც მამის ერთა იყო და ტახტზე აყვანა მისი და გამეფება ჭიბერმა ურჩია მეფეს.

ვინც მამა-კაცი გონებით
და გრძნობით დედათ-სქესია!..
სითბო-სინათლის შენათხზვა
დღიურ მნათობის წესია.

გიორგის ნაკვთი, ნამსგავსი,
გმირთ-გმირი, ლომთა-ლომია!
ჭფიქრობს ქვეყანა განკურნოს...
ქვეყანაც მისი მდომია!!

ვის არ ჰსურს, ტრფობის ბადეში
რომ მისის ეშხით დაებას?
ვინ არის, თაყვანს რომ არ სცემს
ვით უკვდავებას... ღვთაებას?!

ყოველი კუთხით მოდიან
მეფე და უფლის-წულები;
სიცოცხლე მოაქვთ საკმევლად
და ფიანდაზად გულები.

მაგრამ თამარი— „თინათინ“,
არავის ათბობს მნახველსა;
გაურჩეველად, თანასწორ
აფენს კი ყველას ნათელსა.

ვერ შეარყვევენ წყარონი
უფსკრულსა დიდი-ზღვისასა!
ვერავინ შესძრავს ვერც ერთს ძაფს
თამარის გულის-თქმისასა!..

ზენაა მისი სურვილი
 ქვეყნიურ აღმა-ფრენითა!
 არც კალმით დაიხატება,
 არც გამოითქმის ენითა!!.

ამას ყველას გრძნობს მხარგრძელი,
 სხივ-ისრით გამსკვალულია;
 სურვილს უსიტყვოდ გულში ჰკლავს,
 გრძნობა მით დაფარულია.

ჰფიქრობს: ამ გრძნობა-საუნჯეს
 სამარეს, ჩავაბარებო;
 თამარს შევსწირავ სიცოცხლეს,
 მით ვიშვებ... გავიხარებო!!.

თამარიც სხივს ჰფენს სპასალარს,
 ხან-და-ხან შეთინათინებს:
 არცა აღვიძებს თვის გრძნობას
 და აღარც მისას აძინებს!

დაკარგულია იმათთვის
 ნაშთი ედემურ-ქონების!
 ვინ იცის: ვისი მეტია
 ის მსხვერპლი გრძნობა-გონების?!

ეს იცის მხოლოდ სამარემ,
 მესაიდუმლემ იმათმა:
 ხარბად ჩაჰყლაბა ორივე;
 დაჰფარა მათი გულის-თქმა.

წალმა მბრუნავი ქვეყანა,
ზოგჯერ უკულმაც ჰტრიალებს:
ერთს რომ ქვესკნელში ჩააძვრენს,
სხვას აღმა ააფრიალებს.

მზე ჩაგვესვენა... დაბნელდა,
ძლივს ბეუტავს ჩვენი ლამპარი;
ჩვენი წარსული ჩვენთვისვე
გამხდარა სიზმარ-ზღაპარი...

თამარს „თათიად“ მორთულსა
ფერ-ცხადად გვიდგმენ სცენაზე,
და ჩვენც მივდივართ სამზერტლად,
თვითქო დიდ-გამოფენაზე.

აჰა, ახადეს კრეტსაბმელს...
ოცნებამ შეითამაშა!
მაყურებლები აჟრჟოლდენ,
დასძახეს „ვაშა!“ და „ვაშა!“...

მათრიცხვში მხოლოდ ორს ვხედავ:
ყურს არ უგდებენ სცენასა,
არც ალტაცებით ტაშს უკვრენ
და არცა სძრავენ ენასა.

სხვაგან ჰქრის მათი გონება
საკუთარ მზე და მთვარისა.
ერთია ნაშთი მხარგრძელის,
მეორე თვით თამარისა.

თუ იგონებენ წინაპრებს
და მათსა შეთანხმებასა?
გრძნობას უკმევინ სამსხვერპლოდ,
და სწირვენ ქებათ-ქებასა?

რად არ შეუკრავთ ამათაც
წინაპრებსავით ოცნება,
და სხვა-და-სხვა მხრით ორივე
ცალ-ცალკე გაიტყორცნება?!

ეჰ, ვინ გამოსცნობს!?!.. ქვეყანა
ორ-პირი, ცვალებადია!..
დღეს ქირისაგან დამხსნელი,
ხვალ დამქირავი ბადია!!..

აკაკი.

ქნენა მ. ამირეჯიბის ალბომში.

ვნახე ცალ-ქმარი მე მეგობარი,
ერთმანერთისა შეთანა-მტკბარი,
და გულ-გატეხილს უზგულობით
მეგონა მხოლოდ ფუჭი სიზმარი.

სმა-ტებილ-ნარნარი, ხელთ ეპერათ ქნარი
მხიბლავდა მღერა გასაცნარი,
მაგრამ მე მაინც, ზე-აღტაცებულს
მეგონა მხოლოდ ტებილი სიზმარი.

მას შემდეგ არი, რომ მეც დამტკბარი
მათ თანაფურცლს ვით მეგობარი,
მაგრამ ერთხელვე კა გულ-გატეხილს
ესეც მეგონა მარტო სიზმარი.

აკაკი.

ბანსაცდელი მუზე ეჩიკლე მმოკაზედ.

დასასრული *)

ერთხელ ერეკლე ქაღაქს მობრძანდა და მალი-რა-ბიმიც თანა ჰყვა. დოვლათ-მირზა ამ ჟამად ტფილისში შეემთხვა, ვაჭრული ტანთ-საცმითი ბეჭდის თვლებს ატარებდა გასასყიდათ. აქ დოვლათ-მირზა და მალი-რაბიმი უეცრივ შეზდნენ ერთი-ერთმანეთს. ძველმა ყონაღებმა სუნით იცნეს ერთი-ერთმანეთი და მიესალმნენ ხოშგელდით. მალი-რაბიმმა დოვლათ-მირზა მიიწვია თავისას. გაიარა ხანმა. მეგობრები ერთი ერთმანეთის უნახავად ერთს დღეს არ სტოვებდნენ. ერთხელ, როდესაც ძველი მეგობრები ხელახლად შეთვისდნენ და სული სულს გაუერთეს, დოვლათ-მირზამ გაკვრით გაუტარა მალი-რაბიმს თავისი აზრი. მალი-რაბიმმა პირველად რა გაიგო ეს საქმე, თითქო თავზარი დაეკა და ამისათვის დოვლათ-მირზას აზრი ძალიან შოჯს დაიჭირა. დოვლათ-მირზა უგნური კაცო არ იყო, იმას ძალიან გინსწავლული ჰქონდა კაცის გული და იცოდა, რომ ესეთი საქმე ადვილი გასაბედი არ არის; ამისათვის დააცალა, რომ ხანს გაეელო. რამდენიმე ხანს შემდეგ კიდევ გააახლა თავისი აზრი. ამ ჟამად მალი-

რაბიმმა მოისმინა დოვლათ-მირზას ნათქვამი და იფიქრა. დოვლათ-მირზამ, რა ნახა თავის მეგობარი ჩაფიქრებული, გულს იმედი მიიცა და სთქვა— „იფიქრე ძმავ! მელა მგლებში როგორ მორიგდება. შენ ერთი ჭკუიანი კაცი ხარ; ჭკუიანს კაცს ყოველთვის ბრიყვი კაცები ახვევიან; ბრიყვები ჭკუიანს ვერ შეეთვისებიან... შენი მფარველი ერეკლე არ არის? ერეკლეს აუარებელი მტრები ჰყვანან; დღეს არა ხვალ მაგას წაახდენენ. აბა, მაშინ შენი მყოფობა რა იქნება ამ ხალხში? ვინ იცის, ეხლაც რამდენი შურის მძიებლები გყვანან... შენ მე დამიჯერე, ეს დოვლათი აიღე, სიკვდილამდე შეფესავით გაცხოვრებს, და რასაც გეუბნები აასრულე“... —ამ გვარმა სიტყვებმა სრულებით დასცეს მალი-რაბიმის სიმტკიცე. როდესაც ფულებს დახედა, სრულებით დასძლია ბუნებითმა მიდრეკილებამ და მისცა ყიზილბაშს სიტყვა თხოვნის აღსრულებისა; ხოლო ძალიან გააბრთხილა, ფულები გამოართო და წავიდა. მეორე დღეს, დილით აღრიან, მალი-რაბიმი გაფითრებული შემოვარდა დოვლათ-მირზას დუქანში და უთხრა: „დოვლათ-მირზა, თუ ჩემი მეგობრობა გწამს, ეს ფულიც აიღე და აღარც გამიცხადო შენი წადილი, თორემ, თუ გუშინდელი ღამისთანა ერთი ღამეც კიდევ გავატარე, მეტი საჭირო აღარ იქნება, რომ მან გადამიტანოს“... —დოვლათ-მირზა თუმცა ძალიან შეწუხდა ამ შემთხვევაზედ, მაინც კიდევ იმედს არ იწყვეტდა და ამიტომ უთხრა მალი-რაბიმს: —„დინის მადლი მრისხავდეს, ძმაო, თუ მე შენთვის ავი მინდოდეს, ხოლო

შენს ბედსა ჰკარგავ და რომ ინანო, ჩემი ბრალი არ იყოს“.

— მალი-რაბიმი მეტს აღარ დასდგა და შინათკენ გასწია. იმ დღეს, როდესაც ზემოდ აღწერილი შემთხვევა მოხდა, მალი-რაბიმისა და დოვლათ-მირზას შორის, მოღარეთ-უხუცესს მეჯლისი ჰქონდა და მალი-რაბიმიც რასაკვირველია მიწვეული იყო. მთელს დღეს ამას მოსვენება არა ჰქონია. ქეიფი დაშლილი ჰქონდა და ამისათვის ღვინო ცოტა დალია. პირველად კი არაფერი, და როცა სპაში შევიდნენ და ღვინომ თავი გაუხურა სტუმრებს, მალი-რაბიმს ძალა დაატანეს, მაგრამ ის ქეიფზედ არ იყო და ვერ დაიყოლიეს. სტუმრებს ამაზედ ჯავრი მოუვიდათ. ერთი იმათგანი გამოვარდა ჯიხვით ხელში, წითელი ღვინით და მალი-რაბიმს უთხრა: — „თუ არ დალევ, ზედ შეგასხავ!“ მალი-რაბიმი ამ უპატიობაზედ დიდათ შესწყინდა და უფრო უარზედ შესდგა. რა მალი-რაბიმის ჯიუტობა ვერ დაამარცხეს, ჯიხვით წინ წამოსული მიუბრუნდა სტუმრებს და მალალი ხმით შეჰყვირა: „ძმობილებო, იცით ეს რატომ ღვინოს არა სვავს? ერთხელ ეს მაჰმადის რჯულზედ იყო, ეხლა, თუმცა ქრისტეს რჯულზედ გადმოვიდა, მაგრამ, უეჭველად, გულში ისევ მაჰმადის სარწმუნოებაზედ არის და იმის ხათრისათვის ღვინოს არა სვავს!“ ეს სიტყვები ისე ეჯავრა მალი-რაბიმს, რომ იმ დროს, თუ შესძლებოდა, ყველას თავებს დააყრევინებდა, მაგრამ მალი-რაბიმი ბუნებით მხდალი იყო და პირის-პირ ვერცა რამის მომქმედი. მეჯლისის დღე და ღამე იმან ძალიან დიდი უფოთით გაატარა. მეორე დღეს, დილით ადრიან, ადგა და დოვლათ-მირზასთან წავიდა. მალი-რაბიმი რომ მივიდა, დოვლათ-მირზა ჯერ ისევ ქვეშსაგებში იყო; სალამი მისცეს ერთი ერთმანერთსა და მასპინძელმა სთხოვა, რომ სტუმარი დაბრძანებულიყო. მალი-რაბიმი დაჯდა, მაგრამ,

წინააღმდეგ ჩვეულებისა, არა ლაპარაკობდა. მალი-რანაძის სახე ისე გამოცვლილი ჰქონდა, რომ მასპინძელს ეგონა, ავადმყოფობა რამ მოსჭიდებიაო და ამისათვის მიზეზი ჰკითხა. სტუმარმა უბასუხა: „რა მაგის პასუხია, ძმობილო, და შენ რომ საქმეს მეუბნებოდით, ის საქმე ადვილი საქმე არ არის და ასასრულებლად შეგიძლიან ყოველი საშუალო მოიპოვო, თორემ მცირე უხერხობა სულით ხორცამდინ დაგვკარგავს!... შენ, ძმავ, რაც გითხრა, მხოლოდ ის ასასრულე და მაგაზედ სრულებით ნუ შესწუხდები; დანარჩენს ყოველს მე ვლებულობ კისრად. მე, ძმავ, ქალაქში რვა არჩეული კაცები მყვანან, ურიცხვი ფული მაქვს და ძვირფასი ქვები; აქ მცხოვრები ყოჩაღები მყვანან, რომელთაც შეუძლიანთ ოცი კაცის ისე დამალვა, რომ ვერაფერ ვერა შეიტყო-რა. ამათ გარდა სოფლებში და სხვა ქალაქებში ბევრი მეგობრები მყვანან. შაჰსა და ხონთქარს ჩვენი მხარე უჭირავთ. სხვა კიდევ რა გინდა? დოვლად-მირზა, ვინიცობაა, მე აქ შემიტყონ, ხომ საქართველოში აღარ დამედგომილება? მაშინ, თუ ირანში წამოსვლას არ ინდომებ, ხონთქართან წაგიყვან და პირველ ალაგს მოვაცემინებ.“ — „ეგ სულ კარგი; ეხლა მე რა უნდა ვჰქნა, რომ შენი სურვილი ავასრულო?“ — „აი, ძმავ! შენ, როგორც იყოს, ერთს დროს ერეკლე მარტოკა შინიდან გამოიყვანე, სეიდაბათში ერთს სახლს გასწავლი, იქ მოიყვანე. მე ჩემის რვა ამხანაგებით იმ სახლში მოგიცდი და მალეული. როდესაც ერეკლე იქ შემოვა, ყველანი ზედავესხმებით, შენც მოგვეშველები და ათ კაცს, როსტომ გმირადაც რომ გადაგვექცეს, მაინც დაგვემორჩილება. იმავე სახლში ჰა გვაქვს ამოთხრილი, იმას იქვე ჩავფლავთ და ჩვენც იქვე დავიმალებით და ხანის გასვლის შემდეგ ჩვენ ჩვენს თავს ვუშველით.“

— ის უენი ამხანაგები სანდო კაცები არიან?—

— დიდი ხნის გამოცდილნი არიან.

— ძმავ, დოვლათ-მირზა, ჩემი სიბრთხილვ აღარ გინდოდეს, ჰა! ერეკლვ თუნდ ცოცხალიც დავიჭიროთ დო ორმოში ჩავსვათ, მაინც ჩვენ მშვიდობით ვერ გადავრჩებით; ამისათვის უნდა ვეცადნეთ დო ის ცოცხალი არ გავუშვათ!... ყოჩაღად უნდა მოვიქცეთ... მე შემოვიყვან თუ არა, კარებს მივკეტავ დო ეს ნიშნად გქონდესთ, რომ თქვენ მაშინვე წამოეტყვნოთ:—მე უკანიდან ხანჯალს ვაძგერებ, თქვენ წინადან დო ამითი საქმე გათავდება.

—მაგაზედ თქმა საჭირო აღარ არის. უენ მხოლოდ ერთი მოიყვანე დო ნახავ, თუ რა საქმეს მოვახდენ. მალი-რაბიმი ადგა, დემშვიდობა, ფულები გამოართო დო წამოვიდა.

რა შინ მივიდა, იფიქრა, თუ რა მოვიგონო ისეთი, რომ ერეკლვ გავიტყუო დოვლათ-მირზას სახლამდისო. მთელი დღე ფიქრში გაატარა, მაგრამ ვერა მოაგვარა-რა. სალამო ხანზედ კარები მოკეტა დო დოვლათ-მირზასაგან მიღებული ფულები წამოიყარა წინა: სინჯავდა დო სთვლიდა. ამ თვლებში ერთი ქვა იპოვა, რომელიც ძალიან საუცხოვო იყო დო სთქვა: ამ ქვას დედოფალს წავუღებ, იქნება ამითი რამ გავაწყუო. ამ აზრით ფულები დო თვლები ისევ პარკში ჩაჭყარა, სკივრში ჩასდო დო შინიდან გამოვიდა. ფულების გასინჯვაში კარგა დრო გაჰპარვოდა, თითქმის ათი საათი გამხდარიყო. ამ დროს მეფე მარტოკა იყოფოდა ხოლმე. მალი-რაბიმი, როგორც შინაური კაცი, დაუკითხავად შევიდა; მეფე დო დედოფალი ერთს ოთახში ჰპოვა. მეფესა დო დედოფალს შესაბამი პატივი მისცა, მერმე უბიდან ქვა ამოიღო, დედოფალს მიართო დო მოახსენა: „დღეს ბაზარში ერთს ყიზილბაშს შევემთხვი, რომელიც ამ ქვას ჰყიდდა. მე ეს ძალიან მომე-

წონა და ჩემი დედოფლის მეტი ამ ქვის ღირსს ვერა ვჰპოვი, და ამისათვის გთხოვთ ჩემს მცირეს ძღვენს დასდეთ პატივი და მიიღოთ.“ დედოფალმა მადლობა გადაუხადა და თვალი მიიღო. შემდეგ მეფემ მალი-რაბიმი მეორე ოთახში გაიყვანა და უთხრა: „შენთან ერთი საქმე მაქვს.“ მეფეს ქიზიყიდან წიგნი მოსვლოდა, რომ ლეკები დაგვეცნენო. ერეკლეს ჩვეულებად ჰქონდა, ყველა ამისთანა საქმეს დედოფალს არ შეატყობინებდა, რომ დედოფალი არ შესწუხდესო; ამისათვის მალი-რაბიმი მეორე ოთახში გაიყვანა. „იცი, რა ამბავია,—განაგრძო მეფემ, ყურეს სამასი ლეკი დასცემია, საქონელი და მწყემსები მოუხვეტნიათ და წასულან. ვაჭირელებს და საქობოელებს მდევარი დაუძახნიათ და გამოსდგომიან ლეკებს. ლაგოდალის აღმართში მისწვენიან, ტყვეები და საქონელი დაუყრვენიებიათ, ბევრი ლეკები დაუხოცნიათ, რამდენიმე დაუჭერიათ და დანარჩენნი გაუქცევიათ. დაჭერილებს ულაპარაკნიათ, რომ დაღესტანში დიდი ჯარის ყრილობა არისო, ტფილისს უნდა დაეცნენო და ამისათვის ჯაშუშებიც დაგზავნილები ჰყავთო. ეხლა ნამდვილად არა ვიცი-რა: ჯარები შევჰყარო, თუ მოვეუცადო“...—მალი-რაბიმს ამ საქმეზედ თავში, ელვასავით, ერთმა აზრმა გაუარა; ნეკი პირში ჩაიდო და სთქვა:—ჰმ, მაშ რაც მითხრეს, მართალი იქნება!—მეფემ რა გაიგო ეს საიდუმლო სიტყვები, დაუწყო გამოკითხვა. მალი-რაბიმი, თითქო, გართული დიდი აზრებით, დიდ ხანს მეფეს პასუხს არ მისცემდა. შემდეგ თითქო ახლად გამოფხიზლებულმა, ჰკითხა მეფეს:—რა მიბძანეთ?—მეფემ გაუმეორა კითხვა. მალი-რაბიმმა მოახსენა:—ღღეს, ჩემო ცხოვრების მეფევ, ბაზარ-ბაზარ მავდიოდი და ერთი მოხუცი ლეკი შემხვდა, რომელიც თეირანში გავიცან. იმან ერთი საიდუმლო მითხრა. მე არ

დავუჯერე, მაგრამ ეხლანდელი თქვენი ნაბძანები შევიტყე, ის ლეკი არ უნდა სტყუოდეს. იმან სთქვა, რომ წუხელ აქაურს მეხანჯლე ლეკებთან ერთი ლეკის ბელადი მოვიდა ჯაშუშადაო; ლეკები ქალაქზედ მოსვლას აპირობენ, ამან აქაურობა უნდა გასინჯოს და ამბავი წაიღოსო. იმ ბელადსა ჰქვიან ბაქთალ-ბელადიო და თუ არ დამერწმუნები, წაგიყვან და გიჩვენებო. მაგრამ მე იმ ლეკს არ ვიცნობდი და ჩემი წასვლა უქმი იქნებოდა.—მალი-რაბიმმა იცოდა, რომ ბაქთალ ბელადი ერეკლეს ორი წელიწადი ტყვედ ჰყავდა და ამისათვის ეს არაკი მოიგონა, რომ ამითი ეგები ერეკლე გაეტყუებინა, და ამაზედ არც შესცდა. ერეკლეს ლეკის სახელი ეცნო და ამისათვის უთხრა: —ბაგთალ ბელადს მე ვიცნობ, კახეთში დავატყვევე და ორი წელიწადი ჩემთან მყვანდა.—მაშ რადგან თქვენ იცნობთ მაგაზედ უკეთესი არა იქნება რა. ერთ რჩევას მოგახსენებთ და თუ შეიწყნარებთ, ძალიან სასარგებლო იქნება ამ შემთხვევაში.—მალი-რაბიმმა იცოდა, რომ ერეკლეს მხნეობა და გულადობა არაფერს არ დაუდგებოდა და ამისათვის მოახსენა:—თუ წამობრძანებას ინებებთ, ნე იმ ლეკის სახლი ვიცი, ჩემი სარკმელიდან მიგიყვანთ და ბელადს დაგანახვებთ. თუ მართლად ის დასახელებული ლეკია, მაშინ იმ სახლს კაცებს დავასხამთ და ლეკს დავიჭერთ და ნამდვილს გავიგებთ, თუ არა და ეხლა რომ კაცები წავიყვანოთ და ის ლეკი არ გამოგვადგეს, ტყვილად ხალხს ავრევთ და დედაკაცებს გულებს დავუხეთქავთ. მეფე მართალია ამ საქმეს დახლართულად ხედვიდა, მაგრამ ვისაც გულში ბოროტება არა აქვს, სხვის ბოროტებას ძნელად დაიჯერებს. ამისათვის მეფე დასთანხმდა და იფიქრა კიდევ: სადაც წავალ, ჩემი ბევრგზით გამოცდილი მაჯა და ხმალი თან არ მიქმნება? მერე მალი-რაბიმს

შხარზედ ხელი დაჰკრა და უთხრა: „აბა, ძმაო, წავიდეთ!“ — მალი-რაბიმი გაუძღვა წინ ერეკლეს და წავიდნენ. რა სასახლეს მიახლოვდნენ, მალი-რაბიმი მოახსენა მეფეს: — „თქვენ აქ მოითმინეთ, მე შევალ, დავათვალიერებ, რომ თქვენი შებრძანება არ შეგვიტყონ“. მეფემ გარედ მოი-ცადა და მალი-რაბიმი შინ შევიდა. იმან ნახა, რომ დოვ-ლათ-მირზას გარდა სხვა ყიზილბაშები და ოსმალებიც იქ იყვნენ. იმავე წამს კაცი არბენინა მოსაყვანად და სულ ხუთმა წამმა არ გაიარა, რაც დოვლათ-მირზა მოვიდა. მა-ლი-რაბიმი ყოველი საჭირო დარიგება მისკა, თითონ გარედ გამოვიდა და მოახსენა მეფეს: „ყველას დასძინე-ბია მასპინძლისა და ბელადის გარდა; ისინი ყალიონებს ეწვევიან და, რა გაათავებენ, თითონაც აღარას მოუცდიან“. — მაშ ჩქარა შევიდეთ. — ბრძანა მეფემ. — „რომ შებრ-ძანდეთ, საღითაც სანთლის შუქი დაინახოთ, იქით წაბ-ძანდით“. ამ სიტყვებს შემდეგ მეფე წინ გაიძლოდა და გამეზავრნენ. ეს სახლი, რომელშიდაც აპირობდნენ შე-სვლას, დაბალი ძველებური ქვითკირის სახლი იყო; შიგ-ნით ორად გაყოფილი ერთი ოთახი; პირველად რომელ-შიც უნდა შესულიყვნენ, დაბნელებული იყო და მეორე სახლიდან კი, რომლიდანაც პირველში კარები გამოდიოდა, გამოჰკრთოდა სანთლის შუქი. რა მალი-რაბიმი სახლიდან გამოვიდა, დოვლათ-მირზამ დააწყო, რომ ორი კაცი გა-ნათებულს ოთახში წამოწოლილიყვნენ, დანარჩენი ექვსი კაცი ბნელს ოთახში გაარიგა და მეშვიდედ თითონ კუთ-ხეში დადგა ამოღებული ხანჯლით. ბნელს სახლს სამი სანათური და სამი კარები ჰქონდა. ეს კარები ჩადიოდნენ სარდაფში და ზედ ჩამოფარებული ფარდაგები ჰქონდათ. ეს ექვსნი კაცნი, ორ-ორი, ამ ფარდაგებს უკან დაიმალ-ნენ. მეფე და მალი-რაბიმი რომ შინ შემოსულიყვნენ, მალი-რაბიმს უნდა ენიშნებინა დოვლათ-მირზასათვის და ერეკლესათვის უკანიდან ხანჯალი ეტაკებინა. დოვლათ-მირზა წინადაც წამოაძგერებდა; ამ დროს დანარჩენნიც

უნდა ზედ დასხმოდნენ და საქმე გეათავებინათ. მეფე რომ შევიდა, მალი-რაბიმა შესვლა ვერ გაბედა და გარედ დარჩა. მეფე, რა შუამდისინ მივიდა, უკან მოიხედა და, რა ნახა, რომ მალი-რაბიმი თან არ მისდევდა, მაშინვე გულმა შეუტყო და ხმალი იშიშვლა. სწორედ ამავე დროს დოვლათ-მირზა წამოეტევა. მეფემ ელვარე ხანჯალი დაინახა და შეჰყვირა საზარელის ხმით: — „ჰა! ჰაი, შე მუხანათო!!..“ — ამ ხმაზედ სახლში ერთი საშინელი ფართხალი შეიქმნა: მეორე სახლის კარები შეჯახუნდა და სანთელი გაქრა. ხმის გამოცემის დროსვე მეფემ ხმალი მოიქნია, დოვლათ-მირზას ხანჯალს მოარტყა და ხანჯალი ხელიდან გააგდებინა. რა ერეკლემ ხანჯლის ხელიდან გავარდნა ნახა, თითონაც ხმალი გაუტევა: ფიცხლავ დოვლათ-მირზას მივარდა, მოსჭიდა ორსავ ილღიებში ხელები, ასწია, ძირს დაახეთქა, მუხლი გულში ჩააბჯინა და ესე იყო! მეფის ხმამ დოვლათ-მირზას ამხანაგებს ასეთი ზარი დასცა, რომ ეგონათ, სახლს მეხი დაეცაო და ამისათვის მეფეზედ მოტევენა კი ველარ იკადრეს, ხოლო დაიფანტნენ და თავიანთ თავებს უშველეს. მალი-რაბიმიც იმათ მაგალითს გაჰყვა. პირველს აღიაქოთის შემდეგ სახლში ისეთი სიწყნარე ჩამოვარდა, რომ ჭიანჭველას ხმაურობაც-კი გაიგებოდა. დოვლათ-მირზა ისე გაინაბა, რომ თითქო სული გასძვრაო. ამ დროს მეფემ დოვლათ-მირზას ხელი მოუსო, სარტყელი მოხსნა და მკლავები შეუკრა; მერე ფეხზე დააყენა, პანლური ჰკრა, გარედ გამოაგდო და სასახლისაკენ წამოიყვანა. იმავე წამს მეფემ თავადები და დარბაისლები შეჰყარა და დოვლათ-მირზას ყოველი ფერი გამოჰკითხა. დოვლათ-მირზამ სულ დაწვრილებით ჟუამბო და თავის ამხანაგების ბინა ასწავლა. მეფემ მაშინვე კაცები აფრინა და რვანივე სასახლეში მოაყვანინა. ამ საქმეზედ შეიქნა დიდი ყრილობა. მეფემ ამ ყრილობის წინ დააყენა დოვლათ-მირზა თავის ამხანაგებით და ჰკითხა: — „რა სასჯელს ამოირჩევთ, თქვენი დანაშაულის შესაგვარსა?“ „რა სასჯელიც უუსასტიკესი და უუსაშინელესი იქმნება; ამისათვის რომ ჩვენ

თითონ ვგრძნობთ ჩვენ მძიმე შეცოდებასა. — მიუტეხ და მნაშავეთ. მეფემ ინება, რომ ისინი იმ ღამეს საპყრობილეში შეენახათ და ბრძანა: — „ხვალე ღირსს სასჯელს მიიღებთ!“ — მერე გაგზავნა მალი-რაბიშის საძებნელად, მაგრამ ჯერაც არ იციან, თუ მალი-რაბიში რა იქნა.

მეორე დღეს დილით აღრიან აბრძანდა ერეკლე მეფე და ხონთქართან ეს წერილი დასწერა:

«ბედნიერო მეფეე!»

„მე არ მეგონა, რომ კაცი ღვთისაგან ამაღლებული და იმის ტაძარზედ მჯდომარე ისე უკადრისად დაეცეს და შეაგინოს პატიოსნება, როგორადაც დასცემულხართ თქვენ! მე ყოველთვის ხატად მქონდა, რომ მეფე, რადგანაც ის არის ყველაზედ მაღლად მდგომარე, ვგრედვე ყველაზედ მტკიცედ უნდა იცავდეს პატიოსნებას, კეთილ-მოზილგებას და კეთილ-მოქმედებას! ესე ვითარი სამი საგანი უნდა დარჩნენ შეურყვევლად, რადგანაც განგება ამას მოითხოვს. ხოლო თქვენ ყოველი ესე დაგივიწყებიათ... ჩვენ მივდივართ ერთიერთმანერთზედ არა იმისათვის, რომ დავარღვიოთ ზემოხსენებულნი ვალდებულებანი, არამედ იმისათვის, რომ გავაუქმოთ ჩვენ შორის ზოგიერთი უთანხმოება! მე არ შემეძლო წარმომედგინა რამ, დამარღვეველი განგების ნებისა; ამისათვის განგება მიმართავს ხელს და ამ შენს დამადბლებელს საქმეშიც მან მომიმართა ხელი და დამარღვევინა შენი ქუცბუდნება!..

თუ ჩემს თხოვნას თქვენს წინაშე პატივი ექმნება, გთხოვთ ამ წიგნის მომტანთ არა შეწუხება არა მირგუნოთ-რა.

ქართველთ ბატონი ერეკლე მეორე“.

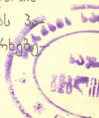
ეგეთი წიგნი მისცა დოვლათ-მირზასთან რაც ოსმალოები იყვნენ და გაგზავნა სტამბოლს. ამის ერთი პირიც დოვლათ-მირზას მისცა და თავის ამხანაგებით გაისტუმრა, ყიზილბაშების მეფესთან.

ა. ლასარქსძე.

პროგრამა

ეთნოგრაფიული და იურიდიული ცნობების
შესაკრებად.

რამდენიმე წელიწადია, რაც ჩვენ ჟურნალ-გაზეთებში იბეჭდება წერილები, რომელნიც თვალწინ გვიყენებენ მრავალ-ფეროვან მნიშვნელობას საერო პოეზიისას და გვიწვევენ ერის გონებითი ნაწარმოების შემოსაკრებლად. ამ საგანს დიდი ხანია ყურადღება მიექცა დასავლეთ ევროპაში და რუსეთშიაც და გამოკვლევულ იქმნა პროგრამა, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს საერო ნაწარმოების შემკრებელმა. რადგანაც სასურველია, რომ ჩვენში ამ საქმეს მიეცეს ფართო და გაკვლევული მეცნიერებისაგან სწორე გზა, ამიტომ განვიზრახეთ მიგვეწოდებინა საერო ნაწარმოების შემკრებელთათვის პროგრამა, რომელიც შევადგინეთ რუსული და ევროპიული პროგრამების მიხედვით და დახმარებით. პროგრამა ეხება ერის ყოველგვარ მხარეს და განსაკუთრებით შემუშავებულია ეთნოგრაფიული და იურიდიული ცნობების შესაკრებად. რა თქმა უნდა, ერთს სოფელში ანუ თემშიც შეუძლებელია თვითიველს პროგრამაში დაყენებულს კითხვაზედ პასუხის მოპოება და აღნუსხვა. ცნობების შემკრებელი, რომელსაც საფუძვლიანად აქვს გაცნობილი პროგრამა, ჩასწერს მხოლოდ იმ გვარ ცნობებს, რომელნიც ამა თუ იმ რაიონში აღმოჩნდება, და იმ რიგზედ გამოჰკითხავს მცოდნე პირებს პასუხს აღნიშნულს პუნქტებზედ, როგორც მოსახერხებელად.

ლად დაინახავს. საუკეთესო ხელმძღვანელად ეთნოგრაფიული და იურიდიული ცნობების შესაკრებად ჩვენ მიგვაჩნია სოფლის მღვდლები, მასწავლებლები და საერთოდ ის პირნი, რომელნიც დიდის ხნის დაკვირვებით აღჭურვილნი არიან. ამათ მიერ შემოპოპილს მასალას, რომელიც შეიძლება წარმოიგზავნოს ქართულ ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებში შესამუშავებლად, ექნება მეცნიერისთვის დიდი მნიშვნელობა.

ამ პროგრამის შედგენის დროს დამეხმარა მოსკოვის ქართველი სტუდენტობა, რომელთაც გულითადს მადლობას ვუძღვნი.

ა. ხახანაშვილი.

I. გეოგრაფიული და ისტორიული ცნობანა.

1. რა სახელს უწოდებს ტომი თავის თავს, თავის ქვეყანას და მეზობლებს?
2. რას ეძახიან მას მეზობელი ხალხნი?
3. ხომ არ ეძახიან ერთმანეთს მეზობელი ხალხნი სასაცილო და საწყენ სახელებს?
4. რა იცის ტომმა ანუ ხალხმა თავის ჩამომავლობაზედ?
5. არ არის ძველი თქმულება იმაზედ, რომ ტომი ან ცალკე საგვარეულო წარმოსდგა რომელიმე ცხოველისაგან, მაგ. მგლისაგან, ძაღლისაგან და სხვ.
6. ადგილობრივი მცხოვრებნი არიან მკვიდრნი თუ გადმოსახლებულნი? ამის შესახებ არსებობს თუ არა რაიმე ნაწერი წყარო ანუ ზეპირ-გარდმოცემა?
7. აღნიშნეთ დაახლოვებით მაინც რიცხვი და სიხშირე მოსახლ-კარეთა.
8. მთლად უჭირავს ამ ტომს ადგილი თუ მათთან სცხოვრებენ სხვა ტომის წარმომადგენელნიც?
9. აღნიშნეთ სივრცე ადგილისა, რომელიც უჭირავს ხალხს, ასწერეთ ბუნების თვისება, ნიადაგი მიწისა, ჰავა და სხვა დამახასიათებელი თვისებანი ამ ადგილისა.
10. რა ხალხები სცხოვრებენ მის გარშემო და რა დამოკიდებულება აქვთ ერთმანეთთან?
11. საზოგადოთ, რა თვალით უცქერიან სხვა ტომის და სარწმუნოების კაცს?
12. რაში ჰხედავს ხალხი თავის განსხვავებას სხვა ხალხისაგან ანუ იმავე ტომის სხვა ნაწილისაგან?

13. ჩასწერეთ სასაცილო ამბები, შაირები, მეტი სახელე-
ბი და სხვ.
14. არსებობს, თუ არა ადგილობრივ მცხოვრებთა შო-
რის წოდებრივი დაყოფა?
15. რა სახელები ჰქვიათ ამ წოდებათა?
16. არსებობენ გვარეულობაში იმისთანა გარდმოცემანი,
რომელთაც აქვთ რამე კავშირი გვართან ან საგვა-
რეულოს მეტ სახელთან?
17. შეადგინეთ გვარების სია და ახსენით, როგორ წარ-
მოსდგა ზოგიერთი მათგანი მაინც.
18. ხშირად იცვლიან თუ არა გვარებს და სად?
19. რა მოსდის გვარს ოჯახის გაყრის დროს?
20. რომელი გვარი უფრო ხშირად გხვდებათ ამ სო-
ფელში?
21. რომელი გვარებია საკუთარი სახელიდან ანუ პირ-
უტყვეთა სახელწოდებიდან წარმომდგარი და ერთნაირი
დაბოლოებიანი ხშირია ამ სოფელში?

II. ანთროპოლოგიური ცნობა.

1. რა გვარი ტანის აგებულობა უფრო ხშირია დასა-
ხელებულს სოფელში?
2. ხშირია ახოვან ტანიანი ადამიანი, ანუ ნამეტანი
მსხვილი, ან ძლიერ მსუქანი და ან მეტად მქლე
აგებულობის ადამიანი?
3. ამ სოფლის საზოგადოება გაირჩევა თუ არა თვისი
ფიზიკური ძალით და ღონით; და კერძოდ ეს ფიზი-
კური ძალა და ღონე რაში გამოიხატება?
4. რაში გამოიხატება ფიზიკური განსხვავება მამათა და
დედათა სქესის?

5. რომელი ნაწილი ტანისა უფრო ხშირად არის შეუთანწორებელი და დამახინჯებული, ანუ საზოგადოათ რომელი ნაწილის სიმახინჯე უფრო ხშირია? (მაგ. გძელი ანუ მოკლე კისერი, მსხვილი, დაკვანძული ფეხები, გაზნექილი ხერხემალი?)
  6. ამ სხვა-და-სხვა გვარ აგებულობის უსწორ-მასწორობას რა სახელებს უწოდებენ?
  7. ამ სოფლის მცხოვრებელთა შორის რაგვარი მახინჯობაა უფრო ხშირი: ბუნებით დაყოლილია იგი, თუ ძალად, ადამიანის ხელითაა შექმნილი?
  8. თუ ადამიანის ხელით არის დამახინჯებული, მაშინ უნდა იყოს ნაჩვენები, ვისგან და როდის (დაბადების დროს, თუ შემდეგ), და რა მიზნით?
- შენიშვნა: სასურველია ფოტოგრაფიულად იყოს გადმოცემული ტიპიური წარმომადგენელი ერისა. სურათი უნდა იყოს აღებული პირდაპირ (en face) და ცალგვერდით (პროფილი).
9. მცხოვრებლებს საზოგადოათ რა მოყვანილობის აქვთ: თავი, პირი, ცხვირი, თვალი, ყური, ტუჩი.
  10. საზოგადოათ რა ფერის თვალი და თმა უფრო ხშირია?
  11. ხშირია იმისთანა მოვლენა, რომ თმა ერთი ფერისა იყოს და თვალები კი სულ სხვა ფერისა? (ქერა თმა და შავი თვალები).
  12. შორს-მხედველნი ბევრია, თუ არა? (უნდა იყოს ნაჩვენები თმის ფერი და ძალა შორს მხედველობისა).
  13. ბრუციანი, ბრმა, ბეცი ბევრია, თუ არა?
  14. რა და რა ფერებს იცნობს ხალხი და რა და რა ფერების სახელები იცის?
  15. ხალხის უმეტესობას აქვს თუ არა კარგი ყურთა სმენა?
  16. რა ბგერა არ მოსწონთ და რა ხმებს ჰსთვლიან სასიამოვნოდ, დამატკობელად?

17. არქმევენ თუ არა ადამიანს რაიმე სახელს თვალის-
ყურის, ტუჩის (მაგ. დრუნჩიანი), თმის, ცხვირის, ნი-
კაპისა და წარბის მიხედვით?
18. შეადგინეთ სრული სია მთელი ტანის აგებულობის
სახელებისა, აგრეთვე სია ძვლებისა, სახსრებისა, ნიშ-
ნებისა, მეჭეჭებისა და ხორცმეტისა და სხვ.
19. რა გვარი ხმით ლაპარაკობს უმრავლესობა? (წვრი-
ლი, ბოხი ხმა).
20. რა სხეულებით გაირჩევიან ხმათა კილონი? (წკრია-
ლა, ხრინწიანი, ჩხავანა).
21. როგორ ლაპარაკობენ, ჩქარა თუ ნელა?
22. რა განსხვავებაა ყველა ზემო-მოყვანილ საკითხავების
მიხედვით მამათა და დედათა, მოხუცთა და ყრმათა,
ტომობის ჩამომავლობით?
23. რა გვარი სიარული უფრო დამახასიათებელია?
24. დგომის ან ჯდომის დროს როგორ იციან ტანის
დაჭერა?
25. ამ შემთხვევაში მამათა და დედათა სქესს შორის
არის განსხვავება თუ არა, და აგრეთვე მოხუცთა,
ყრმათა და წოდებათა შორის?
26. ხმის და მიხვრა-მოხვრის მიხედვით რა ზედ-მეტ სა-
ხელს უწოდებენ ადამიანს?
27. ხალხი რა სიტყვებით გამოხატავს ფიზიკურ ძალას და
სისუსტეს, სიჩქარეს და სიზანტეს, სათნოებას და სი-
ბოროტეს? საზოგადოთ რა სიტყვებით აღნიშნავს
ადამიანის ფიზიკურ და ზნეობრივ თვისებებს, აგრე-
თვე ბუნების სხვა-და-სხვა მოვლენას, მაგ.: სინათლის
და სიბნელის ძალას, სიშორეს და სიახლოვეს, სიმაგ-
რეს და სიძაბუნეს.

III. სახლი და მისი აკეთებულობა.

1. სახლები ახლო-ახლოა აშენებული, თუ მოშორებულია ერთმანეთზე.
2. ჰიგიენური მდგომარეობა სადგომ სახლისა შეეხამება ადგილობრივს ჰავას, ესე იგი, სადგომი სახლი რიგიანად იფარავს კაცს სიცივისაგან და სიცხისაგან, თუ არა?
3. უნდა იყოს დაწვრილებით აწერილი მოწყობილობა სადგომ სახლისა: მასალა, რისგანაც შენდება სადგომი სახლი, რა ნაირად შენდება იგი, მისი სიდიდე, სხვა-და-სხვა ნაწილები და მათი დანიშნულება, ეზო, კარ-მიდამო, მისი სივრცე, ეზოში რა შენობები დგას და სხვა.
4. რითი განირჩევა ღარიბი სახლის მოწყობილობა მდიდრათ მორთულ სახლისაგან?
5. კერძოდ თითოეულ შენობებს რა სეხელს უწოდებენ?
6. იციან თუ არა ღობე და, თუ იციან, როგორი?
7. შენობისას რომელ ნაწილს უფრო დიდ ყურადღებას აქცევენ აშენების დროს?
8. იციან თუ არა უბრალო მასალით აშენებული სახლის შემკობა: შეღებვით, გამოქანდაკებით, ჩუქურთმით, მხატვრობით და სხვ.
9. აწინდელ ეზოებს, შენობებს ძველებური ხასიათი აძევთ თუ დაეტყოთ ცვლილება, და თუ დაეტყოთ, რა არის მიზეზი ახალ გემოზედ სახლების აგებისა?
10. რა საშუალებას ხმარობენ სინოტიეს თავიდან ასაცილებლად სადგომ სახლებში?
11. რა საშუალებას ხმარობენ ცეცხლის გასაჩენად და შესანახავად? (ხეხვით ხომ არ აჩენენ ცეცხლს?)

12. რა გვარ სანათებს ხმარობენ?
13. რა მასალას სწვავენ?
14. როგორი მოყვანილობა აქვს კერას და ბუხარს და როგორ აკეთებენ?
15. ვისი ვალდებულობაა ცეცხლის შენახვა?
16. რა ქურქელს ხმარობენ ოჯახში?
17. რისგან და როგორ კეთდება ქურქელი?
18. რა მოხატულობანი და ნიშნები არიან გამოყვანილი ქურქელზე?
19. არიან თუ არა განსაკუთრებული ქურქელის მოხელენი?
20. რა იარაღს ხმარობენ ოჯახში? რისგან და როგორ აკეთებენ?
21. რომელი ლითონიდან უფრო ხშირად აკეთებენ იარაღს?
22. როგორ შოულობენ ლითონს?
23. როგორ მდგომარეობაშია საზოგადოთ ლითონის წარმოება?
24. რა იარაღს ხმარობენ თავს დასხმის დროს და აგრეთვე მოგერების დროს?
25. არის თუ არა სხვა ქვეყნიდან მოტანილი იარაღები?
26. რა იარაღი მიაჩნიათ ყველა იარაღზე უფრო ძველად? რა იარაღი უფრო მოსწონთ?
27. შეიძლება იყოს რომელსამე იარაღზე ზღაპრული ხასიათის ზეპირ-გარდმოცემა; აგრეთვე შეიძლება იყოს სადმე რამე თქმულება ფარზე, გრძნეულ ისრებზე, აღმასის ნაჯახზედ და სხვა.
28. აქვს თუ არა ხალხს წარმოდგენილი სხვა გვარი იარაღი ნახატებით ან ზღაპრებში. რა იარაღით არიან აღჭურვილნი კერპნი და ავ-სულნი?
28. ხმარობენ თუ არა რომელსამე განსაკუთრებულ იარაღს მსხვერპლის დასაკლავად და ან სხვა შემთხვევის დროს?
29. ჰყოლობენ თუ არა რაიმე იარაღს მიწაში და რა სახელს უწოდებენ ამ გვარ იარაღს. დარჩენილა თუ არა ამაზე რაიმე ზეპირ-გარდმოცემა?

IV ტანისამოსი.

1. რანაირ ტანისამოსს ხმარობენ?
შენიშვნა: სასურველია გადაღებული იყოს სხვა-და-სხვა ტანისამოსის სურათები.
2. ქალების და კაცების ტანთსაცმელის ფორმა და ხასიათი ერთმანერთში გაირჩევა თუ არა? აგრეთვე მოხუცებულის და ახალ-გაზდის ტანისამოსს შორის რა განსხვავება არის?
3. რა მასალიდან ჰკერვენ ტანისამოსებს? ერთ და იმავე ტანისამოსს ხმარობენ ზამთარ-ზაფხულ, თუ ღროის მიხედვით იცვლიან?
4. გავრცელებულია თუ არა კერვა, ქარგვა, ქსოვა, დაწვნა, ტყავის მოქნა და სხ.
5. ვის ვალდებულობას შეადგენს ტანისამოსის შეკერვა, მომზადება?
6. განსხვავდებიან თუ არა ტანთ-საცმელით გლეხი თავად-აზნაურებისაგან, ანუ მოხელეობის მიხედვით?
7. აქვს თუ არა საგარეო და საშინაო ტანისამოსი? დღესასწაულში როგორ ტანისამოსს იცმენ?
8. რა ფერის ტანისამოსი უფრო მოსწონს ხალხს?
9. როგორ იციან ხოლმე ტანისამოსის მორთვა? და რა ნაირია ეს მორთულობა?
10. რომელი სქესი უფრო მისდევს მორთვას?
11. განირჩევა თუ არა ერთმანეთში გათხოვილის და გაუთხოვარის ანუ უმანკოების დამკარგველის ტანისამოსი?
12. რა ტანისამოსს აცმევენ მიცვალებულს? ამ შემთხვევაში ეროვნულ ტანისამოსს შედარებით

- ახალ ფორმის ტანისამოსებთან უპირატესობა ეძლევა თუ არა?
13. რა სახელები ჰქვიათ სხვა-და-სხვა გვარ ტანისამოსს, მათ ნაწილებს და გაწყობილებას?
  14. ტანისამოსის გარდა, რა საშუალებას ხმარობენ სიცივის და სიცხისაგან დასაფარავად? მაგალითად: თუ იციან ქონის წასმა ტანზედ და სხვა?
  15. იციან თუ არა თმის გაკრეჭა, მოპარსვა, ამოგლეჯა, პირის მოქნა და სხვა?
  16. როგორ იკეთებენ თმას კაცები? ქალები?
  17. რა გვარ ფეხსაცმელს ხმარობენ? როგორ? რისგან აკეთებენ მას?
  18. რა ხასიათის ქუდები და თავსახურები იციან? (ბოხობი, ფაფანაკი, ჩაბალახი და სხვ.).
  19. იციან თუ არა თმის, წვერის და ბრჩხილების ღებვა? ხმარობენ თუ არა ფერ-უმარულს?
  20. ყველა ამისათვის რა ნივთიერებას ხმარობენ?
  21. რა საშუალებას ხმარობენ თმის დასამაგრებლად, გასაზრდელად, მოსასპობლად?
  22. ადამიანს ასმენ დაღს თუ არა? რა მიზნით ჩადიან ამას?
  23. რომელ ტანის ნაწილზე დაასმენ დაღს? უნდა იყოს აღნიშნული, რომელ წოდებაში რანაირი დაღის დასმა იციან? რიცხვი დაღიანთა რომლებში უფრო მეტია: მოხუცთა თუ ყმაწვილთა შორის, მამათა თუ დედათა შორის?
  24. რა მიზეზით აიხსნება ეროვნული ტანისამოსის დავიწყება და გამოცვლა, და რაში მდგომარეობს ეს ცვლილება?

V სსსმელ-საჯმელი:

1. რისას და როგორ ამხადებენ საქმელს; რომელ საქმელს უფრო ხშირად ხმარობენ უბრალო დღეს და რასა სჯამენ უქმე დღეს?
2. მარილს ხმარობენ თუ არა?
3. რა და რა მარილები იციან, და რომელს უფრო ეტანებიან? მაგ. შავი მარილი, ყარსისა, ვეძის მარილი?
4. მარილს გარდა, სხვა რა მადნეულებს ხმარობენ საქმელში (გვარჯილას, შაბს და სხ.)?
5. ეტანებიან საზოგადოდ სანელებლებს, ტკბილეულობას თუ არა?
6. ხორცს ხარშვენ თუ სწვავენ? ორივენაირი მზადება დაწვრილებით უნდა იყოს აწერილი.
7. ვისი მოვალეობაა საქმლის მზადება?
8. საზრდოს (სარჩოს) დამზადება და შენახვა იციან თუ არა, და თუ ციან, როგორ?
9. პურის საქმელად დრო აქვთ დანიშნული თუ არა? დღეში რამდენ ჯერს სჯამენ?
10. სხვა-და-სხვა დროს ქამას რას უძახიან?
11. რა დროს, რა საქმელს უფრო ეტანებიან?
12. ცოტას სჯამენ თუ ბევრს? ხარბად თუ არა?
13. რამდენი თავი საქმელი აქვთ ხოლმე?
14. საქმელების რიგ-რიგზე და თავ-თავის დროზე მოტანას ყურადღებას აქცევენ თუ არა?
15. იციან თუ არა, რომ ზოგიერთი საქმელების არევა, ან რომ ერთი საქმელი მეორეს უკან არ ვარგა?
16. სტუმრისთვის რომელი საქმელია უფრო საპატიო?
17. რომელი საქმელი მიაჩნიათ საუკეთესო, სანატრელ

საქმელად და რომელია მაჩვენებელი მათი დურესი სიღარიბისა?

18. ქალები და ბავშვები მამაკაცებთან ერთად სკამენ პურს თუ არა?
19. მამაკაცებს და საზოგადოდ სახლის უფროსებს (სხვა) ცალკე საქმელს უმზადებენ თუ არა?
20. ოჯახში ყველას თავთავის კოვზი აქვს თუ არა?
21. რად ერიდებიან სხვის კოვზით ქამას?
22. რომელ პირუტყვთ უფრო ჰხოცვენ საქმელად?
23. რას ეძახიან დაკლულ პირუტყვის სხვა-და-სხვა ასოების ნაწილებს, ან ამ ასოებიდან მომზადებულ საქმელებს?
24. იმათი ფიქრით რომელი პირუტყვი, ფრინველი, მცენარე და სხ. უსუფთაოა და არ იკმევა (რას იტყვიან ხოლმე ამაზე, როგორა ხსნის ამას ხალხი?)
25. პირუტყვის რომელ ასოებს (ნაწილებს) არა სკამენ და რაა ამის მიზეზი?
26. გავრცელებულია ხორცეულობის უქმელობა და რით აიხსნება ეს?
27. რომელი მცენარეა უმთავრესი საქმელი ხალხისა, და რომელს უჭირავს მეორე ალაგი?
28. რომელ მცენარეებს სკამენ უმად, და რომლებს ამზადებენ ცეცხლზე ან როგორმე სხვა ნაირად (წნილად ჩადებით, გახმობით...)
29. რომელ ცხოველებს, მცენარეებს ან იმათ ნაწილებს (ქერქს, ფოთლებს) სკამენ ხოლმე გაქირვებაში ან შიმშილის დროს?
30. რა და რა სახელები აქვთ ამ კუთხის ხილს, მწვანილს, ხეხილს, ბალის და ბოსტნის სხვა-და-სხვა მცენარეებს, მათ ნაწილებს, რომელთაც

- საქმლად ხმარობენ და აგრეთვე რა და რა საქმე-
ლებს ამზადებენ იმათგან?
31. რა სასმელია მათში გავრცელებული და როგორ
აკეთებენ?
32. მსხვერპლის მიტანის დროს რა სასმელს ხმარობენ?
33. დამატრობელს, გამაბრუებელს ხომ არას ეტანე-
ბიან?
34. ხშირია თუ არა სიმთვრალე, თამბაქოსა და ბურ-
ნუთის წვევა, ან სხვა-და-სხვა ნარკოტიული (გა-
მაბრუებელი) საგნების ღეჭვა?
35. ამით ქალი კაცისაგან, დიდი პატარასაგან და სხვა-
და-სხვა წოდებანი ერთმანერთში განიზრგვიან თუ
არა?
36. სმის ან ბურნუთის და თუთუნის წვევის დროს
ჩვეულებად აქვთ თუ არა ლოცვის თქმა, წყვეა-
კრუღვა...?
37. როგორ დაილოცებიან ხოლმე ვისიმე სადღეგრძე-
ლოს რომ სვამენ?
38. რა საშუალებას ხმარობენ მეტის-მეტად დამთვრა-
ლის გამოსაყენებლად?

VI. ყოფა-ცხოვრება—რა გვარ საქმეს უფრო მისდევს.

1. როგორია ყოფა-ცხოვრება ამ ტომისა, ელია ხალ-
ხი, ერთს ალავს არის დამყარებული (დამკვიდ-
რებული) ნადირობას მისდევს, საქონლის მოშე-
ნებას თუ ხენა თესვას?
2. ნადირობა დრო-გამოშვებით ბინის გამოცვლას
ითხოვს თუ არა?

3. ცალ-ცალკე ნადირობენ თუ ჯგუფ-ჯგუფად, ამხანაგ ნაგობით?
4. თევზის ჭერას მისდევენ თუ არა?
5. რა და რა სანადირო იარაღი აქვთ და როგორ იჭერენ თევზს?
6. როგორ აკეთებენ მახეებს, ხაფანგებს, ბადეებს, ნემსკავებს (წილკავებს)?
7. რა ცხოველებზე ნადირობენ?
8. ზოგიერთი გარეული ცხოველის მოკვლა ან რომელიმე თევზის დაჭერა ხალხში აღკრძალულია, თუ არა, და თუ აღკრძალულია, რა არის ამის მიზეზი?
9. რა შინაური პირუტყვები ჰყავთ?
10. როგორ ჰხედნიან ან ჰგეშავენ პირუტყვს რომელიმე განსაკუთრებითი მიზნისთვის?
11. როგორ უვლიან შინაურ პირუტყვს?
12. თუ ტომი ელია და საქონლის მოშენებას მისდევს, საიდან სად გადასახლდება ხოლმე?
13. როგორ ინახვენ საქონელს, რომ კირმა არ გასწყვიტოს, ნადირი არ დაეცეს ან ქურდმა არ დაიპაროს?
14. რა შელოცვები ან ჯადოები იციან ხოლმე ამ შემთხვევაში?
15. როგორ და რით არჩენენ საქონელს ავადმყოფობისაგან?
16. რა ღონის ძიებას ხმარობენ ხოლმე დიასახლისები, როცა უნდათ, რომ ძროხამ მეტი მოიწველოს, ან ქათამმა ყოველ დღე (მეტი) კვერცხი დასდოს?
17. დასაკურისება ან ყვერულად მომზადება ვისი მოვალეობაა?
18. დედალს ხომ არ ასაკურისებენ?

19. ამის შესახებ არის რამე თქმულება, რწმუნება, ნიშნები თუ არა?
20. თავთავის სახელი აქვს თუ არა სხვა-და-სხვა ცხოველის შვილის ყოლას?
21. შინაურ პირუტყვს სააღერსო ან სხვა-და-სხვა სახელებს არქმევენ ხოლმე თუ არა?
22. ცხენის ან ცხვრის მოშენებას მისდევენ თუ არა?
23. ფუტკრის მოვლა იციან თუ არა, ან როგორი სკების კეთებაა მიღებული?
24. მისდევენ თუ არა ყაჭის კეთებას?
25. ერთი ბინილამ მეორეზედ გადასახლების დროს რითი გადააქვთ თავიანთი ავლა-დიდება, ან თვითონ რითი მოგზაურობენ?
26. რა და რა ნაირი აბრეშუმის მოვლას?
27. როგორი თვლები იციან, მთელი გორგოლაქები თუ სოლებიანი?
28. მძიმე საგნებს ზურგით ქალები ეზიდებიან თუ კაცები, ყმები თუ შინაური პირუტყვი?
29. წყალში როგორ გადიან, ან როგორ გადადიან მთებზე? იციან თუ არა ხიდები?
30. რამდენად არის ხვნა-თესვა გავრცელებული?
31. რას უფრო სთესენ?
32. რა დროს აღარ გადააცილებენ ხოლმე მკა-თესვას?
33. რას შერებიან თესვის ან რგვის დროს, რომ ყანა არ წახდეს, ან ღვარძლი არ შეერიოს, ან კიდევ რომ კართოფილი კვლებში არ დაღპეს და სხვ. რა და რა ადვილად გამოსაყენებელი ცოდნა აქვთ ამისთანა შემთხვევაში?
34. რა შველა აქვს, როცა ჰურის ყანას ჭია ან კალია დაედება, ან კიდევ თავგებს, თხუნელებს, თრითინებს

- და სხვა მანებელ ცხოველებს რითი სწყვეტენ?
35. რასა მკიან, რასა სცელავენ და რასა ჰგლეჯენ, რას სთიბავენ? მომკილს, მოთიბულს მაშინვე შეპკრავენ ხოლმე თუ არა? მომკელი ან მთიბავივე ჰკრავს თუ არა? რას უფრო აკეთებენ ქალები და რას მამა-კაცები?
  36. მკის დროს ქარს ზურგს შეაქცევენ ხოლმე თუ არა, რომ ქარმა ყანა წინ წააწვიოს? ნამიან ყანას უფრო მკიან, რომ მოწეულ თავთავს მარცვალი არ გასცვივდეს, თუ არა?
  37. პურის გარდა სხვას რასა სთესვენ მინდორში?
  38. სხვა-და-სხვა მცენარეებს, თუ ყოველ წლივ ერთსა და იგივეს სთესვენ იმავე მიწაში?
  29. რა იარაღი აქვთ ხვნა-თესვისთვის? როგორ აკეთებენ გუთანს, ფარცხს და სხვა?
  40. რომელ პირუტყვს უფრო რჩეულობენ ხვნაში? რამდენს აბმენ?
  41. მიწას პატივს აყრიან თუ არა? რა გვარი პატივის დაყრა უფრო იციან? სხვა-და-სხვა მცენარესთვის სხვა-და-სხვა პატივი აქვთ თუ არა?
  42. რწყავენ თუ არა მინდვრებს?
  43. ბაღების და ბოსტნების მოვლას მისდევენ თუ არა?
  44. როგორ ხეხილს უფრო რგავენ და რომელი უფრო ხარობს?

(შემდეგი იქნება)

43250806

პ ი ნ ბ ო

სამომხედებიანი კომედია-ხუმრობა

ს კ ა ვ ი ს ა

ზ ე ნ ი ზ ს ე ა .

პირველ ხანებში, როცა ქართულ თეატრს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა სცენაზე ფეხი მოდგმული, რთული პიესების წარმოდგენა მოუხერხებელი იყო. გარდა გაბუნიასა და საფაროვის ქალისა არტისტი-ქალები არა გვყოლია და ეს გარემოება გვაიძულებდა, რომ პიესებიც მისთანა აგვერჩია ხოლმე, სადაც ქალების როლი ნაკლებ იყო.—სეზონი თავდებოდა; უკანასკნელ დღეს გაბუნიას ბენეფისი იყო, მაგრამ რადგანაც რამოდენიმე დღის წინად საფაროვის ქალი ავად გახდა მოულოდნელად, საბენეფისოდ ამორჩეული პიესის თამაში მოუხერხებელი შეიქნა და ბენეფისი აღარ შედგებოდა. ახალ-გაზდა ნიჭიერ გაბუნიას ქალს გული დასწყდა და კიდევ უმართებდა: სხვაც რომ არა ყოფილიყოს-რა, მატერიალურად იჩაგრებოდა. დრო აღარ იყო, რომ სხვა პიესა აგვერჩია და ვერც პიესა გამოენახეთ მისთანა, რომ მარტო ერთი ქალი ყოფილიყოს მოთამაშე. —ახალგაზდა ნიჭის ყოველთვის თანამგრძნობი ვიყავი და გაბუნიას დალონებამ მეც შემაწუხა. მეტი ვეღარა მოვახერხე-რა, დავჯექი იმ ღამესვე და გათენებამდე დავსწორე ეს სცენები „კინტო“, სადაც ერთი ქალის მეტი არ არის საჭირო და რომელსაც თვითონ მებენეფისე ითამაშებდა. ცენზურამ ნება დაგვრთო მეორე დღესვე და ხელად, სამ დღეში მოვამზადეთ ახალი პიესა. ბენეფისმა კარგად ჩაიარა. გაბუნიას ქალი კმაყოფილი დარჩა და მეც მიამა, რომ ნიჭიერ-ახალგაზდა არტისტ-ქალს გული არ დაეჩაგრა.—რადგანაც იმ პიესამ

თავის საკუთარი მოვალეობა აასრულა, მეც ავიღე და შევინახე. არც მისი დაბეჭდვა ზ არც ხელ-მეორედ წარმოდგენა გუნებაში აღარ მქონია. წავედი რუსეთში. რუსეთიდან რომ ჩამოვბრუნდი, ვნახე, რომ ის პიესა, „კინტო“ სახალხო პიესად გადაქცეულიყო და არა თუ ქალაქებში, სოფლებშიაც კი აღგენდენ. მას აქედ აგეროცი წელიწადია, და შეუძლებელია, რომ სხვა-და-სხვაგან, ქალაქებში თუ სოფლებში, რამდენჯერმე არ წარმოადგინონ „კინტო“. საკვირველი მხოლოდ ეს არის, რომ დედანი ჩემი პიესის მე მაქვს, პირი არავის გადაუწერია და საიდან გამოტყვრა? ალბად როლები მიაკერ-მოაკერეს და ისე შეადგინეს. რამდენჯერმე დავსწრებივარ „კინტო“-ს წარმოდგენას, რომელსაც ჩემი სახელით აღგენენ, და ყოველთვის და ყოველგან სულ სხვა-და-სხვა გვარად წარმოუდგენიათ: ხან აკლებენ და ხან თავისას უმატებენ, ასე რომ მთლიანად, თავიდან ბოლომდე ჩემ დაწერილად ვერ მიცვნიან. აი, სწორედ ეს გარემოება მაიძულებს, რომ დავბეჭდო დღეს ის „პიესა“. — თუ ეს მიზეზი არ ყოფილიყო, „კინტო“, როგორც ბევრი სხვა ჩემი ნაწერთაგანაც, რომელთაც მხოლოდ დროებითი მნიშვნელობა ჰქონიათ — წარმავალი, ვერ ელირსებოდა სტამბას და დარჩებოდა მხოლოდ „ჩემი თავ-გადასავალი“-ს მასალად.

ავტორი.

მომხმედი პირები:

ილია.

სალომე — მისი ცოლი.

ალექსანდრე — სალომეს მეგობარი.

სამსონ — ილიას მეგობრები.

ალმასხანა — ილიას მოსამსახურე იმერელი.

კინტო.

გეო

მანუა

თათუჯა

კინტოები

და მეზურნეები.

პირველი მოქმედება.

I-ლა სანახავი:

(მდიდრულად მორთული ოთახი ილიას სახლში. სავარძელში ჩასძინებია ალექსანდრეს).

პირველი გამოცვლა.

ალექსანდრე და აღმასხანა.

აღმასხანა (შემოდის. აქათ-აქეთ ისეღება და რომ შენაშნავს მძინარს) იმე! ქვე დაძინებია აგერ ამ მამაცხონებულის შვილს!.. უბოდიშო სტუმარი აბა ეს ყოფილა!!—ჰმ... ქალბატონმა მიბძანა: „მოახსენე, რომ არსა წაბძანდეს... მომიცადოსო და რაფა ვქნა ახლა? თუ არ მოვახსენე, იმას ეწყინება, და თუ მოვახსენე, უნდა გავაღვიძო და ვაი თუ ე' დალოცვილი გამიწყრეს. ჰე!.. მარა ან კი რა მოახსენება უნდა? სად წავა მძინარი? (დააზიკებს წასვლას და შერე ისევ მობრუნდება). კი მარა, რომ გამოიღვიძოს და გამეპაროს, მერე ხომ წავხდი კაცი?!. არა შენ... რად ვიზამ ამას?!. თქვენ არ მომიკვდეთ, ფეხიც არ მოვიცვალო აქიდან, სანამდი არ გამოიღვიძოს: დავჯდები და ვუყარაულებ. ისე

შევაჩერდები, რავარც გასაწათავ მიმინოს. (ჯდება სავარძელში) ვიფ, საყვარელო, რა კარგია დიდ-კაცობა!—დაბძანდი ასე რბილად, თბილად, ნებიერად და იყავი შენთვის, სანამდი არ მოგეწყინოს... ამაში რომ კაცს ძილი მოუვიდეს, რაფა გეიმტყუნება? თვარა დევეგდები: ძალივით ხმელ ფიკარზე, დაგეყეყება გვერდები და რალა თქმა უნდა, რომ ძილი გაგიტყდება და მამლის ყიულს დაასწრებ წამოდგომას?!.. ვიფ! საყვარელიო! (იხმორება). ბატონების სიზარმაცე სულ ამითანა სკამ-ლოგინების ბრალია, მე და ჩემმა ღმერთმა! რომ გინდოდეს, მაინც ვერ წაართმევ თავს! (საკრავის ხმა მოესმის) ჩუ! (ეუწს მიუგდებს):

„იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო, გაფუნჩულო, ახალ-ნორო, შენ პაწაწინაო! მაგრე ტკბილად, უღარდელად, რამ დაგაძინაო? დედის მკერდში მიგიგნია შენ ტკბილი ბინაო? დაიძინე, იავ-ნანა, ვარდო ნანინაო! იავ-ნანა, ვარდო ნანა! იავ-ნანინაო!“

ალმ. ჰე, ბატონო!. შვილებიც რომ სხვანაირი ებადებათ ამ დიდ-კაცებს: ერთი ამ სიკბე (სიყვებს თითოთ) ბალანაა და თუ ორპირი „ნანინა“ არ მოახსენეს, ისე რაფა ინებებს დაძინებას! აი ბეა, ჩვენი გლეხის შვილები!—ვინ ვასცემს ხმას, ბევრიც რომ იკყავლონ? ერთს წაურწევენ: „აა-აა-აა-აა-ააო“ და მიაგდებენ განზე! მარამ რომ ქვე იზდებიან ღვთის მადლით. (კადეკ მოახმის ნანინა):

დაიძინე, გენაცვალოს შენი მშობელიო!
ძუძუებში ჩავივლია პაწაწა ხელიო.

შენს ვაშკაცობას მომასწრებს მე ღვთის-მშობელიო.

აგცილდეს სხვისი მონობა დამამზობელიო.

თავისუფლების სხივები გულს მოგეფინაო.

იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო.

ალმ. არა, რომ თქვას კაცმა, კაი გასაგონი კი არის
ეს „ნანინა“. უნდა დახუჭო თვალები ასე და უგ-
დო ყური. (ხანგრძლივად „ნანინა“):

გაივსე და გაიზარდე, პატარა მთვარეო!

შეისწავლე და შეიტკბე სამშობლო მხარეო!

ანუგეშე, სადაც ნახო, მოძმე მწუხარეო!

შვილო, მამულის გულისთვის სისხლიც დაღვარეო!..

ჩვენ ძველებმაც მაგგვარადა მტერი აშინაო!..

იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო!..

პაწაწინა იადონო და ვარდის კონაო,

ყური უგდე, დაისწავლე ჩემი ნანინაო!

თვალ-ხილულად დაუკვირდი, იცან ქვეყანაო,

რომ გაიგო ამ სოფლისა ცრუ-გამოცანაო,

მაგრამ ჯერ კი დაიძინე, აღრეა განაო?

იავ-ნანა, ვარდო ნანა, იავ-ნანინაო.

ალექსანდრე (იღვიაქებს აღმასსახას ხვრინზე). უჰ! რა

ტკბილად ჩამძინებია! ეს პირველი შემთხვევაა, რომ

ჩემს ხვრინს გამოვევლიძებო (შთისმას ხვრინი) აჰ!?

ეს ვინ წამოპლაკულა აქ? ეი! ვინა ხარ შენ? ხვრინო!

ალმ. (წამოგარდება უცბად და იფშენეტს თვალებს) ვუი, ამ

ჩემს თავს!.. უკაცრავად შენი კირიმე! ჩამყვინ-

თებია ცოტა და...

ალმ. არაფერია, ვინა ხარ ჩემო ძმაო?

ალმ. აღმასხანა გახლავარ, ბატონო!

აწმ. ვინ აღმასხანა?

აწმ. ჰმ!.. აღმასხანა, ბატონო.

აწმ. (თავისთავის) ე რა ცეტი ყოფილა! (აღმასხანას)
იმერელი ხარ?

აწმ. აჰა ვინ უნდა ვახდეთ, ბატონო?!

აწმ. კეთილი! შინაური ხარ თუ გარეული?

აწმ. ფხხუუუ!..

აწმ. რას იცინი?

აწმ. ხუმრობთ ბატონო და რაჟა არ გევიცინო?

აწმ. როგორ თუ ვხუმრობ?

აწმ. აჰა, ბატონო, გარეული რა .. ფხხუუუ!.. კატა
ხომ არა ვარ?!

აწმ. რას ამბობ, კაცო? მე მინდა შევიტყო, აქაური
ხარ, თუ არა?

აწმ. რაჟა ბატონო: აქაური?

აწმ. ჰო, აქ მსახურებ, თუ სხვაგან სადმე?

აწმ. მივხვდი, ბატონო, მივხვდი!.. აქაური!!.

აწმ. მოსამსახურედა ხარ?

აწმ. აჰ, არა, ბატონო! ლაქიად!!

აწმ. პირველადა გხედავ.

აწმ. კი ბატონო! დიდი ხანი არ გახლავსთ, რაც აქ
გახლავარ.

აწმ. ადრე ვისთან იყავ?

აწმ. ერთ ვაჭარს ვუდექი, ბატონო.

აწმ. ლაქიად?

აწმ. ყოლიფრად, ბატონო.

აწმ. ბევრს გაძლევდა?

აწმ. თუმანს, ბატონო, თვეში.

აწმ. აქ?

აწმ. აქ, ბატონო, ხუთად გახლავარ.

- ალექ.** მერე და თუმანი ხუთ მანეთში გასცვალე?
- ალმ.** ასე იქნა, ბატონო, და მაინცა და მაინც არ ვნა-
ღვლობ: იქაურ თუმანს აქაური მანათი მირწევნია,
თუ მართალს მათქმევინებთ.
- ალექ.** რათა?
- ალმ.** რათა და მათა, რომ ის თუმანი არც კი მყოფ-
ნიდა საქმელში.
- ალექ.** ჰო, შენი ხარჯით იყავი?
- ალმ.** არა, ბატონო, მარა სულ ერთი გამოდიოდა:
პურს მისხლობით გვაძლევდენ და ღვინო ზიარებაც
არსად იყო და ხორცი ან თებზი... მარა ან კირაკა
უნდა მოგახსენოთ? უკაცრავალი პასუხია, მისთანა
მყრალი იყო ხოლმე, რომ ძალიან წუწკი კატა
არ გაუვლიდა სიახლოვეს, თვარა კბილს რავა
დააკარებდა?!. უწმინდური პურის ჭამა ჰქონდათ,
ტფუ!.. ოხრად დარჩეს კაცს იმისთანა სიმდიდრე!..
- ალექ.** აქ?
- ალმ.** ჰმ!.. აქ ბატონო? ყელში ამოგვდის... ოხრათ
გვეძლევა ყოლიფერი... ამას გარდაც, ბატონო,
ჩემ საქმეს აქ უფრო ვეწევი.
- ალექ.** რა საქმეს?
- ალმ.** განა ფულისთვინ კი არ ჩამოგსულვარ აქ, ბა-
ტონო!.. ასეთი აზნაუშვილი გახლავარ იმერთში,
რომ თქვენი მოწონებული! წიგნის სასწავლებლად
გიახვლი.
- ალექ.** ლაქიობაში?
- ალმ.** კი ბატონო. ჩვენში ვინც კი რამე იცის, სულ
ლაქიობაში არა აქს ნასწავლი?
- ალექ.** ბევრსაც მოასწრებდენ.
- ალმ.** რატომ, ბატონო? ვისაც კი გულის-ყური ემარ-

ჯვება, იმდენს კიდევ ისწავლის, რომ გაზეთებში სწეროს და წიგნები გამოსცეს და ვინც დაღანდალაა, არც ის დარჩება ხელ-ცარიელი: სულ რომ არა იყოს-რა, აღვოკატად კიდევ მაინც გამოდგება.

ალექ. მართლა? (იჭინას) კარგი დაგემართოს!... მაგრამ თუ მაგრე სურვილი გაქვსთ სწავლის, რატომ სასწავლებელში არ შედიხართ?

ალმ. კაი შენ! მარა ვინ მიგასუნებია?!.. თუ რუსული არ იცით, ტყვილა ნუ გაუვლით სიახლოვესო სასწავლებელს! და თუ კი ნასწავლი ვიქნები და ყოლიფერი მეცოდინება, მაშინ, მამა უცხოონდა, მე რუსს კი მივეყარო!.. ფრანცუცთან მივალ.

ალექ. რადგანაც მაგისტანა სურვილი გქონია სწავლის, მოდი ჩემთან და მე გასწავლი.

ალმ. ვაი, ბატონო, ვინ იქნება მაგისი ღირსი!? აღრე მენახეთ და მცოდნოდა, თქვენ თავს კაცი ველარ მომაშორებდა... მარა, ახლა კი...

ალექ. ახლა რაიო?

ალმ. ქალბატონს ველარ ვულალატებ, შენი ჰირიმე.

ალექ. როგორ?

ალმ. მის ხელში ვარ, ბატონო. 'შვილივით მზღის... მასწავლის, რაც შეიძლება!!

ალექ. კარგი სწავლება იცის?

ალმ. ვე! მოგეცათ ღვთის წყალობა!.. მთლათ მოლაცრუ რომ იყოს კაცი, მაინც შეაგონებს.

ალ. მაშ, კარგი საქმე მოგსვლია?

ალმ. ღმერთმა კაი მოგცესთ! მარა, ცოტა ახლა ვერ ბძანდება გუნებახედ ვაჟბატონის გამოისობით.

ალექ. როგორ?! განა ვაჟ-ბატონი ცუდი კაცია?

ალმ. არა, ბატონო! ღმერთმა კაი მოგცეს, კაი კაცის იყოს, მარა...

ალექ. მარა?

ალმ. მარა... ნუ მათქმევინებთ, რომ არაფერი წამცდეს, შენი კირიმე.

ალექ. არა უშავს-რა! სთქვი!

ალმ. ნუთ! შენი კირიმე. ნუ მათქმევინებთ, თვარა არ ივარგებს.

ალექ. რა უჭირს?

ალმ. იპ, ჩემათ რომ გახმაურდეს შინაური საქმე, მან შინ ხომ გამიტყდება ნაშუსი და გამიშრება პირის წყალი!—წყალში თუ გადავვარდები, თვარა ზეზე დასადგომი პირი აღარ მექნება.

ალექ. არა, ნუ გეშინია! არაუინ გაგამხელს!..

ალმ. ვაი თუ მცდიდეთ, ბატონო?!

ალექ. არა, ჩემმა მზემ! ეკ როგორ იქნება!

ალმ. აპა, ბატონო, კაცი კარქია, მარა ცოტა პლუტობა დაწმდა.

ალექ. პლუტობა?

ალმ. კი ბატონო! არ ვიცი ჯადო-ნაქნარია, თუ შელოცვილი, მარამ პლუტობს კი... ძალუან პლუტობს!..

ალექ. როგორ?

ალმ. რავა ბატონო და შინ აღარ დგება წუწკ-კატასავით. ამ დიდებულ-ოჯახს, ამ მდიდარ სუფრას მიატოვებს ხოლმე და გარბის სადღაც საპლუტოთ.

ალ. რა იცი, რომ საპლუტოთ? ეგებო საქმე აქვს?

ალმ. ვნახე, ბატონო, ვნახე! ჩემი თვალით ვნახე. ამას წინეთ ორთაქალისკენ გახდით და იქ ვნახე ბაღში,

ალექ. რა ვუყოთ მერე?

ალმ. ჰმ! რაჲა რა ვუყოთ, შე დალოცვილო?! ჩამჯდარიყო იქ კოტრებში და ერთი ყოფა ჰქონდა. დაფა-ზურნის ჭიჭყინით ყურთა-სმენა აღარ იყო... პლუტებში ისე ირჯებოდა, რაჲარც კაი შინოურობაში. შორიდან მივაფურთხე და წამოვედი ჩემთვის.— არა, რაჲა ეკადრება დიდი-კაცის შვილს პლუტებისა და კოტრების აყოლა?.. მე რომ ერთი უბრალო კაცის შვილი ვარ, მეც არ ვიკადრებ იმას!..

ალექ. მერე?! ქალბატონისათვის ხომ არ მოგიხსენებია?

ალმ. ჰჰ, ბატონო, რა სამახარობლო იქნებოდა... ისეც გულ-გახეთქილია.

ალექ. მაშ, კარგი. ახლა წადი და მოახსენე, რომ აქა ვარ.

ალმ. კი ბატონო. (შიდას; მერე მახრუნდება) თქვენი ჭირიმე, არ გამცეთ კი! არ გამომჭრათ ყელი, თვარა თუ ქალბატონმა გეგო ეს ამბავი, წავიხდეს მტერი, მე წავხდე და გავფუქდე. ისე გამიტყდება ნამუსი, რომ კორტოხს აქეთ აღარ დამედგომება.

ალექ. არა! არა! ნუ გეშინიან!..

ალმ. ჰა! თქვენ იცით!.. თქვენ ხელშიდა ვარ და... (შიდას, კარებთან შეუფუთება საღამუს, უნდად გასტეკება განხედ, უთომ გზას უტეკს) ვიჰ! ჩემა თავს!.. (შიდას).

მეორე გამოცემა.

ალექსანდრე და სალომე.

სალომე (მიუახლოვდება) უკაცრავად, ალექსანდრე, რომ ამდენხანს გაცდევინე! პატარა გამიჭირვეულდა და და ეს-ეს არის ძლივს დავაძინეთ.

ალექს. (დამიღაო) მესმოდა თქვენი „ნანიანა“, ძილში ჩამესმა!.. აგრეთა, ჩემო სალომე: ქალი რომ დაქმარ-შვილიანდება, „ნანიანაც“ უნდა ისწავლოს და „ძილის-პირებიც“. ერთი შვილებისათვის დასჭირდება და მეორე კი ქმრისათვის. მაგიერად იმასაც „მზეშინის“ ეტყვიან ხოლმე. ასეთა... ადვილი არ არის ოჯახობა.

სალ. ადრე მაგრე არ მეუბნებოდით?!.. შენ არ ამტკიცებდი, რომ ქალი ოჯახის გვირგვინია და ქმარ-შვილი კი ქალისათვის სიტკბოებო?

ალექს. განა, მართალი არ არის?

სალ. ეჰ. ეგ მართალია, მაგრამ ვაი რომ ხან-და-ხან ბოლოში გამწარდება ხოლმე.

ალექს. როგორ? წყალი ხომ არ შემოგბარვით შენ და შენს ქმარს, ქალო?

სალ. არც უმისობაა. მეზარება თქმა, მაგრამ ვილას უნდა შევესჩივლო ჩემი მწუხარება, თუ არა შენ? აგერ რამდენი თვეა, რაც გული აიციურვა ოჯახზედ. ხელი აგვადო და დასანახავადაც ვეჯავრებით. მისთვის აღარც ცოლია და აღარც შვილი.

ალექს. ახალი რამ მეგონა!.. ეგ ხომ დიდი ხანია ვიცით, მაგრამ, ნუ თუ ამდენ ხანს კიდევ ვერ მოიკლა ჯინი?

სალ. რა ბძანებაა?! თავისას არ იშლის!

ალექ. მერე, შენ ხომ არას ესაყვედურები? ეგებო თავს აბეზრებ და ან...

სალ. რა პასუხია!—ჩემგან აღერსისა და მორწილების მეტი არა უნახავს-რა, მაგრამ რა გამოვიდა?.. რა-ღაც უცნაური ხასიათები დაიჭირა.

ალექ. ჰმ! იცი, რას გეტყვი: ძალიან კარგადა შვრები, რომ არათერს ეუბნები! ყოვლად შეუძლებელია, რომ ჭკვიან-ქალს ქმარი ხელიდან წაუვიდეს. სადაც უნდა იყოს, ადრე თუ გვიან, ერთხელაც არის, ოჯახს დაუბრუნდება.

სალ. გენაცვა, როდისღა? სიმრთელე და სიკაბუკე გარედ დახარჯოს და სნეულება და სიბერე კი შინ დამიბრუნოს?!

ალექ. არა, სალომე. შენი ქმარი იმგვარებთავანი არ არის! იცი, მაგას რა მოუვიდა? იმ ხანში შევირთო, რომ ჯერ კიდევ არა ჰქონდა მოკლული კაბუკობის ჯინი, და ევ ისეთი აუცილებელი ვალი რამ არის ადამიანის ბუნებაში, რომ, ადრე თუ გვიან, უნდა გამოსცადოს კაცმა.—ევეც მალე მოიკლავს მაგ ჯინს, დაგიბრუნდება და უსაყვედუროსა და აღერსიანს რომ ვნახავ, ვაგიორკეცებს სიყვარულსა და პატივის ცემას.

სალ. სანამდე ევ საძაგელი სამსონ გვერდში ეყოლებო, მე იმედი არ მექნება.

ალექ. როგორ? განა სამსონმა ეგრე ჩაიკლო ხელში?

სალ. რა ბძანებაა. უმისოდ წყალსაც ვერ აქცევს.

ალექ. აქამდე აკი მისი მტერი იყო?—დღეს რაღა მოსჩვენებია?

სალ. დღესაც მტერია, მაგრამ ანგარიში აქვს... უფრო ჩემი მტერობით ირჯება.

ალექ. განა აღრინდელი სიყვარული, მტრობათ შესცვალა.

სალ. იპ! იმას სიყვარულის რა გაეგება?.. აღრეც უნდა აბრაზებდა და ახლაც ის აბოროტებს: ჩემთან რომ ვეღარა გააწყობ-რა, ახლა უნდა, რომ ქმარი ჩამომამაშოროს.

ალ. მართალს ამბობ?.. ეჰე!..

სალ. ქა! ილაჯს მიწყვეტს. დღე ერთია და იერიში ათასი! ვეტყვოდი ქმარს, მაგრამ ჯერ ერთი ესა, რომ რა რიგია დედაკაცისაგან ამგვარად მოქცევა და მეორეც ის, რომ განა ჩემი ქმარი დაიჯერებს იმაზედ ცუდს რამეს?

ალ. ჰმ! ვერა ჰხედავთ იმ საძაგელს?!. ახლა რას აპირობ? კიდევ არ გინდა დამიჯერო, რომ ისე მოიქცე, როგორც მე გირჩევ.

სალ. მეტი რაღა გზაა, უნდა გაკბედო და ისე მოვიქცე, როგორც მირჩევ; მაგრამ რომ იცოდე, თურად მიღირს მე მაგის გაბედვა...

ალ. გაბედე! მაგას შენი ოჯახის ერთგულება მოითხოვს! მაგაზე არავინ დაგძრახავს. და ჯერ შენც ისევ ისე აღერსიანად იყავ იმასთან, როგორც ყოფილხარ; რაც გითხრა, მოუსმინე! ნურას შეამწევენ და იმასობაში ჩვენი აზრიც... (უბნად შემოაღებენ კარებს და შემოვლენ ალა და სამსონ) აი, შენი ქმარიც!..

მესამე გამოცვლა.

ისინივე და ალაა და სამსოან.

ილია. ოჰ, ალექსანდრე! კარგი რომ აქ მაინც მოგასწავარ: დღეს სულ შენს ძებნაში ვართ.

აპ. ეე? რა ანბავია?

ილია. მერე გეტყვით (შესკდავს ცოლს).

საპ. (აღუწიანად) მოხვედი?

ილია. (ცოფად) ვერა მხედავთ?

საპ. ეგებო პური არ გექამოსთ ჯერ? ხომ არ ინებებთ?

ილია. (უკმაყოფილად) რალა დროს პურის ქამაა?!

საპ. აბა, იქნება, ღაი მაინც მიირთვათ?

ილია. (გულ-მისუღია) რას ჩაგვაცივდით?!. ცოტა ხანს თავი დაგვანებეთ, თუ შეიძლებოდეს! მოსახსენებელი რამა გვაქვს.

საპ. ბატონი ბძანდებით (შიდას).

ილია. (წამოგარდება და დაღის ჩქარის ბაჯებით) უჰ! „ხომ არაფერს ინებებთ?“ „მობძანდით!“ „ბატონი ბძანდებით!“ უჰ! რა კარგი გასაგონია?..

აპ. რა ამბავია? უქეიფოდ ხომ არა ხარ?

ილია. რალა ამბავი უნდა იყოს? ვერა ჰხედავ?.. ის, რომ სიცოცხლე მომბეზრდა!.. უბედური ვარ!.. უბედური!..

აპ. რას ამბობ? ღმერთმა დაგიფაროს!.. ხომ არ გაგიყდი?!

ილია. აბა სხვა რალა დამემართებოდა ჩემი ცოლის ხელში?

სამ. მართალია, ქეშმარიტად!

აწ. (გაგვანკვებათ) ცოლის ხელში?

იწ. დიახ, ცოლის ხელში! ნეტავი გულზედ ქვა შემება და ეკ კი არ შემერთო.

აწ. რას ამბობ?! ძალას ვინ გატანდა?

იწ. სიბრიყვე. მაგის ხასიათებს ეშმაკიც ვერ გაუძლებს.

სამ. ძნელია!

აწ. რაღაც საშინელება უნდა იყოს! უთანხმოება ხომ არ შეგიძინევია?

იწ. ნეტავი მართლა ეგ იყოს, მეტი არაფერი. ეგ ასე არ შემაწუხებდა, მაგრამ განა მაგისთანა ლობიო მოახერხებს კი უთანხმოებას?!. უპ!..

აწ. მაშ, რა უნდა იყოს? არ უყვარხარ?

იწ. ნეტავი მაგას კი მოვესწრებოდე და!. რად მინდა მაგისი სიყვარული?!

აწ. კაპასია? თავხედობს? არ გემორ'ილება? გაწუხებს? თუ...

იწ. არა! არა! არა! და არა!

აწ. მაშ, რაო?

იწ. ის, რომ უხასიათოა... რად მინდა მაგისთანა ცოლი, რომ ოც-და-ოთხი საათი თვალეში შემომცქეროდეს კატასავით: რა ვუხრა და რა ვაამოო!.. მისმა აღერსმა თავი მომაბეზრა. სიცოცხლე არაფერში არ ეტყობა... რად მინდა მაგისთანა ცოცხალ-მკვდარი ცოლი?!

სამ. და ეს, ჩემის აზრით, მისი ბრალია, რომ ქმარი არ უყვარს. მუდამ ერთნაირობა გულ-გრილობის ბრალია და გულ-გრილობა კი უსიყვარულობამ იცის.

იწ. ხომ გესმის? ე რას ამბობს სამაონი? იმას რომ

სიყვარული ჰგონია, ის განა სიყვარულია? ისე
სასმელ-საჭმელი უნდა უყვარდეს კაცს, ტან-საც-
მელი და არა ქმარი. გუგულივით მშვიდობიანი
ქალები, განა ქალებად ჩაითვლებიან?

აწ. რაჰქნას, თუ ეგ მისი ბუნებითი ხასიათია?.. თან-
შობილი!

იწ. და მეც რა ვჰქნა, თუ არ მომწონს ეგ ხასიათები
და ვერ შევეთვისე?

აწ. განა აღრე არ იცნობდი?

იწ. მაშინ... მაშინ სხვა იყო. მაშინ შორიდან მომ-
წონდა და ახლა კი ახლოს აღარ მომწონს.

სამ. და ხომ შეიძლება, რომ ასე იყოს? კაცი ხომ
ყოველთვის ერთს ხასიათზედ არ იქნება: დღეს
ერთი რამ მოსწონს და ხვალ მეორე... მანდ დამ-
ნაშავე არავინ არის?

იწ. დიახ. არავინ არის! არც ჩემი ბრალია, რომ მე
მისი ხასიათები არ მომწონს და არც მისი, რომ
იმას მისთანა ხასიათები აქვს.

აწ. ეგ აღრევე უნდა გეფიქრა, ახლა გვიანდაა!..

იწ. შევცდი და რალა გაეწყობა!..

სამ. განა, ერთხელ რომ შესცდება კაცი, აღარ უნდა
გაასწოროს ის შეცდომილება? თავისი სიცოცხლე
სულ ტანჯვაში და სინანულში როგორ უნდა გა-
ატაროს? არა სჯობიან, რომ ერთხელაც არის გა-
ბედოს და გადარჩეს კირს?

იწ. დიახ. პატიოსნება მოითხოვს, რომ არ ვატყუებ-
დე ჩემს ცოლს: მე მისი სიყვარული აღარა მაქვს
და აღარც შემიძლიან იმასთან ცხოვრება. აი, ეს
სახლი, ეს კარი, ეს სიმდიდრე, სუყველა ღმერთმა
მოახმაროს და ჩემგან კი აიღოს ხელი. ავადაც

დამეხსნას და კარგადაც. თუ მაინცა და მაინც
უნდა, ქვეყნის დასანახავად დავრჩეთ ცოლ-ქმრად
და ისე კი ჩვენ-ჩვენთვის ვიყოთ!.. რაც უნდა
ჰქნას! ვინც უნდა, ის შეიყვაროს! ნება ექნება!

სამ. აი, პატიოსანი სიტყვა! მეტი რაღა უნდა?

ალმა. ძართლა ამბობთ მაგას? მაშ, გადაგიწყვეტიათ
კიდევცა?

ილ. დიახ. და მიტომაც გექმები, რომ ესეები მეთქვა
შენთვის და ეს წიგნიც გადაგეცა მისთვის.

ალმა. რა წიგნია?

ილ. აქ მოკლედ ვეუბნები ყოლიფერს და ვეთხოვები
კიდევცა... შენი გაზდილია—შენ უფრო კარგად
აუხსნი და შეაგონებ... ყმაწვილია... მებრალემა
კიდევც. მაგრამ რა ვჰქნა, რომ მეტი ღონე აღარ
არის!..

ალმა. (უკმაყოფილოდ) მე მაგვარ მახარობლობას ვერ
ვიკისრებ!

სამ. მე მიბოძეთ!.. მაგისტანა შემთხვევაში უსიამოვნებას
განა როგორ უნდა მოერიდოს კაცი?..
მეგობრის გულიათვის, ეგ კი არა, წყალში ვარ-
ღებიან.

ალმა. ისემც კარგი დაგეპართოს!.. განა არ ვიცი,
რომ მეგობრობა გწამს და იცი. მშვიდობით (ეზა-
რება წასვლას).

ილ. მომიტოინე! მეც მოვდივარ და ერთად წავიდეთ
ბარემ. (სამსონს) აბა, აი შენ გადაეცა და პირა-
დაც ყოლიფერი უთხარი. ნურას დაუფიცავ. აუხ-
სენი შენებურად!

ალ. მაგაზედ რაღა თხოვნა ექირვება?!. თავისებურად
აუხსნის!!

სამ. კეთილი! ბატონი ხართ. რაღა ბევრი თხოვნა მოქმედებს? პირველია?!

ილ. მე იქ ბიქს ვუბძანებ: სალომეს მოახსენოთ, რომ შენთან გამოვიდეს და მოგელაპარაკოს. საქმეს რომ მოარჩე, მოდი, შემატყობინე! ხომ იცი, სადაც ვიქნები?

სამ. (მარტო) ჰე! თუ ახლაც ველარას გავხედი, მერე კი იმედი აღარაფრის მექნება!.. ფრანკუზები ამბობენ: „ქორწინება სიყვარულის სამარეა“. ეს კი არა და ცოლის შერთვა კი ჭკუის კუბო ყოფილა: რა მაგისტანა ჭკვიანი კაცი იყოს, არ შეიძლება, რომ ცოლის შერთვის შემდეგ არ გამოტყინდეს, ცოტაც არის. თვალები ეხვევათ იმ უბედურებს! — მადლობა ღმერთს, რომ ასეა, თორემ... თუ ცოლიანებს თვალები არ ჭკონდესთ ახვეული, მაშინ უცოლოები სულ თავპირ ახვეულები იქნებოდნენ.

მეოთხე გამოსვლა.

სამსონ და სალომე.

სალომე (მაუხსლოვდება მუკადობაანად) ჩემს ქმარს უნებებია, რომ მოგელაპარაკოთ და რა გაქვსთ სათქმელი? არ შეიძლება გვიბძანოთ?..

სამ. (ვითომ შეწყუბათ) ჭეშმარიტად, ის უსიამო ამბავი, რომელიც ჩემგან უნდა გაიგონოთ, ისე მაწუხებს, რომ სიტყვის თქმა მეძნელდება, მაგრამ რა გავწყობა. ეს პირველი არ არის, მარტო თქვენ-

ზედ და მასთანაც, რისიც გასწორება აღარ მოხერხდება, ის კაცმა მოთბინებით უნდა მიიღოს!..

სალ. (ჯდება) თუმცა მაგგვარის ბოდიშებით, როგორცა სწინს, სასიამოს არას მექადით, მაგრამ, რაც უნდა იყოს, მზადა ვარ, მოვისმინო!—ბძანეთ!

სამ. აი, აქედან გაიგებთ! (აძღვეს წიგნს) ჯერ წააკითხეთ!

სალ. (კითხულობს) ჰმ!..

სამ. არ გიკვირსთ?

სალ. სულაც არა! ეს ასე უნდა მომბდარიყო!.. ეს ბოლო აუცილებელი იყო!.. ისიც დიდია ჩემის ქმრის გულწრფელობისაგან, რომ ამდენს ხანს დაუფარავს და არა უთქვამს რა... დიახ! მაგრამ მე მხოლოდ ის მიკვირს, რომ სამოციქულოდ გაუხდია საქმე: როდესაც ჩვენ სიყვარული გამოვუცხადეთ ერთმანეთს და ცოლ-ქმრობაზედ პირობა დავსდევით, თუ კი მაშინ არ დაგვკირვებია შუა-კაცი, დღეს რაღა საქირო იყო?—განა არ შეეძლო პირად ეთქვა ის, რასაც ამ წერილით მატყობინებს და ან თქვენის პირით რად მიცხადებს?..

სამ. კაცი საზოგადოდ თავმოყვარეა: სასიამო ტვირთს თვითონ ეწევა და უსიამოა-კი სხვასა ჰკიდებს.

სალ. მიკვირს, რომ თქვენ გიკვირნიათ მაგვარი ტვირთი!..

სამ. მეგობრობას ველარ წაუვედი!..

სალ. თქვენ?!. საუცხოვოა!—ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!

სამ. რას დამცინით?..

სალ. დაგცინით?! რასა ბრძანებთ? ვის შეუძლიან დასცინოს იმას, ვინც არა თუ ერთი ვინმე მეგობარი, საზოგადოდ მეგობრობაც უარ-ჰყო საქმით და

სიტყვითაც-კი დასკინის?

სამ. მე მეუბნებით მაგას? ჰმ... რა გაეწყობა უნდა მოვიტობინო!.. მაგრამ იყო დრო-კი, რომ მაგვეარს ვერას გამიბედავდენ!..

სალ. უთუოდ როცა არც თქვენ აძლევდით მიზეზს.

სამ. ჰმ... მართალს ბრძანებთ!—კაცი რომ ჭკუას დაჰკარგავს, დაბალი ღობე გახდება: ყველა გადააბიჯებს...

სალ. და სინიღისს, რომ დაჰკარგავს ამალღდება?

სამ. გააგრძეთ! გააგრძეთ... მემართლებით... ყოლიფრას ღირსი ვარ დღეს, როდესაც ჩემი ქართველური გულ-წრფელობა ყიზილბაშობაში გავსცვალე. გავბოროტდი, გავშმაგდი, აღარა მაქვს აღარც მეგობრობისა და აღარც ამხანაგობის გატანა!.. მაგრამ არ იცით ვისი ბრალია?..

სალ. ვისი?

სამ. თქვენი!

სალ. ჩემი?!

სამ. დიახ, თქვენი: ერთსა და იმავე დროს მეცა და ილიაც ორნივე ერთად გიდევქით გვერდში... არჩევანში იყავით შესული.—ის აირიეთ და მე დამგმეთ!—მაგრამ რისთვის? რითა მჯობდა მე ის? თვალ-ტანადათ ვიყავი იმაზედ ნაკლები და ჩემი ახალ-გაზდობა საზოგადოდ სხვაში რამეში ჩამოუვარდებოდა მისას? რაში მიეცა იმას ჩემზე უპირატესობა?

სალ. სიყვარულში.

სამ. სიყვარულში? ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, და სად არის ის სიყვარული? რა იქნა?

სალ. იყო და აღარ არის.

სამ. მაშ ძალიან მოკლე ზღაპარი ყოფილა!.. ახლა ხომ ხედავთ, რომ თქვენის წინდაუხედაობით მეც დამტანჯეთ და თქვენი თავიც გააუბედურეთ; აწ თქვენს ბედსაც უნდა ემდუროდეთ!

სალ. რადა? დიდხანს ვიყავი მე იმასთან ბედნიერი; ღმერთს ვმადლობდი და ბედს ვემადლიერებოდი! ახლა წავიდა ის დრო!.. რა გაეწყობა!.. მე კიდევ მაინც არ მმართებს უმადურობის ვამოჩენა არც ერთზედ! ერთხელ ხომ ბედნიარადა ვგრძნობდი ჩემს თავს!.. და საუკუნო არა არის-რა! ყველაფერსა აქვს დასასრული!—მადლობა ღმერთს, რა გაეწყობა!...

სამ. ეგ არის თქვენი აზრი?—არა, არა, სწანს, რომ თქვენ ის გყვარებიანთ, თორემ ახლა აგრე გულგრილად ვერ დაუხვდებოდით მაგ შემთხვევას. ახლა-კი ვხედავ, რომ არც ადრე გწამებიანთ მისი სიყვარული.

სალ. სცდებით! მჯეროდა და წმინდის გულითაც ვაძლევდი პასუხს. ახლაც რომ მითხრას, დამიბრუნებია სიყვარულიო, უეჭვოდ მივიღებ!—მე კარგად ვხედავდი, რომ მისი სიყვარული ნამდვილი იყო.

სამ. რაო? იმ კაცის გრძნობა, რომლის სიყვარულსაც ასე მალე მოეკვეცა ფრთები, ნამდვილი იყო... და მე-კი, რომელსაც ადრეც მიყვარდი, ახლაც მიყვარხარ და სამუდამოდაც მეყვარები—ვსტყუოდი?!

სალ. დიახ. გეჩვენებოდათ!

სამ. მეჩვენებოდა?!

სალ. სწორედ. არ იცით, რომ სიყვარული ორ გვარია? ხან-და-ხან... ძალიან იშვიათად ჩვენ შევხვდებით ხოლმე ისეთ ადამიანს, რომელიც რაღაც ძალა-

უნებურად იტყუებს ჩვენს ყურადღებას, გაცნობი-
სათანავე სული იმის მეგობრობას თხოვილობს,
გული სიყვარულს და ჭკუა ორივეზედ თანხმა...
ის სურვილი რაღაც სხვანაირია გინდა რომ გიყ-
ვარდეს დედა-შვილურად, და-ძმურად და ამხანაგურ-
რად. იმ დროს ყოველი პირუტყყული გულის-თქმა
და ვნება მინელგებულია. მართალია ამ გვარ სიყ-
ვარულსაც საბოლოოდ აღერსი და ხვევნა-კოცნა
მოსდევს, მაგრამ ის არის სიყვარულის შედეგი
და მიზეზი...

სამ. ეგ ვინ არ იკის? განა ახალი რამ გგონიათ?..

სალ. მომიტბინეთ! — ახლა მეორეც ვნახათ: ხშირად...
ძალიან ხშირად... პირუტყულ გულის-თქმის დროს,
შეეყრებით ხოლმე ისეთ ქალებს, რომელთანაც
აღერსი და ხვევნა-კოცნა შეხედვისათანავე მოგინ-
დებათ ხოლმე. თუ მალე, გაუჭირვლად, დააკმა-
ყოფილეთ ის სურვილი, ხომ კარგი: ის შემთხვევა
არაფრად ჩაივლის: თუ გინდა ერთი ჯამი შარბათი
შეგესვასთ! მაგრამ თუ საწინააღმდეგო რამე გა-
მოგინდათ და მალე ვერ აუსრულეთ სურვილი,
მაშინ-კი კაცის გამხეცებულ თავ-მოყვარებას ცე-
ცხლი ეკიდება და ჟინი სიყვარულად იცვლება;
მაგრამ ის სიყვარული, როგორც პირუტყველ-
მოთხოვნის შედეგი მანამდი ღვივის, სანამ
თავმოყვარეობა არ დაკმაყოფილდება... შემდეგ-კი
უეცრად... ერთ-თავად ჰქრება!..

სამ. არც ეგ გახლავსთ ჩვენთვის ახალი რამ! — დიდი
ხანია ვიცით!..

სალ. არა! ეგ რომ გცოდნოდათ, ისიც გეცოდინებათ
მაშინ, რომ თქვენი სიყვარული მეორე გვარი იყო
და არის.

სამ. ილიასი?

სალ. პირველი.

სამ. ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, პირველ-გვარი სიყვარული...
გარყვნილ ბუნებაში!.. უხასიათოში... სუსტში!..

სალ. (უცბად) ვისზედ ბრძანებთ მაგაებს?

სამ. ილიაზედ.

სალ. ჰმ... განა მაგის მიზეზი მოგცათ?

სამ. მიზეზი?! განა ცოტაა? ვინ გაჰკიცხა უმიზეზოდ
თქვენი სიყვარული, თუ არ იმან... ვინ გაგცვა-
ლათ უნამუსო დედაკაცებში...

სალ. (წამოღგება) გეყოფათ!.. მე ნებას ვერ მოგცემთ,
რომ ჩემთან მაგრე ილაპარაკოთ ჩემს ქმარზედ.

სამ. დაგავიწყდათ, რომ თქვენი ქმარი აღარ არის?

სალ. არა. ის ჩემს ქმრობაზედ იღებს ხელს და არა
ადამიანობაზე... ვინც უნდა იყოს, პატიოსანი კაცი
ჩემთვის ერთია: იმაზედ ცუდის თქმას მაინც არა-
ვის შევარჩენ. — ჩემი ქმარი გულ-წრფელი კაცია
და პირდაპირი; მისი ავიცა და კარგიც აშკარაა,
მაგრამ თქვენისთანა გაიძვერა და ქვეშ-ქვეშა კაცის
საქმე-კი სულ სხვა არის. მე თქვენა გთხოვთ, რომ
დღეის იქით ჩემსა აღარ გაიაროთ, მით უფრო,
რომ ჩემი ქმრის მეგობარი ბრძანდებით!.. (მიდას)

სამ. (მატყ) გაგონილა!.. შე, რომელიც ისე გათამა-
მებული ვარ ლამაზებისაგან, რომ მათი სიყვარუ-
ლი ჩემი ნება მგონია, უნდა ამას ვითმენდე ამ
მაიმუნისაგან? მაშ კარგი, ვნახოთ, როგორც უნდა
სირცხვილის ქმევა!..

მეხუთე გამოცვლა

ისე და აღმასხანა (შემოდის და ახეულებს)

სამ. კმ?..

ალმ. ქალბატონმა გაახლოთ ჩემი თავი.

სამ. რაო?

ალმ. რა მოგახსენო ბატონო!

სამ. რად გამოგაგზავნა?

ალმ. ტყვილად ბატონო! ასე!..

სამ. რაფა ასე?

ალმ. ასე ბატონო!—იახელი, რომ კიბეზედ ფეხი არ ჩაუცურდესო.

სამ. რაო?

ალმ. ფეხიო ბატონო!—ფეხი არ ჩაუცურდესო და კიშკრამდინაც მიაცილეო, რომ ფეხში ძაღლმა არ უკბინოსო!

სამ. გაჩუმდი! ნუ წაგიგდია ენა!..

ალმ. რა ვჭქნა ბატონო!.. რა ჩემი ბრალია?! მიბრძანეს ბატონო და...

სამ. ახლა მე გიბრძანებ, რომ გაეთრე შენთვის.

ალმ. ჯერ სხვას ვახლავარ და როცა თქვენ გაიხლებით ბატონო, მაშინ მიბრძანეთ.

სამ. პაშოლ ვონ!..

ალმ. ვერა ბატონო! ჯერ თქვენ პაშოლ და მერე მეც გაიხლებით. ასეა ბრძანება.

სამ. (მიგარდება) ვის უბედავ მაგას! შე წუწკო და წუწკის შვილო შენა?! სულ კბილებს ჩაგამტვრევ!..

- ალმ.** (გულ-მოსული) რაო? ვე პლენი!.. ვინ გგონივარ მე შენ? ლაქია რომ ვარ თუ? შენისთანა ყაძახები მახლამს იმერეთში!.. რაეა გამლახავ, რომ გამლახავ?!. კბილები რაეა, მამიშენისაგან მაქ ნასესხები თუ?!. ვაიმე! რა ყოფილა ეს!.. წაბრძანდი ახლავე, თვარა, ქალბატონი ნუ მომიკვდება, ასე გაგიყვან აქედან, რომ უკანაც არ მოგახედო!.. რაეა გაუვიდა თავს, რომ გოვუჩუმდი?.. გაბძანდი! გა!.. (კარებს უღებს და ხელათ უჩვენებს)
- სამ.** (გარბის გულ-მოსული) კარგი, კარგი და შენს სეირს გაყურებიებ, შე იმერელო, შენ!.. (შიდის)
- ალ.** (უკან მისძახის) იმერელო?!. შენი დასაწუნარი ვარ შენმა სიცოცხლემ ხწორეფ!.. ქვე არ წოუხდა!.. ბრაწი შენს საქმეს და ბრაწი!.. (ბრაწს უგზავნის. ფარდა ეშვება)

მეორე მოქმედება

პირველი სანახავი:

დ ხ ა ნ ი ბ ა დ შ ი ა

I-ლი გამოხვლა.

იღაბ, სამსახ, გეო, მანუა, თათუზა
და სხვანი სხედან სუფრაზედ და იმღერიან:

ლოთებო, ნეტავი ჩვენა, ჰარი არალი,
დღეს მოგვეცა შვება-ლხენა, თარი არალი,
შემოდგომამან ბახუზი, ჰარ...
საწნახელში ჩააყენა! თარ...

ზოგეერთები. ჰაზარუუუ!..

სხვები. ჰაზბანდარრუუუუ!..

გეო. ყმაწვილებო, აბა, აივსეთ!—ეს იმის გულისა...
ვისიც გულიდან ეს ლოთიანი სიტყვები ამოდე-
ბულა! ალლავერდი.

შველა. იახშიოლ?

მანუა. იახშიოლოლ! აი, იმის გულის კუნჭულოს
სულის ჭირიმე! უთქომს რაღა!

თათუზა. მერე?!. უთქომს და ანგრე რიგად!..

ილია. იციო, ეგ ლექსი ვისი ნათქვამია?

თათ. კარგად კი უთქომს იმ მამა-ცხონებულის შვილსა
და... ლოთიანად!..

ილ. ღენარლის ნათქვამია.

მან. რაო?! ეჰ! ღენარალი კი არა, პოლკოვნიკი არ გინდა!..

ილ. არა გჯერა?

თათ. ეჰ! ხუმრობ კნიაზჯან! ღენარალი ამას რად იტყოდა?!. განა იკადრებდა?!

ილ. როგორ, განა არ ვარგია?

თათ. ვინ ამბობს?!. ძალიან კარგია, მაგრამ ღენარლის ხელობა არ არის და...

ილ. მე თქვენ გარწმუნებთ, რომ ჰო!

თათ. დალოცვილო, ღენარალი, გინდა პოლკონიკი, ამას იტყვის?.. იმის ხელობა „ნაპლეუაა“! ეს იმისთანა კაცის ნათქომი იქნება, ღმერთს რომ უყვარს.

გეო. ეეჰჰ! არ გაათავებ!.. დალოცვილებო, რად აწუხებთ, ვინც უნდა იყოს! უთქომს და მორჩომილა კიდევცა! უცხოზდეს მამის სული!.. ტყვილად ჩვენ ჩვენს საქმეს რადა ვსცდებით? (ამღერაინ)

„ნოემ რა ერთხელ ინება, ჰარ...“

ყურძნის წვენის გემოვნება, თარ...

თვითონ ნუნუას მიუჯდა, ჰარ...

წყალი პირუტყვის დაანება“, თარ...

ფოკიერთემა. ჰაზარუუ!

სსკეპი. ჰაზზბანდარრრუუუ!

გეო. აბა, ერთიც კიდევ აივსეთ! ჰო, ეგრე, თქვენი კი ჰირიმე!.. როგორც კაცი არ ვარგა უძმაბიკოდ, უამხანაგოდ, ისე არც სიმღერა ვარგა უსაზანდროდ!.. ქეიფი არ ექნება!.. ეს მისი სულის იყოს, ვინც საზანდარი მოიგონა და ვინც პირველი ზურნა დაუკრა! ალლავერდი თქვენთან, ზურნეებო!

ყველა. იახშიოლ! იახშიოლ! იახშიოლ!!.

მანუა (შეზუნჩებს) ვა! დაუკარით რაღა! (იმღერებს):

„მაშ მოდით ისევ ღვინითა, ჰარ...
დრო გავატაროთ ღვინითა, თარ...
ქეიფი მაინც მოგვივა, ჰარ...
გოგრიტა ვსოთ, თუ ჩინითა! თარ...“

როს დავესწრათ გაზაფხულსა, ჰარ...
ველს დავსხდეთ მწვანით მოსილსა, თარ...
ჩვენ წითელს ღვინოს ვეწაფნეთ, ჰარ...
ვარდი ვანებოთ ბულპულსა, თარ...

(ამ დროს შორე-ახლოდან მოსმის შარმანკის ხმა).

ზოგაერთები. ვა! ეს ვინ ოხრები მოთრეულან აქა, რომ
ქეიფს გვიფუჭებენ?! სხვა ადგილი ველარ მოუნა-
ხავთ?!..

გაო (შეზუნჩებს) აბა, ასწიეთ ერთი, რომ იმათმა ეშ-
მაკის საკიბუჩინომ ხმა ჩაიწყვიტოს! ჰო! თქვენი
კირიმე! ეგრე! ეგრე!

მანუა. ვა! ვერა ხედავთ, რომ არ ჩუმდებიან?! მაინც
თავისას არ იშლიან!

გაო. არ იშლიან რომელია? აბა, ერთი წავიდეთ იმათ
ცხრა-ცხრა ლიტრიანები ვუჩვენოთ და თუ არ
წავლენ, ვნახოთ!

ზოგაერთები. აბა, ჰე! ერთი მაგათ. (მიაშურებენ. აქ დუ-
დუკა უკრავს. აქ ცოტა ხნის შემდეგ შარმანკის ხმა
შესწვდება და კაჭინა მოსმის) ლაზარე! ლაზარე!
ეი! ეი! ლაზარე! (შობრუნდებათ).

გაო. ძლივს არ გავლალეთ, იმ მამა-ოხრის შვილები!..

ილ. რას ერჩოდით?

გეო. ჩვენ რას ვერჩოდით?.. ჩვენ კი არა ისინი გვიშლიდნენ ქეიფს.

სამ. იმათაც ქეიფი უნდათ.

მან. უნდოდათ რომელია? სხვა ადგილი ვერსად მონახეს, აქ რომ მოდიან?!

გეო. იმათი საქმე ოტკა და დუქანია... ჩვენ ბაღებში რა უნდათ... ვირმა რა იცის ხურმა რა ხილიაო!

თათ. მამა უცხონდათ!.. იმ ტუტუცს, იმ ვირსა მოუდევს ზურგზედ ათ-ფუთიანი ზანდუკი, ისიც უკურტნოთ და აქიჟყინებს... თავი მოსწონს რაღა!

სამ. მისი ხელობა ის არის.

მან. ხელობა?.. ვა! ხელით ასე ტრიალი ხელობაა?.. დათვი-კი ვერ იზამს მაგისთანა ხელობას?

თათ. ხელობა?!.. განა ჩვენი დაფა-ზურნაა, რომ ბევრი რამ უნდოდეს? ბრიყვის ხელობაა!.. განა იმას კარგი რამ ოსტატობა უნდა?!

სამ. განა ჩვენი ზურნა-კი რაღა არის?

გეო. ეჰ! რა ბძანეთ ეგა?! ზურნა და შარმანკა განა ერთია?

სამ. რატომ არა?

გეო. ერთი ეშმაკისაა და მეორე-კი ღვთის. ჩვენი დუდუკი ნაკურთხია.

ბლ. ნაკურთხი?

გეო. ვა! მაშ?!
20

ილ. ვის უკურთხებია?

გეო. ვა! ქრისტე ღმერთს, გალილიაში.

ილ. (საცხადლო) გალილიაში?

გეო. ვა! დალოცვილო! მაგდენ წიგნებს რომ კითხულობთ, ეგეც არ იცით? ჩვენი წმინდა სახარება მაინც აღარ გაგიგონიათ?..
20

სამ. რაო?

გომ. ეგ ამბავი სულ იქ არის ჩაწერილი.

ილ. რასა ჰბოდავ?

გომ. ვა! ბოდა რომელია?!. მაშ ქრისტე ღმერთი რომ ქორწილში დაესწრო, არ გაგიგონია?

ილ. ეგ კი ვიცი! გალილიაში.

გომ. გალიაში რომელია?! რას ამბობ, კნიაზ-ჯან? გალიაში კი არა ოჯახში!.. ღვინოც რომ შემოაკლდა მასპინძელს და მაშინ ქრისტე ღმერთმა უბრძანა, ვენაცვალე მის ძლიერებას, ნუ შესწუხდები, შენ ხათრი ნუ გაქვსო! და წყალი გადაუქცია კახურ ღვინოდ... აბა, მაშინ გაიმართა ლხინი და გამხიარულდნ სტუმრები.

ილ. (იფინის) ჰო, ეგ ვიცი! ვიცი!

გომ. მაშ თუ იცი, აბა, ვინ იყვენ მაშინ იქ დამკვრელები საზანდრები?

ილ. ვინ?

გომ. ვინა და მეზურნეები!.. მაშინ ღმერთმა აკურთხა საზანდრების მარჯვენა, დაულოცა თავი და უთხრა: ჯერ სანამ მე აქა ვარ, თქვენც ამ ქვეყანაში იყავით და მერე-კი, სადაც უკეთესი ქვეყანა ნახოთ, იქ წადითო!.. ისინიც ადგნ და ჩამოვიდნ ჩვენ ქალაქში. მასუკან სულ აქ არიან!..

ილ. (იფინის) მართლა?

გომ. ვა! რას იცინი კნიაზ-ჯან? ჩემი თავის მზემ!.. სანამდი ქრისტიანობა ქვეყანაზედ არ მოისპობა, არც ზურნის ხმა უნდა გასწყდეს ჩვენს ქალაქში, ამიტომ რომ ნაკურთხია! — შენ-კი, დალოცვილო, შარმანკას აღარებ!.. შარმანკა რომელია?! აი გასწყდეს მისი...

(ხმა მოისმის) ახალი თევზი! ახალი! ჰა, ჰა, ჰა,
ჰა! რა თევზია! რა თევზი!.. (კინტო შემოდის).

ასანაგე & კინტო.

კინ. ახალი თევზი! ცოცხალი თევზი! ოჰ!.. კამპანიას
გაუმარჯოს (ამოიღებს ფეშტოლიდამ თევზს და უნძ-
რეკს ბოლოს. მერე გადაუგდებს კამპანიას) ვიფ! ლბინი
გაამოსთ!..

ჟველა. გაგიმარჯოს!.. მოდი! დაგვეწვიე!..

კინ. კეთილი! (ჭდება).

სამ. ვინა ხარ ძმაო?

კინ. ვა! ვერა მხედავ?!

სამ. გხედავ, მაგრამ შუბლზედ ხომ არ გაწერია ვინც
ხარ?!

კინ. ჩემი შუბლი განა ქალღმერთი გგონია კნიაზ-ჯან?!

სამ. მეც მაგას გეუბნები, რომ არა! გიყურებ, მაგრამ
რომ არ მაგონდები.

კინ. არც მე მაგონდებით კნიაზ-ჯან.

ზოზივრთები. მართლა, რომ არსად გვინახივხარ...

კინ. არც მე, ჩემი თავის მზემ.

ილ. მაშ სადაური ხარ?

კინ. საიდამაც უნდა ვიყო, ვარ რაღა?

სამ. კიდევ ვგ არის, რომ გვინდა შევიტყოთ, ვინა
ხარ?

კინ. მე ვინა ვარ?.. მე ვარ!..

სამ. ჰმ! ვინ შენ? რა მოხელე ხარ?

კინ. ხელობა?.. ყოლიფერი ხელობა ვიცი! რაც გინდა,
ისა ვარ! გინდ, ტერტერაცა ვარ.

ილ. რას ამბობ?

პინ. მაშ გეუბნებით, ყველაფერი ვართქო!.. კინტო ვარ რაღა!..

ილ. (იტინის) დღეს რაღა ხელობას ადგიხარ?

პინ. ახლა?.. პეტრეს შევირდი ვარ.

სამ. როგორ თუ პეტრეს შევირდი?

პინ. ვა! ის, რომ პეტრე ჩემი ოსტატია!.. მიხვდი?

სამ. ვინ პეტრეა?

პინ. პეტრე მოციქული.

ილ. ჯერ პატარა ხარ, მაგრამ დიდათ კი ხუმრობ.

პინ. ხუმრობა რომელია?.. ჩემი სიყრმის მზემ, მართალს ვამბობ! პირველი მეთევზე განა პეტრე მოციქული არ იყო? ბადე მისი მოგონილია!.. მაშ მეთევზეები ყველა მისი შევირდები არიან... მეც ეს ერთი ხანია თევზებს ვიჭერ.

სამ. სახელი რა გქვიან მაინც?

პინ. აღარა მაქვს კნიაზ-ჯან!.. მორევში ჩამივარდა და იქ დარჩა!.. ეჰ კნიაზ-ჯან! ვიყო, ვინც ვიყო!.. მოგიწვევივართ — მეც გწვევივართ; თქვენ მასპინძლები მე სტუმარი!.. კმარა!.. მე არ გეკითხებით თუ ვინა ხართ...

გეო. კარგია, დაანებეთ თავი, ვინც უნდა იყოს... ჯერ ერთი კარგად სადღეგრძელოები გადავაკვრევიოთ და მერე ამოიდგამს ენას!.. ალღავერდი შენთან!.. აბა!.. (მთაწოდებს ოთხს ჭიქას ერთად) ჯერ ერთი აზარბაირი დალიე, ჩვენთან, გაგვისწორდი!

კინტო. (ჩამოართმევს) იახშიოლ! მაგრამ ჯერ მე არც ტოლიბაში ვიცი და არც თქვენი სადღეგრძელო!.. მე მოვსულვარ — ჩემი სალოცავებიც თან მომიტანია! ჯერ იმათ მოვრჩები და მერე მეც თქვენთან ვარ.

მაშინ რაც გინდათ ის მიბძანეთ!.. ხომ გაგიგონიათ სტუმარი მასპინძლის ვირიაო?..

ყველა. კეთილი! კეთილი! მაგრე იყოს.

ქიბ. ეს ღმერთმა გაუმარჯოს თქვენ კამპანიას ერთობით!.. ალლავერდი ტოლიბაშო.

გიო. იახშიოლ.

ქიბ. ვა! მეზურნეები დაყრუებულან?.. ზურნას ენა რად ჩავარდნია?.. ტოლიბაშო ალლავერდი! არ გესმის? აბა მოუღბინე ამ სადღეგრძელოს, რაღა?!

გიო. არ კი გითხარ იახშიოლმეთქი?!

ქიბ. ვა! მაგის მეტი აღარა ეკირვება-რა? ევ არის? მაგას ეძახით თქვენში მოღბენას? ადრე ერთი დაუარე! აბა დაუკარით რაღა!.. (გეო გადადის და თამაშებს კანტაუნს) ჰოო!.. გიცხონდა მამის სული; გცოდნია მოღბენა!.. ევ მიყვარს აი! ეგრე უნდა ლოთიანად! (გეო ათაგებს ლეკუნს, თავს უკრავს და ჟღებთ) ეს ღმერთმა გაუმარჯოს თქვენ საყვარლებს! (იღიას) ალლავერდი თქვენთან კნიაზ-ჯან! აბა ინებეთ, ერთი თქვენც მოუღბინეთ ამ სადღეგრძელოს!

ილ. იახშიოლ! მაგრამ რომ არ შემძლიან?!

ქიბ. ფეხები გტკივა?

ილ. არა, მაგრამ არ ვიცი?

ქიბ. ეჰ, არ ვიცი რომელია?.. თქვენი საყვარელი განა ცოცხალია კნიაზ-ჯან! მკვდარი ხომ არ არის?

ილ. როგორ თუ მკვდარი?

ქიბ. მაშ თუ ცოცხალია, განა შენისთანა კაცი შეუყვარდება?.. (მანუას) მაშ შენთან ალლავერდი! ადრე ერთა მოუღბინე კნიაზის საყვარელს!—უკაცრავად კნიაზ-ჯან, არ გეწყინოს კი! ლხინია!.. (მანუ თამაშებს).

მან. კამპანიას გაუმარჯოს! (ჯდობა)

ქინ. ცხონებული კაკაბუა იტყოდა ხოლმე: „კარგი კაცის დალოცვა მადლია, მაგრამ ცუდი კაცის დაწყევლა არ არის ცოდვა.“ ეს ღმერთმა დასწყევლოს, შეაჩვენოს ის კაცი, ვინც მეგობრის გატანა არ იცოდეს!.. ვინც ძმა ბიჭის გულისათვის ან ცეცხლს დაერიდოს ან წყალს და ან პოლიციას შეუშინდეს! (სამსონს) ალლავერდი შენთან კნიაზ-ჯან!

სამ. იაშხიოლ! (თათუზას) აბა, ერთი შენ დაუარე ჩემ მაგიერ!..

ქინ. არა, კნიაზ, ამისთანა სადღეგრძელოს მოღბენა კი არა, თვალში ნაცარი უნდა! ნუ ირჯებით!.. ეს ღმერთმა დასაჯოს, შეურცხვინოს ნამუსი და პირი იმას, ვინც მეგობრის ცოლს არშიუობა დაუწყოს. (სამსონს) კიდევ თქვენთან, კნიაზ-ჯან, ალლავერდი!..

სამ. ეჰ! რას ამიტყდი!.. ჩემს მეტი ველარავინ დაინახე?!

ქინ. ნუ გეწყინება, კნიაზ-ჯან! შენ მომიხვედი ისე ნიშანში!.. ჰე... მე მოვრჩი! ეხლა თქვენ იცით!.. მეც თქვენს ნებას ველარ წაუვალ!..

გიო. მაშ, ეს ღმერთმა გაუმარჯოს შენ საყვარელს! ალლავერდი!..

ქინ. იახშიოლ!

მანუა. გყავს კი საყვარელი?

ქინ. მაშ?!

თათ. ეგრე პატარას?

ქინ. დიდი და ახმახიო, პატარა და ჩახმახიო, არ გაგიგონია?

გეო. აბა, ერთი შენიც ვნახოთ, როგორ იცი საყვარლის მოლხენა.

კინ. სულ ანჩისხატურად რალა!.. (იმღერის)

საყვარლისა ეშხვდა

ღვინო დამიღვეია!

მის ხსოვნა-სიყვარულში

სულიც დამიღვეია!

უხილა. ჰადანდანი დანდანი

დარინანა ნი-ნანი!

კინ. მისმა შუქმა დამადნო,

სიცოცხლეს დამწვარია:

ღღე-ღღეობით მზე არის,

ღამ-ღამობით მთვარია!

ადანდანი და სხ.

მისი ცეცხლი ამ გულსა

არ ოდეს არ ნელდება;

თუ იმას არ ვუყურებ,

ღღე ნათელი ბნელდება.

ადანდანი და სხ.

კინ. „მაშინ ვჰკვდები სევლითა,

სისხლის ცრემლით ვსტირი მე!

სანამ არ მანუგეშებს

იმისი კი ჭირიმე!..

ჰადანდანი და სხ.

საყვარლისა ეშხვდა

ღვინო დამიღვეია,

მის ხსოვნა-სიყვარულში
სულიც დამიღვია...

ჯოჯიბრთები. (შეუქაქანებუნ) ჰა-ჯან! ჰა-ჯან! ჰა-ჯან!..

ბეო. გცოდნია საყვარლის მოლხენა!.. ბარაქალო!..
ეს შენი სადღეგრძელო იყოს, პეტრეს შევირდო!
ერთი გვითხარ, სადაური ლოთი ხარ და?!

კინ. (იმღერას) „ერთი ვინმე კინტო ვარ,
საყვარელი მეცა მყავს!
ის სულ სხვა ვარდი არი:
სხვის საყვარელს არა ჰგავს!..“

ყველა. ჰა-ჯან, ჰა-ჯან, შენი სულისა!!

კინ. შეგვგრემანი, შავ-თვალა
ეშხის ცეცხლით მწველია!
ბაიყუში ქმარი სძულს,
ჩემი საყვარელია!..

სხვები. აი შენი კი ქირიმე! ჰა-ჯან, ჰა-ჯან!..

კინ. საცა წავალ-წამოვალ
მაგონდება სულ ისა!
იმას კი ვენაცვალე,
ჰოი მისი სულისა!!

ყველა. ჰაი, შენი სულისა, ჰა-ჯან!..

კინ. დაღამდება თუ არა,
მელის გულის ძგერითა;
მე ჩაუვლი კარ-და-კარ
თარითა და მღერითა.

ყველა. ჰაიჰა! ჰაიჰა!.. შენი გულისა!!

კინ. თუ რომ დრო აქვს შემიხმობს,
აღარ უნდა ვედრება,

ვფიცავ, ჩემს საყვარელსა
სხვისი ვერ შეედრება!!

კირიმე, კირიმე, კირიმე!

შაე-გვრემანის კირიმე!..

კირიმე, კირიმე, კირიმე!

შაე-თვალ-წარბას კირიმე!..

ჟველა. ჰაი, ჰაი, ჰაი, ჰაჯან, ჰაჯან! შენი კი კირი-
მე!.. შენი სულისა!..

ჯოზიყატი. პროშტი, პროშტი, პროშტი გაამოს!..
პროშტი, მოდი და!..

ქინ. პროშტი?! ძალიან კარგი! (იღიას) აღლავებრდი
შენთან! პროშტი გაამოს! (ჭკოცნას) რას მოგიწყე-
ნია ვა! თითქო ცოლ-შვილი დაგკარგოდეს. გამ-
ხიარულდი და!.. (ბეჭებში ხელს ჩაჭკრავს)

ჯოზიყატი. პროშტი, პროშტი რიგით! დაუყევი და!..

ქინ. მოვდივარ. მოდი აბა, (სამსონს) (შიჩრება ჯერ ვი-
თამ კოცნას უზარებს და მერე კი ხელსა ჩკრავს) გაზი
იქით! ვა!.. რა მუნინი ყოფილა?.. ამასთან
პროშტს, ძაღლის პროშტი სჯობია!..

სხვები. აჰ, აჰ, ეგ არ იქნება! ეგ არ შეიძლება!.. სა-
ერთო პროშტი!!

ქინ. არ იქნება?—ვა! პროშტიც ჩემია და ქეიფიც ჩე-
მი! არ მინდა! ვის რას შევეპუები?..

მან. რას იმადლები ეყე?!—შეინახე, თორემ, შენმა მზემ,
დედოფალს მიუტან!..

ქინ. ვა! ჩემი საყვარელი დედოფალიც არის და დე-
დოფლების ბატონიც! იმისი კი კირიმე!

თათ. კარგი ვინმეც იქნება!..

ქინ. ეი! რაში მოგეწონება? ჩუღურეთელი კატუა ხომ არა გგონია? ან და ავლაბრელი კეკელა?..

გიო. მაშ, შენმა თავის მზემ, დიდი ვინმე კნენია იქნება! ყოშებიანი!..

ქინ. მაშ! არ იცი, რომ კნენიაა?!

მან. ეეე?! რას ამბობ? მართლა?! მამა გიცხონდა, აბა სადა დგას! კნენების უბანში?

ქინ. ვა! გეუბნებით და ჩემი სიყრმის მზემ, რომ კნენიაა! იცით სოლოლაკში რომ ერთ სართულიანი სახლია, წინ პატარა აივანიცა აქვს...

გიო. ეი, ეი! გაჩუმდი და... შენთვის შაინახე... რად ამჟღავნებ!..

ქინ. ვა! განა მომიპარავს თუ?..

სამ. არა უშავს რა! სთქვი, სთქვი!

ქინ. იქ ერთი შავგვრემანი კნენიაა...

ილ. შავ-გვრემანი?

ქინ. დიახ. შავგვრემანი ხოლმე! იმას კი ვენაცვალე! ის არის ჩემი საყვარელი!

გიო. ცხადად თუ ძილში?..

ქინ. ძილში რომელია? ჩემია!—გათავებულა და მორჩომილი.

სამ. (გაიხშობს ილიას განზედ და ქნურქულებს) არ გესმის?

ილია. ეს რა ამბავია! რას ამბობს?..

სამ. ყური უგდე! (ქანტას) დიდი ხანია, იცნობ?

ქინ. შენზედ ადრე! რაში გეკითხება?..

სამ. (ილიას) შენ ცოლზედ ამბობს.

ილ. რა ხუმრობაა!.. როგორ დავიჯერო!..

სამ. ნუ დაიჯერებ, თუ გიყვარდე!.. არ გეუბნებოდი? გამოვჰკითხოთ ნაღვინევია ყოლიფერს გვეტყვის. (ქანტას) ქმრიანია?

- კინ.** ერთი პატარა შეილიცა ჰყავს და...
- ილ.** ცხადია, იმაზედ ამბობს...
- სამ.** რა ექვია?!
- მან.** ხშირად დადიხარ იმასთან?
- კინ.** როცა კი დრო მაქვს.
- მან.** როგორ ტყობილობ ხოლმე?
- კინ.** ერთი ტუტუცი იმერელი ბიჭი ჰყავს...
- ილ.** რა ჰქვია იმ ბიჭსა?
- კინ.** აღმასხანა. ვა! რად გაგიკვირდა? განა სახელიც ტუტუცია?—ის კი ძალიან ტუტუცი რამ არის...
- სამ.** ახლა?
- ილ.** ვერა ჰხედავ? ეს რაები მესმის, ნუ თუ?..
- გმო.** მერე ქრმის არ გეშინია?
- კინ.** ქმარი?.. მე არც კი შინახავს. ის ერთი ვინმე ტუტუცია თურმე; სულ საქმეებზედ დაეთრევა, შინ კაცი ვერც კი ნახავს. იმან რა იცის თუ იმის თავზედ რა ამბებია?.. ისე კი სძულს ჩემ სალომეს, იმისი კი ქირიმე, რომ ბაიყუშად მიაჩნია, მაგრამ სხვანაირად კი აჩვენებს თავს. ატყუებს... იმისთანა ოხერს ისე მოუხდება!..
- ილ.** ჰმ. რათა? რა დაუშავებია?
- კინ.** ის ოხერი, რათ ირთავდა მისთანა ქალს? იმისთანა ლობიომ რა იცის, რა გაეგება ეშხიანი სიყვარულის? ის ქალი კი ცეცხლია. ერთი გიჟი ვინმეა! ლოთიანი!.. ერთხელ მაგრად ვერ ვაკოცე და ასეთი ალიყული მითავაზა, რომ თქვენი მოწონებული; დღესაც მეწვის ყურის ძირი... ნამეტანია და...
- ჟველა** (იცინიან) ეჰ, მართლა?

- ქინ.** მართლა, ჩემი თავის მზემ! ერთი სიტყვით მართალია!
რაღა!..
- ილ.** (სამსონს) აჰ, ეს ჩემ ცოლს არა ჰგავს! სხვა ვინმე იქნება, თუ მართალია.
- სამ.** შენ აგრე გეგონოს.
- ქინ.** იმის ქმარს ერთი საძაგელი მეგობარი თურმე ჰყავს და ის ვარშიყება ჩემ სალომეს... აი ერთი შეგვხვდებოდე სადმე მე ვუჩვენებდი იმას არშიყობას!..
- გეო.** მართლა. შენი საყვარელი-კი რაღას ეუბნება?..
- ქინ.** გააგდო!.. ძაღლადაც არ ჩააგდო!.. ამდენი გვიცინია იმ ლამეს, რომ...
- სამ.** ეს ვილაც გიჟია!.. ან და დათვრა და აღარა გაეგება რა... ჰბოდავს. კარგი ძმაო, გეყოფა მაგდენი ტყუილი.
- ქინ.** რაო? ტყუილი რომელია? მტყუანს რა უთხრა?..
- სამ.** ნუ შეგვაწუხებ ტრაბახით. გეყოფა მაგდენი...
- ქინ.** თქვენ რაო, კნიაზ-ჯან, რომ სწყრებით?—გნებავსთ ერთი ლათაია გითხრათ:
„გულში სწყრებით!
თავში მწყრებით.
ერთს დაგაზელთ და
დასცხრებით!..“
- სამ.** ეი, ეი! ნამეტან ნებას აძლევ შენს თავს! არ იცი სადა ხარ? ვის უბედავ მაგას?
- ქინ.** ვა! განა აქ ბატონია ვინმე! გაბედვა რომელია?!
- ილ.** დაანებე თავი! როგორ გეკადრება მაგის აყოლა?!
- სამ.** წაეთერ შენთვის, ვილაც მოთრეულხარ!.. შე ვირო! ოხერო!..

მესამე მოქმედება

პირველი სანახაი:

ისევ ის ოთახი, რომელიც პირველ მოქმედებაში იყო.

I-ლი გამოსვლა.

ალექსანდრე და ილია, შემოდის.

იწ. ახლა?! რაღას იტყვი?..

აწ. იმას, რომ ეგებები ყველა დიდი სისულელეა!..

იწ. არა გჯერა?

აწ. ჩემის თვალითაც რომ ვნახო, მაშინაც არ დავი-
ჯერებ.

იწ. მაგას ხომ კერპობა ჰქვია?!.

აწ. მაშ როგორ გგონია შენ? მაგისთანა საქმეს დიდი
დამტკიცება უნდა.

იწ. განა ეს კი არა კმარა?

აწ. რას ამბობ?! ერთი ვილაც გინახავსთ და აპყლი-
ხართ, ჯერ ისიც არ იცით ვინ იყო და საიღამ?
ეგებო მტრებისაგანაც იყო შემოჩენილი.

იწ. რა ბრძანებაა!.. ვერ გვიცნობდა და ვერ ვიც-
ნობდით!.. მხოლოდ შემთხვევა იყო.

აწ. რა ვქნა? მე მაინც არა მჯერა!.. ულაცობა რაღა!..

იწ. მართლა? მაშ კარგი! (მიდის)

აწ. (მარტო იცინის) .რა თავ-მოყვარე პირუტყვია კაცი?! გუშინ არ ურჩევდა სალომეს: მომშორდი, და ვინც გინდა ის შეიყვარეო? დღეს რაღად იკლავს თავს? აკი აღარ მიყვარს ჩემი ცოლიო და თავს ანებებდა!

მეორე გამოცვლა

ასეუ და ალაა, რამელსაც შემოჭყავს აღმასხანსა.

იწ. ვნახოთ, ახლა რაღას იტყვი?

აწ. რა ამბავია?

იწ. ამას ჰკითხე და გაიგებ!.. (აღმასხანს) აბა, სთქვი: ვინ დაიარება?

აწმ. ყველა, ბატონო, ვისაც კი ფეხი აქვს.

იწ. მაგას არა გკითხავ. აქ ვინ დადის?

აწმ. ვინც დაიარება ბატონო!

იწ. (გულ-მისუფი) ოჰ! რა ტუტუცია!.. კინტო დადის აქ თუ არა?

აწმ. რა კვინტოა, ბატონო?

იწ. შეხეთ ამ იმერელს!.. რანაირად ისულელებს თავს!.. იმასა გკითხავ, რასაც დღეს დილასა გკითხავდი!.. გაიმეორე ის ახლაც, რაც მაშინ მითხარი!..

აწმ. მე არაფერი მომიხსენებია ბატონო!.. (მიჩურქობა ალექსანდრეს)

იწ. როგორ თუ არაფერი?!. სთქვი, თორემ ეხლავ პოლიციაში გაგაგზავნი.

აწმ. რათა ბატონო? რა დამიშავებია, შენი კირიმიე?.. (მიჩურქობა ალექსანდრეს).

იწ. ამას რას მიჩერებინარ?

აწმ. რაცხა შინაურობაში მოგახსენე, რა საუცხოო ბატონო?!

იწმ. აქ უცხო არავინ არის... თუ იტყვი, საჩუქარს მიიღებ და თუ არა, ციხეში ამოგაყოფიებ თავს.

აწმ. რა ვქნა, ბატონო!.. მეშინია!..

იწმ. რისა გეშინიან?

აწმ. ვაი თუ არ ივარგოს და რამე ამიტყდეს, რომ ვსთქვა?

აწმ. არა. სთქვი, ნუ გეშინია. არა აგიტყდება რა.

აწმ. სულ ერთია ბატონო, ქალბატონს რომ რამე აუტყდეს ჩემი ბარობით.

აწმ. არც იმას!.. იცოდე, რომ ჩვენში დარჩება.

აწმ. აბა, ბატონო, უნდა მოგახსენოთ, რომ მართალია.

აწმ. რა არის მართალი?

აწმ. რაც ამათ მოვახსენე.

აწმ. რა მოახსენე?

აწმ. ის, ბატონო.

აწმ. რა ის?

აწმ. მე ნულა მათქმევინებთ, შენი ქირიმე!.. ამათ იციან!..

იწმ. არა. შენა სთქვი, თორემ არ დაიჯერებს.

აწმ. აბა, ქვე მაინც ნუ გამამხელთ! ჩემად ნურსად იტყვი! და ხწორეფ დადის... ველარ დავფიცავ.

აწმ. ვინ?

აწმ. ის, ბატონო.

აწმ. ვინ ის? არ იტყვი?

აწმ. ის, ბატონო!.. კვინტუა, ბატონო!

აწ. ვინ კინტოა?

აწმ. რა მოგახსენოთ, ბატონო! ქალბატონმა იცის.

აწ. ვისთან დადის ხოლმე?

აწმ. ქალბატონის ოთახში კი შედის და რა მოგახსენო, ეგება ძიძასთანაც დადიოდეს.

იწ. როგორ შეგყავს ხოლმე?

აწმ. რა ვქნა, ბატონო?.. რა ჩემი ბრალია!? ვერ წაუვალ ქალბატონის ბძანებას...

იწ. მაგას არა გკითხავ. რანაირად შემოგყავს ხოლმე.

აწმ. რაღა ბატონო და ასე: საღამ-საღამობით, ის ჩვენი სახლის წინ დადის თარით და ბლავილით, თუ ხმა არ გვევცი, უნდა იცოდეს, რომ დრო არ არის და კულ-ამოძულებული წაღა ხოლმე შინ.

აწ. და თუ დრო არის?

აწმ. მაშინ ბატონო, მეც აქედან ვუმღერებ ხოლმე და ის, რაღაც კაი ბატონი, ისე შამობძანდება ხოლმე, თქვენ ნუ მოუკვდებით ჩემს თავს.

აწ. დიდი ხანია, რაც დაიარება?

აწმ. რა მოგახსენო, ბატონო!.. მე რომ გიხსელით — დამხვდა!.. კმარა ბატონო მეტს ნულა მათქმევი-ნებთ, თვარა წამცდება რამე და არ ევარგება!..

აწ. ჰმ! მაგაზედ მეტი რაღა უნდა წაგცდეს? (სიცილს იჭყტს).

იწ. ახლა მაინც რაღას იტყვი? კიდევ არა გჯერა?

იწ. ჰმ!.. აქ რაღაც ეშმაკობა უნდა იყოს!.. უაუოდ ეს ბიჭიც მოყიდულია.

აწმ. ეჰ, არა ბატონო! მოყიდული რაღა ვარ?!

აწ. სტყუი! და არც შეგრჩება ეგ მოგონება.

აწმ. რაღა ვტყუი შე დალოცვილო!.. დღეს დეიგვი-

ანა, თვარა აქამდინაც უნდა მოსულიყო... ჰე,
ბატონო! ეჰ!.. არ გესმისთ? მისი თარია ბეჯითად?
ა ბატონო! ახლავე ბლავილს მოჰყვება. (ისმის
სიმღერა)

„რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები
გეფიცები, ტურფავ, შეგიყვარდები და სხ.

ალმა. აჰ?! ეს მართლა რა ამბავია?

ივ. არაფერი!.. ნახავ რაც ამბავია!.. ჩვენ ა იქ შე-
ვიდეთ!.. აბა, აღმასხანა! თუ შენი ბედნიერება
გინდა, შემოიყვანე ეხლავ და... არ მიგიზღდეს კი,
რომ აქა ვართ! (შედიან განის ოთახში)

ალმ. კი, ბატონო. (სიმღერა თავდება) (აღმასხან იმღერის)

„ორის ოდელია დელა,
ოდელია დელი ნანინაო და...

კატუნიაო, კატაო!
რას შემოგვქყავი კარსაო?
გაბედე, ფეხი შამოდგი,
არავინ გეტყვის ვარსაო.

ორის ოდელია და სხ...

მარტოა შენი ციკუნა,
მოგელის მამალ-კატასო!
კრუტუნით გეტყვის მაყრულსა
და წინ დაგიდებს ქადასო!

ორის ოდელია და სხ...

ქოფაკი სხვაგან წასულა,
ის აღარ არის შინაო;
ციკუნნი, ციკო, ციკუნნი!
მოდნი, რამ შეგაშინაო!

ორის ოდელია და სხ...

მისამი გამოცვლა.

ისინივე და კინტო.

კინ. გამარჯობა! შინ არის?.. (სიცილს იჭერს)

ალე. შინ არი, მარა ფთხილად! ფთხილად! ფათარაკი არ მოგივიდეს! შედი, მარა „მალულად ფთხილად იყავ!“ მე კიშკართან მოგიცდი და, თუ ვინიცო-ბაა მოვიდა ვინმე, სიმღერას დევიწყებ და მაშინ შენ იცი!.. შენებურად შევარდი ლოგინ ქვეშ.

კინ. კეთილი! აი ესეც კიდევ შენ! (აძლეგს ფულს და შედის საწოლში)

ალე. ჰო, ღმერთმა შენი თავი ნუ მომიშალოს! კაი ხარ, მარა კაი ყოფაშიდაცა ხარ!..

მეოთხე გამოცვლა

ისვე ალექსანდრე და ალანა გამოდინს.

ილ. ახლა ხომ დაინახე!.. არც ახლა გჯერა? კიდევ მე მამტყუნებ?

ალ. ვასაკვირალია!.. ახლა კი მჯერა, მაგრამ გამტყუნებით მაინც შენ გამტყუნებ. სულ შენი ბრალია მისი გაფუჭება: მიანებე ყმაწვილ ქალს თავი და... მაგრამ რას ცხარობ, შენ ხომ დიდი ხანია ხელი აიღე იმ ქალზედ? ახლა რალა გინდა?

ილ. რალა შინდა? ჰმ! ის რომ საქმე გამოაშკარავდეს.

მე პირშავად აღარ ვ'ნდე... ეგ დასაზოგავი აღარ არის!.. ვერ გაიგონე, რომ ჩემხედ უმაღლ თურმე ისა ჰყოლია და მე კი მატყუებდა. არა, ჩემს გულს აღრევ თურმე უგრძენია და კი მქონია მიზეზიც იმ გვარად მოქცევის, როგორც ვიქცეოდი... ტყვილად ნულა მამტყუნებ და მესაყვედურები!.. მინდა, რომ კანონითაც მოვიშორო ეგ მოლა-ლატე.

სალომ. ხმა. ოჰ, შენ კი გენაცვალე, ჩემო სიციცხლევ! რად იცი ჩემი ტანჯვა? რად იგვიანებ ხოლმე? ლამის შენს ლოდინში სული ამომხდეს! (შთანთქმის კოცნის ხმა).

ილ. გესმის?.. აჰ!.. როგორ მოგწონს ეს ამბავი?! ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, არა გჯერა?!.

ქინ. ხმა. საქმე შემემთხვა და იმან შემეშალა ხელი— სულო-ჯან! შენი კი ჰირიმე... შენი!—(კოცნა) როდის იქნეს, რომ სულ ერთად ვიქნეთ და გადავურჩეთ იმ შენ ბაიყუმ ქმარს?..

ილ. ყური დაუგდე!.. ხელ აღებული რომ არ ვიყო, უნდა ერთმანეთხედ დავაკლა ეგენი.

ალ. (სიცილს იჭერს) ოჰ, შენ მამა-პაპურ ჰაზრებხედ გადადიხარ? აკი ნება მიგიცია! რაღასა სთხოვ?

სალ. ხმა. ოჰ, ვინ მოესწრება მაგ ბედნიერ დღეს!.. შენ კი გენაცვალოს ის ოხერი და ის ბაიყუში!.. იმან რა იცის სიყვარულისა?!. იმას მისი ცივი, თავ-მოყვარული აღერსი სიყვარული ჰგონია... განამე იმას დავჯერდები?.. მე მინდა მისთანა სიყვარული, რომ მის ცეცხლში ვიწოდე, ვიდაგებოდე, ვიბრუკოდე და ამას ვინ მომიტანს, თუ არ

შენ?! ოჰ, ჩემო ძმუნებო! ჩემო ბედნიერებო!
(კოცნა).

ალ. ვა, ვა, ვა, ვა! რაები შესმის?!.

სალ. ხმა. როდის იქნება, მოვრჩე განსაცდელს და
გადამარჩინოს ღმერთმა იმ ბაიყუს?

პინ. ხმა. თუ მეტყვი, შენი კი ჰირიმე, გადაგარჩენ:
სულ გორიდან ჩამოვიყვან ძმა ბიჭებს, მერე
მისთანებს რო, რო, რო, ჩემთვის ცეცხლში ჩა-
ვარდებიან! ერთი საღმე შევხვდებით იმ შენს
ქმარსა და გათავდება!.. ხუთი მუშტით ისე გაკი-
სივებთ, როგორც დიდ რუმებს; რომ ხუთმა ხურომ
ხუთ დღეს კუბო ვერ გაუთავოს!..

მეხუთე გამოცვლა.

ისინივე და სამსონ, გეო, თათუზა და მეზურნეები შე-
ზადიან.

სამ. აჰ, აქა ხართ? საქეიფოდ მოვდივარ და ჩამოგი-
არეთ. არ წამოხვალ? ის კინტოც ხომ აქ არის...
მაჩხუბარი კინტო?.. თვალი მოვჭკარით რომ აქ
შემოვიდა. ისიც წავიყვანოთ!..

ილ. კარგ ღროს შემოგვესწარით. დიახ, ისიც აქ არის,
მაგრამ ჩემთან კი არა! აი იქ!..

სამ. სად იქ?

ილ. სალომესთან! მართალი გამოდგა, ჩემო სამსონ!..

სამ. მე კი არ ვიცოდი! იმას ტყუილი არა უთქვამს რა!..

ალ. არც მეგობრის შესახებ?

სამ. ეგ არაფერია!.. სალომეს მოუტყუებია. ქალებმა საზოგადოდ მაგრე იციან საყვარლის მოტყუება: ვითომ და სხვებიც ბევრი მეარშიყებიანო, მაგრამ შენ კი არც ერთში არ გაგცვლიო!..

ილია. მადლობა ღმერთს, რომ ამ შემთხვევამ თვალე-ბი ამიხილა! ახლა კი უნდა გამოაშკარავდეს ვი-სიც ბრალაა!

ან. რას აპირებ?

ივ. იმას, რომ, დეე, ქვეყანამ შეიტყოს, თუ რაც ბძანებულა ჩემი ცოლი.

ან. ეგ ცულ-კაცობა იქნება შენის მხრით!

სამ. მაშინ გამოჩნდება ვინც არის მტყუანი. საძაგლო-ბა დიახაც უნდა გამოაშკარავდეს.

ან. შენ არავინა გკითხავს! (იღვას) შენ არ დაანებე თავი თვითონ მაგ ქალს? შენ არ ურჩევდი, რომ სხვა ვინმე შეეყვარებია? შენ არ შეიძულე?.. და ახლა რაღას ამბობ?

ივ. მე ყველაფერი წინდაწინ შევატყობინე და ეგ კი თურმე მატყუებდა. ამას მე ვერ მოვითმენ!..

სამ. არც მოსათმენია! (თავისთვის) ზოგი ახლა ნახოს, !ირცხვილის კმევა თუ კარგია!..

ან. თქვენი ნებაა, მაგრამ ბოლოს კი სანანებლად არ დაგიჩივს.

გეო. (ამხანაგებს და შეზურნეებს) ჰე, წავიდეთ! აქ ჩვენი საქმე აღარ არის!..

ივ. არა, არა! მოითმინეთ! გთხოვთ, რომ მოწმედ დაგვესწროთ!..

თათ. დალოცვილო, ჩვენ რა პოლიცია ვართ?

მან. ეე! წავიდეთ ერთი და .. ხათაა!..

სამ. (კარებს ჰექტაუს) არ შეიძლება თქვენი გაშვება.

გიორ. ეჰ! არ შეიძლება რომელია?! შენ რა ჩხუბის თავი ხარ!..

მანუა. ჩემმა მზემ, აქ რომ ერთი რამ ხათა მოხდეს, მაშინ!..

ილ. არა, ჩემო ძმებო! განა არ მიცნობთ?! მაგისტანას არას მოვახდენ!

თათ. მაშ რა გინდა ჰქნა? ჩემმა მზემ, ჩვენთან რომ იმ ბიჭს ხელი ვინმემ ახოს, აქვე თავებს დავიხრცავთ! ცოცხალი აღარ გვინდა!..

ილ. რას ამბობთ? განა გიყი ვარ?!

გიორ. აბა, რა გინდა ქნა?.. ცოლი გინდა შეარცხვინო? ჩვენთან რათ არცხვენ კნიზ-ჯან? გაგვიშვით თორემ, ჩემი თავის მზემ, სულ ფანჯრებს დავამტვრევთ! ხელი აიღეთ ჩვენგან და!

მეექვსე გამოცვლა.

ისინივე და საღამო

სარ. ჯა, რა ხმაურობაა?! ოჰ, სტუმრები!..

ილ. დიახ, სტუმრები... თქვენ გეგონათ, რომ მარტო თქვენა გყავსო სტუმრები?

სარ. რასა ბძანებთ, ბატონო?.. რაზედ გარჯილხართ?

ილ. არაფერზედ!.. საქეიფოდ მივდიოდით და ერთი ვინმე დაგვაკლდა. თუ შეიძლებოდეს, უთხარით გამოვიდეს, იმასაც წავიყვანთ.

სარ. რას ამბობთ?

ივ. კარგია! დაფიცვის დრო აღარ არის! გვიჩვენეთ თქვენი მშვენიერი არშიყი!..

საწ. უი! ქა! ეს რა მესმის?! დამთვრალხართ? (აღექსანდრეს) მთვრალეები არიან?

სამ. აქ ჯერ მთვრალი არავინ გახლავსთ!.. ეგებო ერთი კი იყოს ვინმე მთვრალი, მაგრამ ისიც მხოლოდ ეშხით და არა ღვინით!..

საწ. ქა! რა ხუმრობაა?!.

ივ. კარგია! რაც აქამდი მოგიტყუებოდა, ისიც კმარა! უთხარი, რომ ნებით გამოვიდეს, ნულა იმალება.

საწ. ვინა, ყმაწვილო? ქა, მიშველეთ გაგიჟებულა! ექიმს დამიძახეთ თქვენი ჭირიმეთ! (აღექსანდრეს) ვაიმე ეს რა მომსვლია?! მიშველეთ!..

ივ. ვიცით! ვიცით!! გიჟი ვართ?.. მაშ კარგი, ახლავ შეიტყობენ! (შეფარდება სწოლ თახშა და ცოტა ხნის შემდეგ შეშინებული გამოფარდება) აჰ! ეს რა ამბავია? რა იქნა? სად გაქრა? იქ აღარ არის?!. ამ კარებშივე უნდა გამოსულიყო, სხვა გვარად რომ ვერ წავიდოდა!..

საწ. რა ვქნა?! ვის ეძებთ? ვინ გაქრა?..

ივ. კინტო! შენი საყვარელი!! რა იქნა?

სამ. ეჰ!.. ვერ დაგიტვალთვარებია! სადმე მიმალოლი იქნება! მე მოვნახავ! (შედას)

საწ. რა ამბავია!—ეს ხალხი რას დაუგიჟებია?!.

სამ. (გამოდას) მართლა რომ იქ არ არის!.. სჩანს, რომ იქ არ შესულა! სხვაგან სადმე იქნება!..

ივ. კაცო! გეფიცები რომ პირდაპირ იქ შევიდა და

ალარც გამოსულა. აი თუ გინდა ამათა ჰკითხე?—

(აღექსანდრეს) იქ არ შევიდა?

აწ. ვინ შევიდა? რას ამბობ?

იწ. ის! კინტო!..

აწ. რას ამბობ? ვინ კინტო? გაგიჟდი?

იწ. კინტო! სალომეს რომ ელაპარაკებოდა... ჰკოცნიდა!..

საწ. უი, დამიდგა თვალები! რაებს ამბობს?!

აწ. ხა, ხა, ხა, ხა, ხა! საუცხოვოა! გაგიჟებულა, თქვენმა მზემ.

იწ. კაცო! როგორ თუ გავგიჟებულვარ? შენ მაინც რაღას იტყვი აღმასხანა?

აწმ. რა უნდა მოგახსენოთ, ბატონო?

იწ. შენ ხომ მაინც ნახე?

აწმ. კი, ბატონო, ვნახე!.. სწორეთ ჩემის თვალით ვნახე!..

იწ. უჰ! მადლობა ღმერთს!.. აი, ბატონო, თუ არა!— სად ნახე? და როდის?

აწმ. კიბის ქვეშ, ბატონო!—დილას...

აწ. კიბის ქვეშ? მარტო?

აწმ. არა, ბატონო, ცხრა ერთად!..

აწ. რას ამბობ, ბიჭო? რა ნახე კიბის ქვეშ?

აწმ. ლეკვები, ბატონო!.. იქ მოუგია ჩვენ დიდ მუ-რას!.. დილას ქალბატონმა მიბძანა ნახეო და ვნახე... ცხრა, ბატონო! ცხრა!.. ჯერ თვალი არ ახელიათ!..

იწ. მაგას ვინა გკითხავს! კინტოზედ გელაპარაკე-ბით!..

აწმ. ვინ კვინტოა, ბატონო!

იწმ. შენ რომ შეუძებ და შეიყვანე საწოლ ოთახში.

აწმ. ჰმ!.. ხუმრობით, ბატონო, თუ?!

იწმ. როგორ თუ ვხუმრობ? განა არ იცი?..

აწმ. იმე! ჯვარი აქაურობას! წმინდა არს! წმინდა არს! გაგიჟებულა!..

იწმ. შენც გაგიჟდი?!

აწმ. იმე! მე კი არა, თქვენ ველარა ხართ ფარცავათ, თქვენ ნუ მოუკვდებით ჩემს თავს! სიცხე თუ გაბოდებსთ, თვარა, ავა, რას ბძანებთ უცნაურს?!

იწმ. ვა! გაგონილა ამისთანა ამბავი? მეჩვენება?! როგორ თუ მეჩვენება?! განა გავგიჟდი? რამ გამაგიჟა!.. სალომე, შენ მაინც მითხარი, თუ ნამუსი გაქვს: რა იქნა ის კინტო?

საწმ. (სატიჯაოთ) კინტო?

იწმ. ხომ ნახე?

საწმ. დიახ! როგორ არ ვნახე?!

იწმ. სად არის?

საწმ. (გულზედ იღებს ხელს) აი აქ.

იწმ. რაო?!

საწმ. მე ვარ ის კინტო?

იწმ. შენ!?

საწმ. (კინტაურად) მოდი! მოდი! შე პლუტო, შენ! დიდი ხანია აღარ მიკოცნია... ერთი ლოთიანად ჩაგპროშტო!.. მოდი რაღა!..

იწმ. სალომე! ჩემო!.. ჩემო... ღირსი არა ვარ შენი სიყვარულის!.. მრცხვენიან.

სალ. არა უშავს რა, მოდი და ის კინტო ნუ მოგიკვდება.

ილ. (შადის და ქსეკვა) ჩემო სიცოცხლევ! . ჩემო სალომე!..

ალ. მიაგენი კინტოს? ხა, ხა, ხა, ხა, ხა!..

გელ. (აშხანაგებს) ვა! ე რა შტუკაა?!

მან. ხედავთ! ვინ ყოფილა კინტო?!

თათ. ჩემმა მზემ, გული მეუბნებოდა რაღაცას, მაგრამ როგორ ვიფიქრებდი და!.. ნამდვილი იყო და!.. ვა, გაგონილა ამისთანა?

ილ. ჩემო სიცოცხლევ! ჩემო სალომე!.. დღეს ვიბადები!.. დღეს ამეხილა თვალები!

სალ. მაშ ნებას აღარ მაძლევ, რომ ვინც მინდა შევიყვარო? არც ის კინტო. რად გინდებვარ ესეთი ცივ-გული და, უსიყვარულო და ცოცხალ-მკვდარი? აკი არაფერი გრწამდა გუგულივით მშვიდობიან ქალებისა?!. სხვაში გამცვალე!

ილ. შენ?!. შენ გაგცვალო?! არა, ქვეყანა შენ გენაცვალოს! მე აღარავის დავეძებ: დღეის იქით ჩემი ლხინი ჩემს გულში იქნება!.. წადით!.. მომშორდით ყმაწვილებო!—მე თქვენ აღარა ვარ!—ხომ ხედავთ?!

სალ. არა! მოითმინეთ. მეცა მაქვს სათქმელი: ჩვენს ქვეყანას ბევრი ჭირი მოდგომია კარზედ, ბევრჯელყოფილა განსაცდელში, მაგრამ ქართველს გული მაინც არ მოკვდომია!.. მისი გული ხშირად

ლხინს ნდომილობს და უპასუხოდ დაგდება არ ივარგებს... ჩემი ქმარიც ქართველია, სულითა და გულით ქართველია!.. იმას არ შეუძლიან, რომ ქეიფი უდროოდ მოიკლას. უთქვენოდ ვიცი ვერ გასძლებს, და მე თქვენა გთხოვთ, ხან-და-ხან არ მოაკლოთ ხოლმე ჩემს ქმარს თქვენი სტუმრობა. მოილხინეთ და მოალხინეთ ხოლმე. ვინც უნდა იყოს ჩემი ქმარის მეგობარი, რა წოდებისაც უნდა იყოს, თუ კი სულითა და გულითაც ქართველია, ჩემიც სასურველი სტუმარი იქნება. მაგრამ უსინი-დისოებს კი არ ექნებათ ბინა ჩემს ოჯახში! (მისჩერებაა საშსონს).

ალმ. (საშსონს) თუ მიბრძანებთ კიბეზე ჩაგაცილებთ, რომ ფეხი არ დაგიცურდესთ!

სამ. სახლიდან მითხოვთ?

ილ. არა, მაგრამ არც შენთვის იქნება სასიამოვნო დარჩენა და...

გეო. ოღონდაც ჩემმა მზემ!.. ძალიან პირშავად გა-
მოდის და...

მან. მე და ჩემმა ღმერთმა, იმასთან პურის ქამა ჰარამი ყოფილა.

თათ. ჩვენგან კი ხელი აიღოს და სადაც უნდა, იქა სკამოს!..

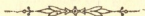
სამ. მაშ კარგი! მადლობას მოგახსენებთ. (მიდის)

ალმ. ჯოხი, ჯოხი, ჯოხი!

ყველა. რად გინდა? რად?

ალმ. არაფრად ბატონო! ძაღლის მოსაგერებლად! იმას
მივართმევ, რომ ეზოში ძაღლმა არ უკბინოს.

გეო. ჰე! მაშ ჩვენც მარშით გავაცილოთ ეს კნიაზი.
დაუკარით რაღა! (შეზუჩნეები უკვრენ. მიდიან. ფარ-
და ეშვება).

მისთვისაც ინსტიტუტის მიზანშეწონილი პროგრამული დოკუმენტი
რომ შეესაბამებოდეს ევროპულ სტანდარტებს და მოემსახურებოდეს
საზოგადოებრივ ინტერესებს, რომელიც აღიქმად წინაშე მსგავსი
გეგმის და განხორციელების შემთხვევაში დაიბრუნებოდეს და
საქმიანობის შემთხვევაში დაიბრუნებოდეს და დაიბრუნებოდეს
და დაიბრუნებოდეს და დაიბრუნებოდეს და დაიბრუნებოდეს

საისტორიო მასალა.

ქართველთა კათოლიკეთა ეპისკოპოზის კათედრის დაწესება
სტეფანისში, ეპისკოპოზი და მანის აიანე XXII-ის
ბუღლა.

I.

ამ უკანასკნელს წლებში, ევროპის სხვა-და-სხვა არქივებში აღმოსჩნდა დიდ-ძალი მასალები საქართველოს ერისა და ისტორიის შესახებ და მეტადრე ქართველთ-კათოლიკეების შესახებ. აი ეხლა-ხანად აღმოჩნდა ვატიკანის წიგნთ-საცავში მთელი რიგი წერილებისა, რომლებიც ცხადად ამტკიცებენ შემდეგს, რომ საქართველოში ქართველთა კათოლიკეთა რიცხვი ძველადვე ისე გამრავლებული ყოფილა, რომ რომის უმაღლესს სამღვდელოებას ძველადვე დაუნახავს საჭიროდ, რომ თბილისში ეპისკოპოზის კათედრა დაედგინათ და ეპისკოპოზი დაენიშნათ.

ამ საქმის შესახებ ბევრი სათბირი და სჯა ყოფილა ვატიკანსა და აღმოსავლეთის ქვეყნების კათოლი-

კეთა სასულიერო წოდებაში. თბილისში კათედრის დაარსების ცნობა ქართველთ მეფესაც მოხსენდა რომილგან; მეფემ პატივით მიიღო მოხსენება, სრული ქეშმარიტება აღიარა ამის განწესებისათვის, და იოანე პაპმან XXII-მ, 1329 წ. თბილისში დააარსა საეპისკოპოზო კათედრა და ეპისკოპოზად დაადგინა იოანე ეპისკოპოზი, წმიდა დომინიკანელების რიგისაგან შემდგმის ბულით:

ბუღღა ჰაზი იოანე XXII-ისა

II

გასაწვრთნავად ქართველთ ერისა ღვთიულისა სიტყვითა დამტკიცდა ქ. თბილისს საეპისკოპოზო კათედრა და დაინიშნა ეპისკოპოზად იოანე ფლორენციელი წმიდა დომინიკეს რიგისაგან, როგორც სჩანს შემდგმის წერილითა: პაპი იოანე XXII თავის საყვარელს შვილს იოანე ფლორენციელს, ამორჩეულს ეპისკოპოზს თფილისისას:

როგორც გავლილად გავრცელებულა ქრისტეს სარწმუნოება, ისე ახლად ღვთიულ წმიდის სახელის პატივის ცემის მისაგებლად გამოძიებით სხვა-და-სხვა ჯეროვანის მიზნებისა, ჩვენის ძმებისაგან შეგულიანებულთა, ბოლოს გარდავსწყვიტეთ ჩვენის სამოციქულოს შეძლებითა, რომ განწესებულიყო ჩინებულს თბილისის ქალაქში საეპისკოპოზო კათედრის ადგილი, რომელიც იმყოფება საქართველოს სამეფოში. ვინებეთ, რომ ეს თბილისი მომავლად მუდამ საეპისკოპოზო ქალაქად

დარჩეს ჩვენის სრულის შეძლებით და ჩვენის ძმების შეკითხვითა, როგორც ზემოთა ვსთქვით, დამტკიცებით განვისაზღვრეთ, რომ დაარსდეს თბილისის ქალაქს საეპისკოპოზო ეკკლესია და მიეცეს მას ღირსეული ტიტული თბილისის ეპისკოპოზისა.

კვლავ ჩვენც თვალთა თქვენკენ მოვაქცევთ, რომელიც განწესებულხართ მასწავლებლად მოქადაგე ძმად რიგისაგან, მეცნიერი მღვდელი წმინდა წერტილებით, რომელიც იცნობთ თქვენ პიროვნულად მაგ ადგილების გარემოებათა და საჭიროებათა, რომ მრავალნი მოაქციეთ მღვთიურ სიტყვის ქადაგებით და შესძინეთ იესო ქრისტეს, გაქვსთ კეთილი შური წმიდა სარწმუნოებისა, წმინდა ცხოვრება, კეთილი ყოფა-ქცევა და სიბრძნე სავსე მრავალ ნიქ-სათნოებითა, როგორც შეტყობილი გვაქვს სარწმუნო მოწმეებისაგან, რომელიც გრაცხვენ შემძლე ღირსეულ პირად, მით სრულ სამოციქულო შეძლებითა ჩვენითა შეკითხვისამებრ ძმათა ჩვენთა გადგენთ ზემო ხსენებულის თბილისის ეკკლესიასა ზედა ეპისკოპოზად. გამოძიებისა და ყოვლისფრის განხილვის შემდგომ მიეცა ავანონს XIV ნოემბერს, წელს 1329-სა.

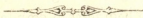
—

იოანე ეპისკოპოზი იყო თავის დროის კვალად ნასწავლი, იცოდა აღმოსავლეთის ენებიც, ნამეტურ ქართულიც, რომელ ენითაც იგი ესაუბრებოდა ქართლის მეფეს, სამღვდელოებას და მრევლს. ამ ეპისკოპოზმა კარგა ხანს დაჰყო საქართველოში, უკანასკნელ მიიქცა რომს და ამის მაგიერ სხვა დაინიშნა. მას

შემდეგ საქართველოში ყოველთვის ინიშნებოდნენ რომილგან ეპისკოპოზები, რომელთა ცნობებს ოდესმე მკითხველს ვერცლად გავაცნობთ. ესლა ჩვენ მარტო სურვილი გვქონდა აღგვენიშნა მხოლოდ ის ქეშმარიტი ისტორიული მარტივი ცნობა, თუ საქართველოში როდის განწყესდა კათოლიკეთ ეპისკოპოზის კათედრა, ვინ იყო პირველი ეპისკოპოზი და მან რა ბუღლა მიიღო პაპისაგან.

ფ. ჯ.

მვროვის მებარეუშობა.

(მოკლე განხილვა).

(გუძლენი საქართველოს მებარეუშუმეთა ამხანაგობათ).

გაგრძელება ¹⁾

რაც შეეხება იმ რიცხვს, თუ რამდენი აბრეშუმის მო-
დის კავკასიაში და კერძოდ საქართველოში, ამის შემდეგ
სამწუხაროდ ჩვენ ხელთ არა გვაქვს აქ სტატისტიკური
ცნობანი და თუ ვერწმუნებით ბ-ნ პარიზეს ცნობებს,
გამოდის, რომ კავკასიაში, ე. ი. საქართველოში და ერთ
ნაწილ სომხეთში მოჰყავთ წელიწადში ერთი მილიონი კი-
ლოგრამა ძაფი, ანუ თითქმის 15 მილიონი კილოგრამა ჰარკი, ²⁾
(ეს რიცხვი ჩვენ მიგვაჩნია გადაჭარბებულად). ცნობილი
მეცნიერის მაიოს (Maillot) აზრით კავკასიაში მოყავთ 15
მილიონი და 750 ათასი კილოგრამი ჰარკი (ეს რიცხვი
ხომ კიდევ უფრო გადაჭარბებულია) ³⁾. ნატალი რონდოს
აზრით კი კავკასიაში მოჰყავთ ყოველ წლებითხ უთა მი-
ლიონი კილოგრამა ჰარკი ანუ 330.000 კილოგრამი ძაფი,
ე. ი. სამჯერ უფრო ნაკლები, ვინემ პარიზეს ცნობანი.
უმკობესია ამ ორ უკიდურესობიდან ავიღოთ საშუალო
რიცხვი, რაიცა იზამს ათ მილიონ კილოგრამ ჰარკს ანუ

¹⁾ იხ. „კრებული“ № 6.

²⁾ იხ. E. Pariset: „Les Industries de la soie“ 1890 წ. გ. 200-201.

³⁾ იხ. Eugène Maillot: „Leçons sur les vers à soie du murier“, p. 10.

650.000 კილოგრამ ძაფს; ეს რომ ფულად ვიანგარიშობთ მსოფლიო ბაზრის ფასით ვამოდის, რომ კავკასიაში მოუყვანიათ თითქმის 26 მილიონ ფრანკის ანუ 10 მილიონ მანეთის; საღიარადა აბრეშუმი. ეს რიცხვი რომ შუაზე გავყოთ მარტო საქართველოს ხედება ხუთი მილიონის აბრეშუმი. ამ რიგად ვამოდის, რომ მეაბრეშუმობა შეადგენს ჩვენში მეურნეობის ერთ უმთავრესს დარგს და ძლიერს ხალხს ნივთიერ წარმატებას. მაგრამ ფრიალ სამწუხაროდ, თუმც უკვე დაარსდენ ჩვენში ამხანაგობანი, რომელნიც ებრძვიან ჩარჩებს და ყოველგვარ ექსპლუატაციას, მიუხედავად ამისა ჩვენ მაინც ვერ ვსარგებლობთ ჩვენის სიმდიდრით და უკარგავთ მას ნახევარ და მესამედ ფასად. აი მაგალითად: ზევით ვსთქვით, რომ კავკასიაში მოჰყავთ 650.000 კილოგრამი აბრეშუმის ძაფი ანუ 40.625 ფუთი. ამის ნახევარი რომ საქართველოს მივსცეთ, ვამოდის 20.312 $\frac{1}{2}$ ფუთი ძაფი, ღირებული მსოფლიო ბაზარზედ 5 მილიონ მანეთად, ე. ი. გირვანქა აბრეშუმი ღირებულა საშუალო რიცხვით ექვს მანეთად, მაშინ როდესაც ჩვენში ნამდვილად კი ჰყიდიან გირვანქა შულო აბრეშუმს ექვს აბაზად, რვა აბაზად. ორ მანეთად და ძლიერ იშვიათად გაიყიდება სამ მანეთად; ამ რიგად საშუალო რიცხვით ჩვენში გაყიდულა გირვანქა აბრეშუმი ორ მანეთად, ნამდვილად კი იგი ღირს ექვს მანეთმდ; ასე რომ სწორედ მესამედ ფასად დაგვიკარგავს ჩვენი აბრეშუმი. ანუ ხუთი მილიონის საღიარალი აბრეშუმი გავგიყიდია ერთ მილიონად და 666 ათას მანეთად და ამ რიგად დაგვიკარგავს ყოველ წლობით სამი მილიონი და 334 ათასი მანეთი.

ახლა ვიანგარიშობთ პარკად. საქართველოში მოსულა 10 მილიონის ნახევარი, ანუ ხუთი მილიონი კილოგრამი ე. ი. 12 მილიონი გირვანქა პარკი, ღირებული ხუთ მი-

ლიონ მანეთად. გირვანქა პარკი ღირებულა მსოფლიო ბაზარზედ ორ-საასად; ¹⁾ ჩვენ კი ხშირად ვპყიდით გირვანქა პარკს აბაზად, ხუთშაურად და იშვიათად ექვს შაურად, საშუალო რიცხვით გირვანქა პარკი გაგვიყიდია ხუთ შაურად და ამ რიგად ყოველ გირვანქაში დაგვიკარგავს სამი შაური, ანუ თორმეტ მილიონ გირვანქაზე ერთი მილიონი და რვაასი ათასი მანეთი, თითქმის ორი მილიონი. აი რა ზიანს გვიშვრება ჩვენი უმეცრება და მსოფლიო ბაზრის ფასების და მოთხოვნილებათა არ ცოდნა! ჩვენი საბრალო მებაბრეშუმე შრომობს დღე და ღამ, ნახევარსა და ორ წილს მის სიმდიდრეს კი სწუწნიან წურბელა ჩაჩები და უცხოელი ვაჭრები. მიუხედავად ამისა ამ ზერე რიცხვებმა ნათლად დაგვიმტკიცეს, რომ პარკად გაყიდვა ბევრად უფრო სახეირო ყოფილა, ვინემ შულო ძაფად; და მართლაც ხალხი ამ ბოლო დროს ეტანება უფრო პარკად გაყიდოს თავის აბრეშუმში. ეს ფაქტიც ფრიად სამწუხაროა; იგი გვიმტკიცებს ჩვენი ტენიკის და აბრეშუმის სახვევ მანქანების (ფილატიურის) უვარგისობას.

IV

დავუბრუნდეთ ისევ პირველ საგანს. რომ მივილოთ შედევლობაში თუ სად რამდენი აბრეშუმში მოდის, ჩვენ შეგვიძლია იმ ქვეყნებს მივსცეთ ქვენორე სიაში შემდეგი ალაგი:

¹⁾ დღეს საფრანგეთში გირვანქა ხმელი პარკი იყიდება 1 მ. და 50 კ, მაშ გირვანქა ნელლი პარკი ღირებულა ათ შაურად.

აბრეშუმის ძაფი (კილოგრამი).

ჩინეთი	10.686.000
იტალია	3.000.000
იაპონია	2.662.000
ინდოეთი	1.300.000
ინდო-ჩინეთი	750.000
საფრანგეთი	750.000
სათაარცთ-საბერძნეთი	472.000
ცენტრალური აზია	360.000
რუსეთის აზია (კავკასია)	330.000

სულ . 20.310.000 ²⁾

ნატალი რონდოს ანგარიშით 55⁰/₀ მთელი აზიის აბრეშუმისა შამოაქვთ ევროპაში ძაფად და ცოტა პარკადაც; აქ იქსოვება ფარჩეულებად და იგზავნება მთელ ქვეყანაზედ. მასთან საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ ევროპაში აბრეშუმის მოყვანა თან და თან მატულობს, აზიაში კი კლებულობს. მაგ., საფრანგეთში ამ 30 წლის წინანდ მოჰყავდათ 270 ათასი კილოგრამი აბრეშუმი (ძაფი), ახლა კი მოჰყავთ 800 ათასზედ მეტი. იტალიაში მოჰყავდათ 2¹/₂ მილიონი კილოგრამი, ახლა კი მოჰყავთ 3¹/₂ მილიონზედ მეტი. ავსტრო-უნგრეთში მოჰყავდათ 100 ათასი კილოგრამი, ახლა კი მოჰყავთ 300 ათასზედ მეტი და სხ. აზიაში კი იმავე დროს აბრეშუმის მოსავალს ძლიერ უკლია. მაგ., ინდოეთში მოჰყავდათ 2 მილიონი კილოგრამი აბრეშუმი, ახლა კი მხოლოდ 600 ათასი, ცენტრალურ აზიაში მოჰყავდათ ნახევარი მილიონი კილოგრამი ახლა კი მხოლოდ 300 ათასი, სპარსეთში მოჰყავდათ 2 მილიონი კილოგრამი, ახლა კი 300 ათასი, სათათრეთში

²⁾ იხ. L. Vignon: „La soie au point de vue scientifique et industriel“, 1890 p. 341.

მოჰყავდათ 800 ათასი კილოგრამი, ახლა კი 350 ათასი. კავკასიაში სულ წინაღ მოჰყავდათ თურმე ერთი მილიონი კილოგრამი, შემდეგ მხოლოდ 300 ათასი, ახლა ისევ სამჩნევად მატულობს.

ეს მოვლენა, აიხსნება მრავალ მიზეზებით, უმეტესად კი აბრეშუმის ქიის სენის (პებრინის) გაჩენის გამო. ამ სენმა მთელს ევროპას მოუტანა აურაცხელი ზარალი და კერძოდ საფრანგეთში დასცა აბრეშუმის მოყვანა თითქმის ხუთჯერ, მაგ., 1854 წელს მოიყვანეს 1.400.000 კილოგრამი ძაფი, 1865 წელს კი მხოლოდ 270.000 კილოგრამი. საფრანგეთის მეცნიერის დიდებულ პასტერის გამოკვლევამ და მის მეთოდით საღი თესლის გადარჩევამ ძლიერ შეამცირა ევროპაში ის საშინელი სენი და კვლავ გააცხოველა ევროპის მეაბრეშუმობა. აზიაში კი ეს ასე არ მოხდა. ხალხის უმეცრებამ და ჩარჩების ვიწრო სიხარბემ და ანგართ-მოყვარებამ გაავრცელეს აზიაში სნეული თესლი და მოდევს ყველგან აბრეშუმის ქირი, რითაც მოუტანეს მშრომელ ხალხს უსაზღვრო ზარალი. ჩვენი კავკასიაც და კერძოდ საქართველო შეიქნა მსხვერპლი ამ ჩარჩთა ვერაგობისა. და თუმც არსებობს ჩვენში ეგრედ წოდებული სახარეშუმო სადგურები. შავროვის მეთაურობით, მაგრამ სამწუხაროდ არამც თუ იხ'ნა ამ სადგურმა ხალხი ჩარჩთაგან, პირ-იქით თითონ თავის სნეული თესლის გაყიდვით და გავრცელებით შეიქნა უმთავრესი წყარო ხალხის უბედურებისა, მიუხედავად იმისა რომ აქვთ მრავალი მიკროსკოპები, ირიცხებიან მკოდნედ და მთავრობისაგან ეძლევათ ათი და ასი ათას მანეთის სუბსიდია. საბედნიეროდ ამ ბოლო დროს დაარსდენ ჩვენში მეაბრეშუმეთა ამხანაგობანი, რომელნიც ცდილობენ ებრძოლონ ჩარჩებს, მისცენ ხალხს საღი თესლი და ასწიონ პარკის და აბრე-

შუმის ფასი. ამ მოკლე ხანში ამხანაგობებმა რამოდენიმედ მიაღწიეს თავიანთ მიზანს: ასწიეს ჰარკის და აბრეშუმის ფასები, დაურიგეს ხალხს სალი თესლი, და ამ რიგად გაამხნევეს ხალხი და გაავრცელეს აბრეშუმის მოყვანა. ეს მოვლენა ფრიად საამოა და საგულისხმო. სასურველია ძლიერ, რომ მთავრობამ და ჩვენმა საზოგადოებამ მიაქციონ ამ ამხანაგობათ შესაფერი ყურადღება და შეეწიონ ზნეობრივ და ნივთიერად შეუწყონ ხელი მათ გამრავლებას, ვანაიდგან მათი მოქმედება მიმართულია ხალხის ეკონომიურად ასამაღლებლად და საბედნიეროდ, რაიც უნდა შეადგენდეს თვით მთავრობის და ინტელიგენციის ინტერესს.

აქვე საჭიროა შევნიშნოთ ერთი საგულისხმო მოვლენა, ე. ი. აბრეშუმის ფასის დაცემა მსოფლიო ბაზარზედ. რომ არ მივიღოთ მხედველობაში ძველი ხანა, როცა ჩინეთის აბრეშუმი იყიდებოდა ოქროს ფასად და ავიღოთ მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნე, ვნახავთ, რომ მსოფლიო ბაზარზედ 17 წლის განმავლობაში აბრეშუმის ფასი დაცემულა 50—62⁰/₀-დ. აი მაგალითი:

ერთი კალაგრაში.	1868 წ. ლირებულა.	1885 წ. კი	ფასი და- ცემულა
საფრანგეთის ორგანსენი (ქსელის ძაფი)	152 ¹ / ₂ ფრ.	61 ¹ / ₂ ფრ.	60 ⁰ / ₀
იტალიის ორგანსენი (ქსე- ლის ძაფი)	138 "	61 "	56 ⁰ / ₀
საფრანგეთის ტრამის ძაფი (ჩასაქსოვი)	138 "	58 "	58 ⁰ / ₀
იტალიის ტრამის ძაფი (ჩა- საქსოვი)	124 ¹ / ₂ "	57 "	58 ⁰ / ₀
საფრანგეთის შულო აბრეშ. ჩინეთის " "	132 ¹ / ₂ "	56 "	58 ⁰ / ₀
იაპონიის " "	73 ¹ / ₂ "	37 "	50 ⁰ / ₀
	103 ¹ / ₂ "	39 ¹ / ₂ "	62 ⁰ / ₀ ¹⁾

1) იხ. L. Vignon: „La soie au point de vue scientifique et industriel“ 1890 p. 345—346.

აი კიდევ ცნობანი, რომელნიც გამოაქვეყნა ლიონის შებარეშუმეთა სინდიკატმა: ¹⁾

ერთი კილოგრამი სხვა და სხვა გვარი აბრეშუმი.	1876 წ.	1880 წ.	1884 წ.	1888 წ.
ორჯანსენი (ქსელის ძაფი).	ფრანკი	ფრანკი.	ფრანკი.	ფრანკი.
საფრანგეთის.	115—125	69—71	63—65	60—62
პიემონტის.	113—118	68—70	62—64	62—64
იტალიის	102—110	62—64	56—58	57—59
ტრამის ძაფი (ჩასაქსელი ძაფი).				
იტალიის.	100—108	60—62	55—57	56—58
ჩინეთის	76—83	51—53	45—47	49—52
გრეუი (უმი შულო ძაფი).				
იტალიის.	100—105	53—58	50—52	48—50
ჩინეთის (კატ-ლის)	71—73	41—42	37—38	40—41
ჩინეთის (კალინგის)	57—62	34—37	32—35	34—36
ჩინეთის (კანტონის)	100—110	50—51	41—42	44—45
იაპონიის.	100—110	55—57	51—53	50—51

ეს სტატისტიკური ცნობანი გვაძეგლენ, რომ 1876 წლიდან 1880 წლამდე აბრეშუმის ფასი საერთოდ დაცემულა 40—50⁰/₀-მე; ²⁾ 1880-დან 1884-მდე მხოლოდ

¹⁾ „Bulletin des soies et de soieries,“ Lyon.

²⁾ ეს მოვლენა აიხსნება მით, რომ წინეთ, როცა ჰიას სენი გაუჩნდა და მოსავალი შემცირდა, აბრეშუმის ფასმა ძლიერ აიწია; როდესაც პასტერის გენიოსურმა მოგონებამ კვლავ აღადგინა დაცე-

4—10%-დევ. 1888-ში კი პირ-იქით ფასებს თითქმის ორჯერ აღემატებოდა, მაგრამ აიწია მხოლოდ შედარებით იმ ქვეყნებში, სადაც ფილატიური უფრო განვითარდა და მით ძაფის ღირსება გაუმჯობესდა, რის გამოც, ექვი არაა მოცმბტა ფასიც; ეს მოხდა მაგ., ჩინეთსა და იტალიაში. პირ-იქით საფრანგეთის და იაპონიის აბრეშუმის კიდევ დაწეულა ფასებში 3—4%-დევ. ეს რიცხვები აშკარად გვიმტკიცებენ აბრეშუმის ფასის თან და თან დაცემას მსოფლიო ბაზარზედ.

V

ახლა ვიკითხოთ, თუ რისგან შესდგება მეაბრეშუმობა. იგი იყოფა ორ დიდ ჯგუფად: 1. აბრეშუმის მოყვანა და დამზადება, ე. ი. თესვის მომზადება და შენახვა, გამოჩეკა, ჭიას აღწრდა და მოკლა, შარკის გახმობა და ძაფის ამოხეკვა, ანუ ფილატიური. 2. აბრეშუმის ინდუსტრია, ე. ი. მუღანაჟი ანუ ძაფის დართვა-დაგრება, ტენტიური ანუ ძაფის გამოხარშვა და შეღება, ტისსაჟი ანუ ფარჩეულის ქსოვა. თვით ტისსაჟი ისე გართულდა ამ ბოლო დროს, რომ იყოფა რამდენიმე ნაწილად, მაგ. დეკოდაჟი, კანტაჟი, ურდასაჟი, ჰლაჟი, ტისსაჟი, ფინისაჟი, აბრეშუმი, სხეების შედგენა და სხეების დამზადება და სხ. განვიხილოთ ცოტა ახლოს პირველი ჯგუფი:

1. აბრეშუმის თესვის მომზადება და შენახვა. უწინდელ დროში საყოველთაოდ, ახლა კი მხოლოდ აზიაში,

მული მეაბრეშუმობა და კვლავ მოიყვანეს ისევ უზვად, აბრეშუმის ფასიც ამის მიხედვით სამჩნევად დაეცა და დავიდა წინანდელ დონეზედ.
ავტორი.

აბრეშუმის პეპლებს აღებინებენ თესლს ქალაღზე ან ჭინჭზე, ახვევენ ერთად და ინახვენ საღმე ოთახის კუთხეში ან ყუთში. ისინი არ იკვლევენ მას სწეულ პეპლებისაა ეს თესლი თუ საღის, ან რაგვარი ჰავა, სითბო-სიცივე და სინესტე ეჭირვება თესლის შენახვას. ამავბის არ ცოდნამ მოსდვა ქვეყანას აბრეშუმის ჭირი, ეგრეთვე მეტის სითბო-სიცივით ან მეტის სინესტით უფუჭდებათ თესლი. ამგვარი მოვლენა ერთობ ხშირია. ამას მიაქციეს ჯეროვანი ყურადღება ევროპის შეგნებულმა ერებმა და დააარსეს საზოგადოებანი, ამხანაგობანი, სააბრეშუმო საღგურები და ლაბორატორიები, რომელთა მიზანია სხვათა შორის დაამზადონ აბრეშუმის საღი თესლი და შეინახონ იგი გაზაფხულამდე შესაფერ ალაგას. ამ დაწესებულებათა მეთაურებად არიან მცოდნე პირნი, რომელნიც პასტერის მეთოდით მიკროსკოპით იკვლევენ ან პეპლების წრბოლს (ხშირად), ან პირ-და-პირ თესლს, და ტყობილობენ სწეულია იგი თუ საღი. ¹⁾ სწეულს სპობენ და საღს აგროვებენ კოლოფებში. ამგვარ გადარჩეულ თესლს ჰქვია ტელუღაირუღა თესლი. თესლის შემნახველი ჰავა არ უნდა იყვეს არც მეტად ნესტიანი, რომ არ გაუჩდეს თესლს ობი და არ წახდეს, არ უნდა იყვეს არც ხმელი, რომ არ გამოიჩეკოს უღ-

¹⁾ ამისათვის სათესლე პეპლებს სმენ ცალ-ცალკე მარმაშის პაწია ტომსიკებში და აკრავენ თავს. პეპელა დებს კვერცხებს და კვდება. აიღებენ ამ პეპლებს ცალ-ცალკე, გასრესენ წყალში თიხის ქვიჯაში, დააწვეთებენ ორ-სამ ალაგს მათ წვენს შუშაზედ და შინჯვენ მიკროსკოპით. თუ საღი აღმოჩნდა, მის თესლს ინახვენ და თუ სწეულია, თესლს სპობენ. სწეულ პეპელას წრბოლში მოსჩანს (მიკროსკოპში) ხშირად აურაცხელი პაწია წოწოლა მჭვირვალე სხეულები, რომელნიც წააგვან ჭიანჭველას კვერცხებს (ფორმით). ეს კი იმის ნიშანია, რომ პეპელა შეპყრობილია (და მასთან მისი თესლიც) საშინელი სენით, პებრინით. აეტორი.

როვოდ, და არც ძლიერ ცივი, რომ არ დაიხოცოს შთანასახი. თესლის შეიანახად საუკეთესოდ ითვლება ოდნავ მშრალი და გრილი მთის ჰავა და მართლაც ამ გვარ ალაგებში საფრანგეთში უკვე არის დაარსებული თესლის შესანახი ოთახები ანუ სადგურები (*les chambres d'hibernation*) მაგ., არდეში. იტალიამ ამ მხრივ გადააქარბა საფრანგეთს და თესლის შესანახი სადგურები მოაწყო საშრობ-საგრილებელ მანქანებით (*machines frigorifiques*), რის გამო ფრიად კარგად ინახება თესლი.

2) თესლას გამოჩეკა. რაც შეეხება თესლის გამოჩეკას ესეც ითხოვს საჭირო ცოდნას. ერთი რომ, თესლის გამოჩეკა უნდა შეეხამოს თუთის ფოთლის გაშლას, რათა მით ჰიას ჰქონდეს საზრდო; მეორე — თესლის გამოჩეკა უნდა იყვეს ნორმალური, ე. ი. რაც შეიძლება თანასწორი. ეს გამოჩეკა უნდა გათავდეს ორ-სამ დღეში მაინც, რომ მით ერთი მეორეს ძლიერ არ ჩამორჩენ ჰიები, რაიცა ართულებს მოვლას და აფერხებს საქმეს. თუ კი გვსურს, რომ თესლი თანასწორად გამოიჩეკოს, იგი უნდა გავაჩეროთ ან თბილ ოთახში ან წყლით სათბობ ყუთებში, რომელთაც ეწოდება ინკუბატორი ანუ კასტელე (*castelet*). ჩინეთში კაი ხანია არსებობს თესლის საჩეკ თბილი ოთახები; საფრანგეთში ოლივიეს დროს გამოსაჩეკ თესლს ატარებდნ ქალები უბით და ათბობდნ თავის სხეულით. შემდეგ თესლს დაუწყეს თბობა ფურნეებში და ბოლოს მხოლოდ აბბატ სოვაეს მოუვიდა აზრად აღერაცხა თესლის საჩეკად საჭირო სითბო და სწორედ ამ დროიდან, როგორც საფრანგეთში, ისე დანარჩენ ევროპაში იმართება თესლის საჩეკი თბილი ოთახები და კასტელეები. თესლის საჩეკი ტემპერატურა დანდოლოს აჰყავს ერთ გრადუსიდან ყოველ დღე თითო გრადუსით ვიდრე 22 გრადუსამდე

რეომიურის თერმომეტრით. ჰაბერლანდტს კი სითბო აჰყავს ერთბაშად 6 გრადუსამდე, აჩერებს 8 დღეს; შემდეგ აჰყავს 8 გრადუსამდე და აჩერებს კიდევ 8 დღეს, შემდეგ 10⁰-დე და აჩერებს 4 დღეს; მერე 12⁰-დე და აჩერებს ისევ 4 დღეს, მის მერე ორ დღეს 16⁰-დე, ორ დღეს 18⁰-დე და ორ დღეს 20⁰-დე, ასე რომ 30 დღის შემდეგ თესლი თითქმის ერთბაშად იჩეკება. ეგრეთვე საჭიროა ვიცოდეთ, რომ გამოსაჩეკი თესლი უნდა იყვეს რაც შეიძლება თხლად მობნეული ქალაღზე, რომ ჭიები გამოიჩეკონ თანასწორად, ერთი მეორე არ შეაწუხონ და ადვილად ისუნთქონ. დრო გამოშვებით თესლი უნდა აირივ-დაირიოს. ერთ გრამ თესლში ირიცხება 1200—2000-დე კვერცხი (თესლი) (იმის მიხედვით თუ რა ჯიშისაა) ანუ ერთ მისხალში 5000—8000-დე.

3. ჭიის აღზდა და მოკლა. ჩვენ აქ არა გვაქვს დრო და ალაგი შევჩერდეთ ამ საგანზედ და განვიხილოთ იგი ვრცლად; ვიტყვიტ მხოლოდ მოკლედ: ერთად ერთი საუკეთესო საზრდო შინაურ აბრეშუმის ჭიისა არის თუთის ფოთოლი. არას დროს ეს ფოთოლი სოვლად არ უნდა მიეცეს ჭიას; იგი უნდა იყვეს მშრალი, საკმაოდ ახალი (ერთი-ორი დღისა), არას დროს კი ძველი და გამხმარი. ეგრეთვე არც ახლად მოკრეფილი ფოთოლი უნდა მიეცეს ჭიებს; ერთი-ორი დღე მაინც უნდა გააჩეროთ, გააშროთ, მისცეთ ოთახის სითბო და ისე დაურიგოთ. მესამე კანის გამოცვლამდე ჭიებს ფოთოლი უნდა მიეცეს დაჭრილი, შემდეგ კი მთელი. მასთან საზრდო უნდა მიეცეს ბლომად, ხშირად და თანაბრად. თან ბუდნაც უნდა ეცვალოს მალ-მალ. აბრეშუმის ჭიას მეტად სძაგ უწმინდურება, ამიტომ როგორც ოთახი, ეგრეთვე ლოგინი უნდა იყვეს სუფთა. თანაც ერთად უნდა იზრდებოდნენ მხოლოდ ერთი

ხნის ე. ი. ერთად გამოჩეკილი ჭიები და არა სხვა და სხვა ხნისანი; მასთან ისინი არ უნდა იყონ მჭიდროდ დაყრილნი, თან თემბერატურაც უნდა ჰქონდეთ თანატოლი. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ აბრეშუმის ჭიას არ უყვარს არც ცივი ტაროსი და არც სიცხე; ხშირი წვიმები და ელვა-ქუხილი ხომ მისი დამღუპველია! მის ნეტარებას შეადგენს თბილი ჰავა და კარგი დარები. დღეს ევროპაში აბრეშუმის ჭიის საზრიანი აღზრდისათვის არსებობს სპეციალური შენობანი ანუ მანანკურები (magnanerie) სხვა და სხვა სისტემისა; მაგ. სისტემანი სევენესი, დანდოლოსი, დარსესი და სხ., რომელნიც დაყოფილია ფიცრებით სართულებად, შიგვეა ჰაერის საწმენდი ვენტილიატორები და სათბობი ბუხრები. ჭიის ლოგინად კი ხმარობენ დახვრეტილ ქალღღებებს,

აბრეშუმის ჭიას სსეულებანა. აბრ. ჭიის უმთავრეს სენებად ითვლებიან: მუსკარდინა, ჰებრანი, ფლასქური და გრასკრა.

ა. მუსკარდინა (la muscardine) ჭიის უუძველესი სენია. პირველად იგი აღმოაჩინა ვალისნერიმ 1725 წელს. ამ სენით შეპყრობილი ჭია უეცრივ კვდება. თუმც გარეგნობით არ ეტყობა, მაგრამ დამკვირვებელი აქაც შეატყობს, რომ მუსკარდინიანი ჭია ზანტდება და ეძლევა ოდნავ ვარდის ფერი. 1835 წელს დოქტორ ბასიმ ახსნა, რომ მუსკარდინი წარმოსდგება ერთგვარ თვალთ-უხილავ (მიკროსკოპიულ) სოკოდან, რომელსაც უწოდა ბოტრიტის ბოსტანა (Botritis bostiana). ამ სენისათვის არავითარი წამალი არაა მოგონილი. ხოლო ამ სენით შეპყრობილ ჭიებს განაშორებენ ოთახებში მყოფ სხვა ჭიებისაგან, დაუკეტენ კარებს, დაუცობენ ყოველ ჭიჭიტანას, რომ გოგირდის გაზი არ გავიდეს ოთახიდან და უხრჩოლებენ ბლომად

რამდენჯერმე გოგირდს, რომ მით ამოხოცონ სნეული ქიები და მასთან მოსპონ ის სენიცი, რათა აღარ გადვიდეს სხვებზედ ან არ გაჩნდეს ხელმეორედ. მემკვიდრეობით ეს სენი არ გადადის, რადგან მით შეპყრობილი ქია კვდება ან პარკის გაკეთებამდე ან პარკშივე და არას დროს პეპლად არ იქცევა.

ბ. პეპრინა (la pebrine). ეს საშინელი სენი პირველად აღმოაჩინა მენევილიმა 1849 წელს. ამ სენით შეპყრობილი ქიჲ აღარიზრდება, რამდენიმე დღის შემდეგ მისი კანი ფორაჯდება გარედან შავად, შიგნით სხეულში კი უჩნდება აურაცხელი მიკროსკოპიული წოწოლა სხეულები. ბევრი ქია ამ რიგად იხოცება, ბევრიც კი აკეთებს პარკს (თუ ქია დასრულებულია). ამ რიგად ეს საშინელი სენი გადადის მემკვიდრეობით, ე. ი. თესლით, რის გამო საოცარი სისწრაფით მოედვა მთელ ქვეყანას და მისცა აურაცხელი ზარალი. მარტო ერთ საფრანგეთში პებრინმა დასცა პარკის მოსავალი 26 მილიონ კილოგრამიდან 4 მილიონამდე. აურაცხელი მწარმოებელნი ჩაყარა გაქირვებაში და სასოწარკვეთილებაში, შავრამ აღამიანის გენიოსობამ და მეცნიერებამ ამასაც უპოვეს საშუალება. ეს ქებული მეცნიერი გახლდათ უკვდავი ჰასტერა. მან 1865—1869 წლებში გამოიკვლია და შეისწავლა ეს საშინელი სენი და აღმოაჩინა საშუალება, რითაც იხსნა დაღუპვისაგან მსოფლიო მებაბრეშუმობა. პასტერმა ნახა, რომ პებრინიან ქიაში, ეგრეთვე თესლში და პეპლებში იმყოფება თვალთ-უხილავი წოწოლა სხეულნი, ანუ მიკრობები, რომელნიც აჩენენ ამ სენს. ამიტომ, თუ ჩვენ მიკროსკოპით გავსინჯავთ სათესლე პეპლების წრბოლს ან თვით თესლს, ადვილად შევნიშნავთ იმ მიკრობებს. ამ რიგად სნეულ პეპლებსა და თესლს მოვსპობთ, საღს კი შევინახავთ, მასთან იმ სად-

გურებს, სადაც ქიას გაუჩნდა პებრინი, რამდენჯერმე ვუკმევთ გოგირდს, გავასუფთავებთ და მით არამც თუ შევამცირებთ ამ საშინელ სენს, არამედ ერთიანად ვიხსნით მისგან თავს. აი ეს დიდებული პრინციპი, ეს მაღალი აზრი დაედვა საფუძვლად პებრინთან ბრძოლას! მართლაც დღეს ამის შემწეობით ევროპამ და კერძოდ საფრანგეთმა კვლავ გაშალეს ფრთები და გაავრცელეს მებარეშუმობა.

გ. ფლაშერა (*la flacherie*). ეს სენიც საკმაო ზარალს იძლევა მსოფლიო მებარეშუმობაში; იგი ხშირად უჩნდება ქიას, როცა ცახზედაა ასული და ჰკლავს ან ზედვე ან პარკში. ამ რიგად ქია ვერ ჰქმნის შთამომავლობას და სენი ვერ გადადის მემკვიდრეობით. ხშირად ეს სენი ისე ვრცელდება, რომ ერთ დღეს სპობს მთელ ოთახის ქიებს. ამ სენით შეპყრობილი ქია ფრიად მისუსტებულია, უგუნებო, უშვადება გარე კანი და ეძლევა მყრალი სუნი. პასტერმა აღმოაჩინა ამგვარი ქიის წრბოლში აურაცხელი მიკროსკოპიული სხეულნი ანუ კაბრიონნი. სამწუხაროდ დღემდე არავითარი საშვალეობა არაა მოგონილი ამ სენის წინააღმდეგ. ჰფიქრობენ, რომ ეს სენი თითქო ფოთლებიდან ჩნდებოდეს. ფრიად სასურველია, რომ ის ოთახი, სადაც ეს სენი გაჩნდა, ძლიერ გასუფთავდეს და ეკმიოს ბლომად გოგირდი. ფლაშერს ძლიერ წააგავან კიდევ სამ-გვარი სნეულებანი: ა. აზპანა (*vers arpians ou gattinés*), ბ. ლუსეტა (*des lucettes*) და გ. კლაერეტა (*des clarettes*), რომელთა საშვალეობაც ჯერ არაა აღმოჩენილი.

დ. გრასერა. (სისუქნე, *la grasserie*). ეს ქირი იძლევა მებარეშუმობაში ყველაზე ნაკლებ ზიანს. მისი შემქნელი მიზეზი დღემდე არ იციან, არც მისი ექიმობა. შეატყვეს მხოლოდ, რომ იგი ვრცელდება ცივი ჰავის და სინესტის გზით. ეს სენი უჩნდება ქიას ხშირად, როცა იგი

დიდ კანშია ამოსული, ან როცა ცახზედ აღის. ამგვარ
ჭიას გარეგნობით ეძლევა ყვითელი ფერი, ზანტდება და
უშვებს მოყვითლო წრბოლს. მეცნიერმა ბოლმა აღმოა-
ჩინა ჭიის წრბოლში პაწია მიკროსკოპიული სხეულნი
(les corps polyédriques). ჰფიქრობენ ვითომც გრასერი
უნდა იყვეს არც გადამდები, არც მემკვიდრეობითი. მიუ-
ხედავად ამისა უმჯობესია, თუ სადმე ეს სენი არსებობს,
იქაური პარკები არ იყვეს შენახული სათესლედ, არამედ
მოხმარებული აბრეშუმად. ცნობილი მაიო ჩვენს ყურად-
ღებას აქცევს კიდევ ერთ სენზედ, რომელიც ფრიად გა-
ვრცელებულია აღმოსავლეთში და მეტადრე იაპონიაში.
ამ სენს ეძახიან უჯას (oudji). იგი მწერია, დებს პაწია
კვერცხებს თვით ფოთოლზედ, რომლებიც შეჰყვება ხოლმე
ჭამის დროს აბრეშუმის ჭიას, იჩეკება მის მუცელში,
ხვრეტს და გამოდის გარედ. ხან პარკში კლავს ჭიას,
ხვრეტს პარკს და გამოდის; ამ რიგად სამჩნეო ზარალს
აძლევს მებარეშუმეთ. ¹⁾

რაც შეეხება ფიზიკურსა და ქიმიურ მოძღვრებას
პარკის და აბრეშუმის ძაფის შესახებ, ჩვენ ამაზედ აქვერ
შევიჩერდებით, რადგან იგი მეტად სპეციალურია; ვიტყვი
მხოლოდ, რომ პარკის კანი შესდგება საშუალო რიცხვით
25—30% გომბიან (gomme) და 70—75% ბეწვიან
(fibroïne); მასთან წებო ბევრად მეტი აქვს პარკის კანის
გარე ნაწილს, ვინემ შიგნივას. მასთან სცვენს ისიც, რომ
ევროპის აბრეშუმის ბეწვები განსხვავდებიან აზიის აბრე-
შუმისაგან. მაგ., აზიის აბრეშუმის ბეწვი უფრო წმინდაა,
ნაკლები მაგარი და ნაკლები მსახრე (élastique), ვინემ
ევროპისა. აი შესადარებელი ციფრებიც:

¹⁾ იხ. Eugène Maillot: „Leçons sur les vers à soie du murier“
p. 187.

აბრეშუმბა	ევროპისა	აზიისა
საშუალო სიწმინდე	30,6	26,6
სიმაგრე	9,6	7,4
სიმსახრე	12,5	1,003
საშუალო ტიტრი	0,146	0,132

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ არამც თუ სხვა და სხვა ჯიშების, თვით ერთისა და იმავე პარკის ბეწვი არაა თანატოლი; პარკის ზეითა (გარე) კანის ბეწვი ყველაზედ უფრო მსხვილია, ეს ბეწვი კი წვრილდება რამდენი პარკი უფრო ირღვევა და კანი უთხელდება. ამის ცოდნას ფილატიურში დიდი მნიშვნელობა აქვს მეტადრე თუ სურთ, რომ თანატოლი ძაფი ამოიღონ.

4. აბრეშუმბის ამოხვევა ანუ ფელატიურა (დევიდაჟი — *dévidage*). აბრეშუმბის ამოხვევაში არამც თუ ევროპამ თვით აზიამაც (ჩინეთმა და იაპონიამ) წასდგა დიდი ნაბიჯი. იქ ველარ ნახავთ იმ სამუხელს, რითაც დღემდე მუშაობენ ჩვენში ქალები და ახვევენ ტლანქს, მსხვილს და უსწორმასწოარ ძაფს, რომლის ფასი ფრიად დაცემულია მსოფლიო ბაზარზედ. ევროპის სამუხელი, ანუ უკეთ ფილატიური რთული და სრული მანქანაა. იგი ახვევს ერთბაშად 6—12 ძაფს, რომლებიც იხვევიან სამი პარკიდან, ხუთიდან, ათიდან და სხვ., იმის მიხედვით თუ რა სისხოს ძაფი უნდათ. ამრიგად ამოხვეული ძაფი თითქმის თანასწორია მთელ თავის სიგრძეზედ, სუფთაა, მრგვალი და სირმასავით ბრწყინვალე და ნაზი, რის გამო დიდ ფასშიაც იყიდება.

საბედნიეროდ კავკასიაშიდაც შამოიღეს უკვე ევროპიული ფილატიურები. აბრეშუმბის ამოსახვევი ქარხნები უკვე გახსნეს ნუხაში სომხებმა. ხონსა და კუხში უკვე დააარსა ამგვარი ფილატიურის ქარხნები კუხის მეაბრეშუმბეთა ამხანაგობამ პატივცემულ მოღვაწის ნ. წე-

რეთლის მეთაურობით. ფრიად სასურველია, რომ ევროპიული ფილატიურები ბლომად შემოვიდეს ჩვენში, რომ მით მაინც წავდგათ წინ ერთი ბიჯი და პარკის ან ყოვლად საძაგელ ძაფის ნაცვლად ვუგზავნოთ ევროპას (თუ ჩვენ ვერ შევჭქნით ჯერ ფარჩეულობის ქარხნებს) შვენიერი, სუფთა, თანასწორი და სირმეული ძაფი და მით ვიღოთ ერთი ორად და ერთი სამად მეტი ფასი. საუკეთესო ფილატიურად ევროპაში ითვლება მანქანა ლეონ კამელისა (Léon Camel); ამ მანქანით შეიძლება ამოიხვეს ერთბაშად 12 ძაფი, ყველასთვის კი საკმარისია მხოლოდ ერთი ქალი. ევრეთვე ამერიკელმა ინჟინერმა სერელმა მოიგონა ავტომატიური ფილატიური, რომელსაც უსათუოდ დიდი მნიშვნელობა ექნება. აბრეშუმის ღირსებაში (ამოხვევის დროს) წყალსაც დიდი როლი აქვს, მაგ., წვიმის და საერთოდ ღბილი წყალი ძლიერ ხსნის აბრეშუმის წებოს და ამოხვევის დროს უკარგავს აბრეშუმს ღირსებას, მწარმოებელს კი აძლევს სამჩნევ ზარალს, მაშინ როდესაც კირნარი, მკვრივე წყალი იძლევა შვენიერ ღირსების აბრეშუმს, ე. ი. სუფთას, ნაზოვანს და მოელვარეს. ამ მოვლენას კაი ხანია მიაქციეს ევროპაში ყურადღება და ბევრს ალავს საფრანგეთ-იტალიაში, სადაც არ მოიძებნება შესაფერი წყალი, ხელოვნურად ურევენ კირსა და სხვა გვარ მარილებს და ამზადებენ შესაფერ თვისების წყალს.

მეტი არ იქნება ვსთქვათ, რომ ახვევენ უსათუოდ ხმელ პარკებს და არა ნედლს. ჰკლავენ ჭიას და ახმობენ კი ბევრ რიგად, მაგ. მზეზე, ცეცხლზე, ორთქლით, მხურვალე ჰაერით და სხ. ევროპაში დღეს პარკის სახმობად და ჭიის სახოცად სპეციალური სადგურებია და მოწყობილებანი, სადაც ორთქლით ან რაიცა უმჯობესია, მხურვალე ჰაერით

ხოცვენ ქიებს; თვით პარკს ხშირად ურევენ, ამრობენ ან
გარედ ჩრდილში ან ოთახებში. ქიის დახოცის და პარკის
გახმოზის მიზანი ისაა, რომ პირველი, პარკიდან ქია პეჭ-
ლად არ გამოვიდეს და ამრიგად არ დახვრიტოს, არ გა-
აფუქოს პარკი, მეორე კი, გამხმარი პარკი კარგად ირღვე-
ვა. ხმობაში პარკს ძლიერ აკლდება სიმძიმე: ორთა შუა-
რიცხვით სჰმა გირვანქა ნეღღი ჰარკა იძლევა ერთ გირვანქა
სმელ ჰარკს, ოთხი გირვანქა სმელი ჰარკი კი იძლევა ერთ
გირვანქა ძაფს და მეოთხედ გირვანქა ყაჭს ანუ დომფაღას.
(ე. ი. პირველად თავზედ ამოხვეულ გლახა ძაფს).

დღეს ყველაზედ უკეთ განვითარებული ფილატიურ-
რი არის საფრანგეთსა და იტალიაში; ფილატიურის სა-
უკეთესო ქარხნები ბლომადაა ვალანსში, არდენში და
ლომბარდიაში¹⁾. ამ ბოლო დროს იაპონიასა და ჩინეთ-
შიდაც გააუმჯობესეს ძლიერ ფილატიური, ეგრეთვე სირია-
ში, საბერძნეთში და ახლა კავკასიაშიდაც მართავენ ევროპი-
ულ სისტემის ფილატიურებს. დროც არის!

VI

ახლა, სანამ გადვიდოდეთ აბრეშუმის ინდუსტრია-
ზედ, ვგონებ, არ იქნება მეტი ვსთქვათ ორიოდე სიტყვა
იმ ნარჩიელაზედ, რაც რჩებათ მანიანერში, ფილატიურ-
ში და მულინაეში. მანიანერში, ე. ი. აბრეშუმის ქიის
აღმზრდელ სახლებში რჩება კარგა ბლომად გაფუჭებული,
დახვრეტილი ან დაუსრულებელი პარკები. ფილატიურ-

¹⁾ არდენში და ვალანსი საფრანგეთშია, ლომბარდია კი იტა-
ლიაში. ავტორი.

ში რჩება თავზედ ამოხვეული ცუდი დომფალა ძაფი, მუ-
ლინაჟში კი, ე. ი. ძაფის სართველ-საგრეხელ ქარხანაში
რჩებათ ნაბურღალა ძაფი. ყველა ამათ საერთოდ უწო-
დებენ ჯეშეს, ე. ი. ნარჩიელას (déchet). ყოველივე ამას
აქვს ბაზარი და მოხმარება. მათგან აკეთებენ აბრეშუმის
მსგავსს ძაფს, რომელსაც უკვეია შაპა (chappe), ე. ი. ყაჭას
ძაფი. ამან გამოიწვია ევროპაში მთელი ინდუსტრია და
დაარსდა მეტადრე ინგლისში, საფრანგეთში, გერმანიაში
და შვეიცარიაში მრავალი ქარხნები. რომ ვსთქვათ, ამ ნარ-
ჩიელას არც ისე დაცემული ფასი აქვს მსოფლიო ბაზარ-
ზედ. მაგ. ერთი კილოგრამი გაფუჭებული ხმელი პარკი
იყიდება 5—8 ფრანკად, ერთი კილოგრამი დომფალა ძა-
ფი კი ღირს 7—10 ფრანკი. სტატისტიკა გვამხელს, რომ
მთელს ევროპაში ყოველ წლობით კეთდება და შედის
ხმარებაში 3 $\frac{1}{2}$ მილიონი კილოგრამი შაპა, ე. ი. ყაჭის ძა-
ფი. ეს რიცხვი საკმაოდ დიდია და ღირსი ყურადღებისა.

იქნებ მკითხოთ, თუ რად უნდათ ეს ყაჭის ძაფიო?
მას ხმარობენ ბევრს რამეში; ნუ დავივიწყებთ, რომ იგი
ისევ აბრეშუმის ძაფია, მასავით მაგარი, ხოლო ბევრად
უფრო ტლანქი; არა აქვს ის სინაზე და ელვარება რაც
ნამდვილ აბრეშუმს; ამიტომ ყაჭის ძაფს ხმარობენ შალ-
აბრეშუმებში, მისგან ქსოვენ აურაცხელ იაფფასიან ფარ-
ჩეულს ავეჯისათვის, ხმარობენ ტრამად (ჩასაქსოვად)
მდარე ხავერდებში, პლიუმებში და ლენტებში, მისგან
ქსოვენ ბუზმენტებს, ფულარს, ბახრამას (franges), ზორ-
ტებს (cordonnets), ურვეენ ბამბაში და ქსოვენ ჩით-აბრე-
შუმს და ათას სხვა რამეს. ამიტომ ყაჭისთვის არსებობს
ცალკე ფილატიურები, ცალკე მულინაჟი, ტენტური და
ტისაჟი. ერთი სიტყვით მან გამოიწვია სულ ახალი გან-
საკუთრებული ინდუსტრია.

რონდოს ანგარიშით მთელს აზიაში მოდის წლოვით 250 მილიონი კილოგრამი ნედლი პარკი, რაიცა უდრის 75 მილიონ კილოგრამ ხმელ პარკს. აქედან ერთი მესამედი, ე. ი. 25 მილიონი წამხდარი პარკი და დომფალა ძაფი რჩება დეშეთ, ეს დეშე ჩინეთ-იაპონიიდან მოდის ყოველ წლოვით ევროპა-ამერიკაში 3¹/₂ მილიონი კილოგრამი. აქედან ხმარობენ:

ინგლისი	800.000	კილოგრამს.
შვეიცარია	850.000	"
საფრანგეთი	850.000	"
გერმანია	330.000	"
იტალია	230.000	"
ავსტრია	130.000	"
ამერიკული შტატები .	100.000	"
ბელგია	80.000	"
რუსეთი	30.000	"
<hr/>		
სულ 3.400.000		"

აბრეშუმის სიძვირემ და დიდმა ბაზარმა აღუძრეს მრავალთ სურვილი შეექმნათ უბრალო საშუალებით ხელოვნური აბრეშუმი. ზოგმა მიაქცია ყურადღება მცენარეებს და მართლაც ნახეს, რომ ჩინეთში და აზიის სხვა ქვეყნებში არსებობს ერთგვარი მცენარე, რომელსაც უწოდებენ რამს ანუ ჩინეთის კინქარს; რაკი ერთჯერ დაირგვის, ეს მცენარე იქცევა ბუჩქად, ძლებს 40—60 წლამდე და ყოველ წელს ითიბება 2—3-ჯერ და 4—5-ჯერაც კი, თუ ლამიანი ადგილია; ამ რიგად მისი მოსავალი მეტად დიდია. მისი კანი იძლევა მართლაც შესანიშნავ ძაფს, რომელიც სიმაგრით, სინაზით და ელვარებით თითქმის

არ ჩამოუვარდება ნამდვილ აბრეშუმს. ხოლო ამ მცენარეს აქვს ფრიად დიდი ნაკლი: მალე ხმება და ამიტომ კანის გაცლას სჭირდება დიდი დრო და თხოვილობს დიდ ხარჯს. და თუ დაასველეთ მცენარე და ისე გააცალეთ კანი, მაშინ ჰკარგავს იგი აბრეშუმის თვისებას. დღემდე მისი კანის გამცლელი ადვილი მანქანა არაა მოგონილი, რაიცა დიდათ აფერხებს ამ ყოვლად სასარგებლო მცენარის კულტურას.

მიუხედავად რამისა მრავალმა განათლებულმა ევროპიელმა მოისურვეს შეექმნათ ხელოვნური აბრეშუმი ქიმიურად. მრავალმა ანალიზებმა უკვე გვაჩვენეს თუ რისგან შესდგება აბრეშუმის ძაფი და აბრ. ქიის წრბოლი (საქსოვი წვენი); თუ კი ეს ვიცით, აღარ უნდა იყვეს ძნელი, რომ კაცმა შეაერთოს ქიმიურად აბრეშუმის შემადგენელი ნივთაერებანი, შეჭქმნას კოლოლოდიუმი (წებოს მსგავსი სითხე), გაიყვანოს წვრილ მილებში, გააშროს და აქციოს აბრეშუმის ძაფად. მართლაც აღმოჩნდა საფრანგეთში ერთი მეცნიერი, გვარად შარდონე (M. de Chardonnet), რომელმაც შეჭქმნა ქიმიურად ხელოვნური აბრეშუმი. მან აიღო ბამბა, გახსნა იგი აზოტის სიმჟავეში, შეჭქმნა ამ რიგად ნიტრო-ცელულოზა, რომელიც გახსნა 65% ალკოჰოლ-ეთერში და გააკეთა ამ რიგად კოლოლოდიუმი, რომელიც გაატარა წვრილ ბუსუსა სოლინარებში და გარდაქმნა ძაფად. ეს ძაფი თავის ელვარება-სინაზით არ განირჩევა ნამდვილ აბრეშუმიდან, ხოლო არა აქვს ის სიმსახრე და სიმტკიცე. თანაც სიცხის გამო ხმება ძლიერ და წყდება ადვილად. ეს საოცარი ცდა შარდონემ მოახდინა პირველად საჯაროდ პარიზის სამეცნიერო აკადემიაში 1889 წელს. ამ ჟამად, რამდენადაც ვიცით, შარდონეს უკვე გაუმართავს ქარხანა საფრანგეთის ერთ ჰაწია

ქალაქში და ჰქმნის ზემო თქმულ მეთოდით აბრეშუმის მასს, რომელიც ალაგ-ალაგ უკვე შემოვიდა ხმარებაში. ამ რიგად შარდონეს მიერ ქიმიურად მოგონილი აბრეშუმი წარმოადგენს დიდ ინტერესს და თუ ცოტად გააუმჯობესებენ მან იგი, მაშინ შეუძლია გაუწიოს დიდი მეტოქეობა ნამდვილ აბრეშუმს და ძლიერ დასცეს მისი ფასი მსოფლიო ბაზარზედ.

VII

თვით აბრეშუმის ვაჭრობაც ევროპაში საგულისხმოა. როგორც ჩვენში შვრებიან, ისე ევროპიელი არას დროს არ იყიდის აბრეშუმს. ყოველი აბრეშუმი, პარკია იგი, უბრალო შულო, თუ დართულ-დაგრეხილი ან გამოხარშულ-შედებილი ძაფი, მან უსათუოდ უნდა გაატაროს ეგრედ წოდებულ კონდასიონში (Conditions de soie). იქ აბრეშუმს შეამოწმებენ სპეციალისტები, განიხილვენ მექანიკურად, ფიზიკურად და ქიმიურად ყოველივე მის ღირსებას თუ უვარგისობას და მისცემენ „ხარისხს“ (ტიტრს — titre), რის გამო ეძლევა აბრეშუმს გადაწყვეტილი ფასი. ამ რიგად არც მყიდველი ტყუვდება და არც გამყიდველი.

ახლა ვიკითხოთ, თუ რაა ეს კონდასიონა. როგორც ვიცით, აბრეშუმი ბევრნაირია. განსხვავდებიან ერთი-მეორისაგან სინაზით, ელვარებით, სიმაგრით, სიმსახრით, ძაფის სითანასწორით, სისხო-სიწმინდით, წებოს სიმრავლით და სხ. ყველა ამებს დაწვრილებით შეტყობა უნდა და, იმისდაგვარად კარგი მხარეები სჭარბობს თუ ცუდი, აბრეშუმის ფასიც მატულობს ან კლებულობს. გარდა ამისა

რადგან აბრეშუმში ძვირია, ბევრი უსინიღისო გამყიდველი წონისათვის აბრეშუმში ურევს შაქარს, ზეთებს და სხვა მრავალ ორგანიულ და მინერალურ ნივთიერებათ. ყველა ამბებს ეჭირვება შეტყობა და განშორება. ეგრეთვე, რაიცა ფრიად საგულისხმოა, აბრეშუმში ითვისებს (ისვავს) ჰაერიდან კარგა ბლომა წყალს (წყალს ურევენ ეგრეთვე), ასე რომ ხმელს ჰავაში ან გვალვიან დარებში აბრეშუმს ნაკლები წონა აქვს (რადგან შიგ ნაკლები წყალია), ავღარში ან ნესტიან ჰავაში კი იგივე აბრეშუმში სიმძიმეს ბევრად მატულობს. ეს იმის ნიშანია, რომ წყალი შეუსვავს. ზღვენ შეგვიძლია განვაშოროთ ეს წყალი და სიმძიმეც მოაკლდება.

ასე რომ აბრეშუმის ნაკლ-ღირსებათა შეგნება და სიმართლით დაფასება ისე ძნელია, რომ ყველა კაცს ის არ შეუძლია. ამისათვის საჭიროა მანქანები და აპარატები, საჭიროა მათემატიკის, ფიზიკის და ქიმიის კოდნა, საჭიროა პატიოსანი პირნი, ერთი სიტყვით საჭიროა სარწმუნო და სპეციალური დაწესებულებანი, სადაც შეიძლება ბოდეს გამოიცნონ აბრეშუმში, განწვლილონ, შეიგნონ მისი ცუდი და კარგი მხარენი, მისცენ გარდაწყვეტილი ტიტრი და მით არც მყიდველი დაჩაგრონ და არც გამყიდველი. მართლაც ევროპის მრავალ ქალაქებში უკვე დააარსეს ამგვარი დაწესებულებანი და უწოდეს ჰონდასიონ-დე-სუა, ე. ი. აბრეშუმის ღირსებათა შემტუობა. ამ დაწესებულებათ დიდი სარგებლობა მოუტანეს ევროპის მებარეშუმობას და კერძოდ აბრეშუმის ინდუსტრიას: ანთავისუფლებენ სამჩნევად მსოფლიო ბაზარს აბრეშუმის ფალსიფიკაციიდან, უწყვეტენ ყოველ წლობით დადგენილ ფასს და აყენებენ მისს ვაჭრობას პატიოსან ნიადაგზედ. ერთ ანგარიშიდან გვევლებობთ, რომ მარტო ლიონის კონდისიონს 1805—

1877 წლამდე მოუტანია აბრეშუმის ვაჭრობისათვის მალაონი ფრანკი სარგებლობა, თითონ კი შრომის ქირად წაუღია მხოლოდ 14 მილიონი ფრანკი.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ სამწუხაროდ ჩვენში ვერ ვამჩნევთ ამგვარ რამეს. სასურველი კია, რომ მთავრობამ მოიწადინოს და დააარსოს კავკასიაში ერთი კონდოსიონი მაინც (შეიძლება დაარსდეს თბილისში (მუშტაიდში) სააბრეშუმო სადგურთან), მით მისცეს ყოველ წლობით ჩვენს აბრეშუმს გარდაწყვეტილი ფასები და ალაგმოს ჩარჩები და უსინიღისო ვაჭრები, რომ ერთი მხრით იხსნან ჩვენი საბრალო მწარმოებელნი მათ ხრიკებიდან და მეორე მხრით აუმაღლონ სახელი და ფასი კავკასიის აბრეშუმს მსოფლიო ბაზარზედ, სადაც ჩარჩების წყალობით ჩვენი აბრეშუმის ღირსება და სახელი ძლიერ დაცემულია. მე დარწმუნებული ვარ, რომ, როგორც ევროპაში, ისე ჩვენშიაც ამგვარი დაწესებულება მოიტანს აურაცხელს სარგებლობას.

პირველად კონდოსიონი დაარსდა იტალიაში (ქ. ტურინში) 1750 წელს. 1779 წელს როსტ-მოპამ დააარსა ლიონში (საფრანგეთში) მეორე კერძო კონდოსიონი, მათ წაბაძეს სხვა სახელმწიფოებმა და ქალაქებმა. საფრანგეთში გამრავლდა კონდოსიონები და, ვინაიდან მათ ჰქონდათ კერძო ხასიათი, წასძლიათ სულმა, ანგართ-მოყვარებამ და იწყეს სიცრუე-მაცდურობა, რომ მით მეტი ფული ელათ. ამის შესახებ ლიონის შამბრ-დე-კომერსმა (ე. ი. სოფდგართა საზოგადოებამ) 1803 წელს იშუამდგომლა მთავრობის წინაშე, რათა მას მიეღო თავის თავზედ ყველა კონდოსიონები, ჩაეყენებია მკოდნე, სინდისიერი პირნი და მით აელაგმა თავზედი ვაჭბატონები. მთავრობამ შეიწყნარა ეს თხოვნა და გახდა პატრონი კონდოსიონებისა,

რომელიც მის შემდეგ დაადგენ პატიოსან და სამართლიან გზას. ამ ჟამად არსებობს:

საფრანგეთში . . .	14	კონდისიონი.
იტალიაში	11	„
გერმანიაში	2	„
შვეიცარიაში	2	„
ავსტრიაში	1	„
ინგლისში	1	„
<hr/>		
სულ	31	„

ყველა ამ კონდისიონების მოდელად შეიქნა ლიონის კონდისიონი, რომელიც თავის სიდიდით და მოწყობილობით სჭარბობს ყველას და რომელშიაც ყოველ წლობით ისინჯება 5—6 მილიონი კილოგრამი აბრეშუმის ანუ ერთი მესამედი მთლად ამისა, რაც მთელს ევროპაში. ევროპაში გაყიდული აბრეშუმის თითქმის ორჯელ გაცივლის ხოლმე კონდისიონში, ასე რომ, როგორც ვიცით, ევროპაში ყოველ წლობით იყიდება 10—11 მილიონი კილოგრამი აბრეშუმის, კონდისიონში კი ისინჯება 15—16 მილიონი კილოგრამი. მოგვეყავს აქ ევროპის უმთავრეს კონდისიონებში გასინჯულ აბრეშუმის რიცხვი:

	1887 წ.	1888 წ.
ლიონი (საფრანგეთი). . .	4.817.587 კ-ში	5.183.520 კ-ში.
სანტ-ეტიენი (საფრანგ.)	1.043.390 „	1.319.518 „
კრეფელდი (გერმანია) . .	467.868 „	581.525 „
ელბერფელდი (გერმანია)	258.721 „	296.349 „
მილანი (იტალია)	3.830.250 „	4.538.305 „
ტურინი (იტალია)	608.025 „	617.839 „
ციურხი (შვეიცარია)	1.004.790 „	1.152.284 „
ბაალი (შვეიცარია)	448.663 „	545.162 „
<hr/>		
სულ	14.129.802 „	16.054.205 „

1887 წ.

1888 წ.

ამ რიცხვში ნედლეული

ძაფად გაუსინჯავთ . 6.853.045 კ-ში 8.028.273 კ-ში

და დამზადებულ-დამუშავებ-

ული ძაფი კი . . . 7.276.757 „ 8.025.932 „ ¹⁾

აი, რა რიგად უმატნია ლიონის კონდისიონში აბრეშუმის გასინჯვას:

წლები.	კილოგრამი.	
1805	422.676	დამზად. აბრეშუმი
1825	566.020	„
1850	2.066.662	ნედლი ჭ და მზ. აბრ.
1860	2.896.483	„
1867	3.222.805	„
1877	3.399.761	„
1888	5.183.520	„ ²⁾

აქვე საჭიროა შევნიშნოთ, რომ გარეშე აბრეშუმის რიცხვს ძლიერ უმატნია საფრანგეთში.

მაგ. 1842 წ. (შემოს.)	15.44 ⁰ / ₀	1868 წ. (შემ.)	75.66 ⁰ / ₀
1850 წ. „	25.64 ⁰ / ₀	1877 წ. „	86.05 ⁰ / ₀
1860 წ. „	56.10 ⁰ / ₀	1888 წ. „	87.30 ⁰ / ₀ ³⁾

ახლა ვიკითხოთ, თუ რაში მდგომარეობს კონდისიონში გასინჯვა აბრეშუმისა? პირველად იკვლევენ სინესტეს, ე. ი. თუ რამდენი წყალი შეუსვავს აბრეშუმს, შემდეგ აბრეშუმის ნამდვილ სიმძიმეს; შემდეგ ხარშვენ აბრეშუმს და იგებენ, თუ რამდენი წებო ჰქონებია; მასთან აც-

¹⁾ იხ. L. Vignon: „La soie“, 1890. p. 352.
²⁾ Ibid. p. 350.
³⁾ Ibid. p. 351.

ლიან საპნით ქურდულად მიმატებულ სხვა და სხვა განიულ ნივთიერებას. მას შემდეგ უშვრებიან ქიმიურ ანალიზს და იგებენ, თუ რა მინერალური ნივთიერებანი მიუმატებიათ აბრეშუმისათვის. ბოლოს არის ტიტრაჟი, ე. ი. შეტყობა ძაფის თანასწორობისა, სიმაგრის, სიმსხო-სიწმინდისა, სინაზე-სიელვარისა და სხ. და სხ.

უმჯობესია შევალთ კონდისიონის კარები და ვნახოთ, თუ რა ხდება შიგნით. პირველად დაგხვდებათ ფრიად ვრცელი საწყობები, რომლებიც სავსეა გასაშინჯად მოტანილ აბრეშუმით; ახვალთ ზეთ და ვეებერთელა შენობა სავსეა ქალით და კაცით, ე. ი. მოხელე-სპეციალისტებით, რომელნიც მუშაობენ გამალებით. ერთ განყოფილებაში აწყვია რამდენიმე დესიკატორება (სახმობი, ანუ საშრობი მანქანები) Dessicateur Tabalot-Persot-Rogeat), რომლებშიც აშრობენ აბრეშუმს და იკვლევენ შესმულ წყლის რაოდენობას. მეორე განყოფილებაში შვრებიან დეკორაჟს, ე. ი. სარშკენ და აცლან აბრეშუმს წებოს და ქურდულად მიმატებულ ორგანიულ ნივთიერებათ, ამ რიგად ტყობილობენ ძაფის ნამდვილ წონას. მესამეში უშვრებიან აბრეშუმს ქიმიურ ანალიზს ან სწვავენ და ნაცრით გებულობენ მიმატებულ მინერალურ ნივთიერებათ, ან რეცხენ ალკოჰოლით (სპირტით), ბენზინით, ეთერით, ან გოგირდ-მანახშირით და გებულობენ სხვა-და-სხვა მიმატებულ ნივთიერებათ. მეოთხე, მეხუთე და მეექვსე განყოფილებებში შვრებიან ტიტრაჟს, ე. ი. იგებენ აბრეშუმის სიმსხოს, სიმაგრეს, თანასწორობას და სიმსახრეს. ყველა ამანებისათვის არსებობს რამდენიმე აპარატები და მანქანები. მაგ., ძაფის სიმაგრეს და სიმსახრეს იგებენ სერამეტრით (sérimètre), დართულ-დაგრეხილ აბრეშუმის გრეხილის რიცხვს იგებენ კონტერ-დანპრეტით (compteur d'appréts), დეკორაჟით, მუ-

ღანაყით და მათემატეკურ ანგარიშით იკვლევენ ძაფის სის-
ხოს, თანასწორობას და სხ. ამ რიგად შეიტყობენ თავი-
დან ბოლომდე აბრეშუმის ყოველივე ნაკლსა და ღირსე-
ბას. ¹⁾

---

¹⁾ ლიონში ყოფნის დროს, (სადაც დავყავით ერთი წელიწადი), ჩვენ მოგვეცა შემთხვევა დაგვეკვალიერებია ლიონის კონდისიონი, რომელიც უპირველესია მთელს ქვეყანაზედ. მისმა დირექტორმა მეტად თავაზიანად მივიღო ხუთი მოსწავლე ქართველი, აგვიხსნა დაწვრი-
ლებით კონდისიონის მნიშვნელობა, აბრეშუმის თვისებანი და შემ-
დედ თითონვე დაგვატარა ყველა განყოფილებანი და აგვიხსნა თვალ-
და-თვალ ყოველი აპარატ-მანქანის მნიშვნელობა. სხვათა შორის
გვაჩვენა შეენიერი მუზეუმი, რომელშიაც თვალად იხილავს ადამიანი
ყველა გვარ აბრეშუმის ჭიის ბიოლოგიას და სადაც მოგროვილია
ყოველი ქვეყნის აბრეშუმის და ყვითელი ჯიშის პარკების მინუშები.
სხვათა შორის პატივცემულმა დირექტორმა გადმოგვიღო და გვაჩვე-
ნა ვითომც ქართულ აბრეშუმის ჯიშის პარკები, რომლებიც გაეგზავ-
ნა ერთ სომეხს; მაგრამ ქართულ ჯიშის ნაცვლად ჭიქაში ეყარა
ბაღდადის ჯიშის დატყულებული ცუდი პარკები. ჩვენ ეს შეენიშნეთ,
რაზედაც დირექტორმა ძლიერ გვთხოვა ქართული ჯიშის პარკები.
რადგან ჩვენ ამ ეჟამად ვიმყოფებით ევროპაში და არ გვაქვს საშუა-
ლება შევასრულოთ დირექტორის თხოვნა, ამიტომ სასურველია
ძლიერ, რომ რომელიმე ჩვენი მეაბრეშუმეთა ამხანაგობა ან კერძო
პირი დაგვდებდეს პატივს და გამოგვიგზავნიდეს დირექტორის გადა-
საცემელად (ან პირდაპირ გაგზავნიდეს ლიონში ამ აღრესით: France,
Lyon, Conditions de soie à M-r le Directeur) პაწია შულო კარგად
ამოღებულ აბრეშუმს და ჭიქით ერთ-ორ ზირვანქის ოდენას ქარ-
თულ ჯიშის კარგ პარკებს. ჩვენი აღრესი: France, Montpéllier (Hé-
rault) rue Marioge, 4. Simon Kvariani.

VIII

აბრეშუმის ინდუსტრია.

1. მუღინაყი ანუ უკრეწონი, ე. ი. აბრეშუმის დართვა-დაგრება. მუღინაყი შეადგენს განსაკუთრებით დარგს აბრეშუმის ინდუსტრიაში და აქვს თავის საკუთარი ქარხნები და მანქანები. იგი არის ერთი უმთავრესი საჭიროება აბრეშუმის მრეწველობაში. უძიმოდ ძაფი იქნებოდა ბევრად სუსტი, უღონო და მრავალ კეთილ თვისებებს მოკლებული. მუღინაყი ართავს, გრებს აბრეშუმის ძაფს და მით აძლევს მას დიდ სიმაგრეს და გამძლეობას, სწმენდს და მით მოსავეს ელვარებით. ამის-და მიხედვით მუღინაყი იყოფა ოთხ ნაწილად (ოპერაციად).

1) დეკიდაყი ე. ი. ლოტრებზედ დასკვება შუალო ძაფისა და დასართავად დამზადება.

2) დართვა სათათაო ძაფისა.

3) ერთად დართვა-შეგრება ორ უკვე დართულ დაგრებად ძაფისა და მათა ლოტრებზედ დასკვება.

4) რამდენიმე დართულ ან დაურთველ ძაფებას ერთად დართვა-შეგრება, ლოტრებზედ დასკვება, ანუ ისევე შუალოდ გარდაქმნა.

ერთს ძაფს მარტოდ დართულ-დაგრებილს ჰქვიან ჰუაღი (ბეწვი). მას ხმარობენ თხელ წმინდა ფარჩეულის საქსოვად. ორს ან რამდენიმე ძაფს ერთად დართულ-შეგრებილს ჰქვიან ტრამი (ე. ი. ჩასაქსოვი ძაფი), და ცალ-ცალკე დართულ-დაგრებილს ძაფს კი, რომელთა შორის შემდეგ კიდევ ორს ან რამდენიმეს ერთად ართავენ და

გრეხენ, ეწოდება ორგანსენი (ქსელის ძაფი). მას ხმარობენ მხოლოდ ქსელისათვის და ღირს ყველაზედ ძვირად.

ღიღი ხანია წავიდა ის დრო ევროპაში, ძვირფასო. მკითხველო, როცა ჩვენებური ტრადიციული ჯარა, ფირფიტა, თითისტარი იყვნენ ერთად ერთი სულის ჩამდგმელი მანქანები მულინაჟისა. დღეს მათი ხსენებაც აღარ არის. დღეს მათ მაგიერ ორთქლით, გაზით ან ელექტრონით ტრიალებენ საოცარის სისწრაფით რგვალი ან წოწოლა. სართავი და საგრეხი მანქანები (moulin rond ou ovale). თითო მათგანი დაყოფილია სართულებად, ართავს, გრეხს და ახვევს ერთ დროს რამდენიმე ასს შულოს ან ლოტრადაფს.

ძაფის სახვეწი და სახვეცი მანქანები კიდევ ცალკეა. როგორც ვსთქვით, ჰუალს ხმარობენ წმინდა, სუბუქ ნაქსოვთათვის, ტრამს ყოველ ქსელის ჩასაქსოვად, ორგანსენს-კი ქსელად. ქსელის ძაფი მუდამ საუკეთესო უნდა იყვეს, უკეთესი ღირსების, უკეთ დართული, უკეთ დაგრეხილი, დახვეწილი და სხვა, რადგან მხოლოდ იგი სჩანს ნაქსოვის ზედა-პირზედ. და მართლაც ორგანსენს განსაკუთრებითი ყურადღება აქვს მიქცეული, მისი ოპერაცია რთულია და ნაზი. მასთან ყოველგვარ ნაქსოვს ეჭირვება თავ-თავის შესაფერი ორგანსენი, ე. ი. გლასებს უნდათ ერთ-გვარი ორგანსენი, ატლასებს მეორე გვარი, ხვევრდს მესამე გვარი და სხვ. ერთს ეჭირვება ძლიერ შეგრეხილი, მეორეს კი უფრო ფაშფო, და სწორედ ამისდა მიხედვით ამზადებენ ორგანსენებს მულინაჟში.

2) ტეინტური ანუ ძაფის გამოხარშვა და შედგება.

ტეინტური შეიცავს ფრიად რთულს და ერთ უმთავრეს ნაწილს აბრეშუმის ინდუსტრიაში (la soirie). თუ ტისსაჟი აძლევს აბრეშუმეულს ფორმას, სამაგიეროდ ტეინ-

ტური იძლევა აურაცხელ ფეროვნებას და აკუთვნებს ბრწყინვალეობას, სინაზეს, სიმაგრეს და სიმსახრეს-სინარნარეს. მართლაც დღეს ქიწიურ და ტენიკურ მეცნიერების წყალობით თითქმის არც ერთი ნაწილი ინდუსტრიისა არაა ეგრე განვითარებული, როგორც ტეინტური. განვიხილოთ იგი მოკლედ.

ტეინტური იყოფა ორ დიდ ნაწილად: 1. ძაფის გამოსარშვა და 2. ძაფის შედგება. თვით ძაფის გამოხარშვა არის სამ გვარი: ა) შონედლო ძაფი, ანუ ოდნავ გამოსარშული (soie crue); 2) მსხრე ძაფი ანუ საშუალოდ გამოსარშული (soie souple) და გ) სრულიად გამოსარშული ძაფი (soie cuite). თვითონ ამათგანს აქვს თავთავის ხასიათი, რომელსაც იგინათვისებენ ნაქსოვს. მაგ., ოდნავ გამოხარშული ძაფი იძლევა ხმელს, მოტლანქოს და მტკიცე ფარჩეულს; საშუალოდ გამოხარშული ძაფი ჰქმნის საკმაოდ ბრწყინვალე და ნაზ ფარჩეულს, რომელსაც აძლევს აგრეთვე სისქეს და სიმტკიცეს; სრულიად გამოხარშული ძაფი კი იძლევა უფრო ლბილს, ელვარეს და მსახრე აბრეშუმეულს, რომელიც მასთან მეტად ნაზია და წმინდა.

ახლა ვიკითხოთ თუ რაში მდგომარეობს ძაფის გამოხარშვა. როგორც უკვე ვსთქვით წინად, აბრეშუმის ძაფში იმყოფება 25—30%-დე წებო, რომელიც ეცლება ცხელი წყლით და საპნით. ვინაიდან ჩვენ კარგა ხანს დავრჩით ლიონში, ამ ევროპის უუმთვრეს სააბრეშუმო ცენტრში და გვქონდა ბევრჯერ შემთხვევა გვენახა და დაწვრილებით დაგვეთვალეირებია, როგორც საქსოვიქარხნები, წვრილი საფეიქრონი, მულინაჟი, ურდისაჟი და სხვა, ეგრეთვე ტეინტური ე. ი. საღებავი ქარხნები, ამიტომ გვეძლევა საშუალება ვაუწყოთ მკითხველს ის, რაც თვალთ ვნახეთ, რა და რა მანქანები და რა და რა საშუ-

აღებანი არიან ხმარებაში ტისსაყში, მულინაყში და ტეინ-ტურში. შევჩერდეთ ტეინტურზედ.

ძაფის გამოსახარშად საღებავ ქარხნებში ხმარობენ გძელ აუზებს ანუ საწნახლებს ხისას ან სპილენძისას, სადაც წყალს ათბობენ ხშირად ორთქლით, რომელიც მილითაა გამოყვანილი ყოველ აუზში. შიგ ჩაჰკიდებენ ძაფს ჯონით და აბრუნებენ ხელით ან მანქანით. თუ ჰსურთ გააკეთონ ოდნავ გამოხარშული ძაფი, მაშინ წყალში ურევენ 6—8⁰/₀ სოდას და სითბოც არ უნდა იყვეს 40⁰ (ცელსიით) მეტი. ამ ძაფს გააჩანჩხალებენ შიგ რამდენჯერმე, რომ მოაშორონ ცოტაოდენი წებო და ჭუჭყი. შემდეგ ამოიღებენ, გაწურვენ ერთგვარ მანქანის საშუალებით, რომელსაც ჰქვია ესარეზი ანუ წეღასმწურავი (essoreuse ou hydro-extracteur) და გაჰკიდებენ გასაშრობად სპეციალურ ოთახში, რომელსაც ჰქვია საშრობი-ოთახი. (სეშუარ—séchoir).

მ ა ს ა ლ ე ბ ი

ქრისტიანობის დაცემის და ისლამის საბრძოლველად გაგრძელების ისტორიისა დასავლეთ საქართველოში.

გაგრძელება *)

სიკვდილის წინა დღეებში შეიღებო დაიბარა და უთხრა:

— ეს არის, ვთავდები, ვკვდები, აქ ბევრი ვეწვალე, ბევრი ვიტანჯე, ჩემი სულის გულისათვის დავკარგე ყველაფერი, ჩემი მამა-პაპის მამული ოსმალებმა წამართვეს შარებით და მისცეს იმათ, ვინც ადვილად გამაჰმადიანდენ. მე თქვენ ყელები დამქერით, ცალიერი განიშვით, ჩემი გულისათვის ოსმალებმა თქვენც არაფერი მოგცეს, რადგანაც ჩემი ჯაფერი სჭირდათ. ეხლა მე ვკვდები, ვკვდები დიდის მწუხარებით და ჩემი მამა-პაპის სჯულზე, რომელიც მე დიდის ტანჯვით შევინახე. ეხლა ჩემი მწუხარება ის არის, რომ ჩემი სიკვდილის შემდეგ ჩემი დამარხვა, ვაი თუ ქრისტიანულის წესით არ მოხდეს! თქვენ გამაჰმადიანებული ხართ და მაჰმადიანურად დამმარხავთო. სიკვდილისას ბევრი იტორა ამან, ბევრი ეხვეწა თავისნა-

*) იბ. კრებული № VI, 1899 წ.

თესავეებს, რომ ქრისტიანულად დამმარხეთო. ამას მისცეს, რომ მღვდელს მოვიყვანო და ისე დაგმარხათო. ამ დაპირების შემდეგ ძნელაძე გარდაიცვალა.

მიცვალებულის ძნელაძის ნათესავეები წაჰიდნენ ართვინში და იქიდან მღვდელი მოიყვანეს. მღვდელმა უწირ, ულოცა და როცა მიცვალებული წაიღეს, მაშინ ზოგიერთმა ახალ გამაჰმადიანებულმა უყვირეს:

— მღვდელი, უნათე, მღვდელი, უნათეო და სხვანი ანასუნი იმის მამას, ქოფაკს. წაიღეს და აი, ამ პატარა ეკლესიაში დამარხეს. რა უჭირდა, ბატონო, რომ გამაჰმადიანებულიყო? ან ჩვენ რაზე დაგვლუბა და იმოდენა მამულები რაზე დაჰკარგა, ჩვენ რად ჩაგვაგდო ამ დღეში და ან თვით რას იტანჯებოდა? ხომ ნახა, რომ გამჩენელ ღმერთის ბრძანებას ვერას უზამდა! ის არ გათათრდა, მინამ ცოცხალი იყო, აქა იქ თითო-ოროლა კაცს კიდევ ეკავა ქრისტიანის სჯული და ის რომ მოკვდა, მის შემდეგ-კი მაქახელში ერთი კაციც აღარ დარჩენილა, ყველა გამაჰმადიანებულია და საქმეც დაწყნარებულია და მორჩენილა.

ზედა აჭარის გამაჰმადიანება.

(ნაამბობი ს. ნიგაზულში ყად ნუსი ეფენდი ბერიძის მიერ და სხვათა მამადიანთ ქართველთა, სულეიმან გელაძის გურჯ-ოდლის მიერ).

ქვედა აჭარაში თათრობა უფრო აღრე შემოსულა, ვიდრე ზედა აჭარაში. ახალციხის მხარეში-კი უფრო აღრე მოფენილა მაჰმადის სჯული, ვინემ ზედა აჭარაში, სხალტის ხეობაზედ, ტბეთის ხეობაზედ, შავშეთამდის. ახალციხიდან თათრობა უფრო არდანიუჯისკენ და არტანისკენ გაუვრცელებიათ; მცირე ხნის შემდეგ შავშეთსა

და იმერხევშიაც შემოუტანიათ და ამას აქეთა მხარეშიც მოსაველეთის აქარის ნაწილი-კი დარჩენილა ქრისტიანობაში. ამათ კარგა ხანს შეუნახავთ თავი ქრისტიანობით, მაგრამ ბოლოს საქმე გასჭირვებიათ, რადგანაც ესენი შუაში ყოფილან მომწყვდეული და გარშემო-კი სულ ახლად გამაჰმადიანებული ქართველები ჰყოლიათ შემორტყმული. ამათი საქმე მაშინ გაჭირვებულა, როცა ქვედა აქარის ერთი ნაწილიც გამაჰმადიანებულა და აქედან ნელ-ნელა ზედა აქარის ზოგიერთ სოფლებშიაც შეუბარებიათ. ყველაზედ მაგრად ქრისტიანობაზედ ს. დანდალოს ხალხი მდგარა, მაგრამ მალე აქაც შეუტანიათ ძალადობით. დანდალოდან წასულა აღმოსავლით და სხალტის სოფლებს მიახლოვებია, მაგრამ სხალტის გარშემო და ხულის ხეობაში კი ეს აღვილად ვერ შეუტანიათ. აქ ხალხი მეტად გამაგრებულა. აქ ისე გამაგრებულან, რომ ოსმალოს ჯარს გარდა ამათ თვით ახალ გამაჰმადიანებულის ქართველების წინააღმდეგაც დაუწყიათ ბრძოლა. ამ ბრძოლაში დიდის გმირობით უბრძოლიათ დანდალოს ხალხსა და ხულისას. დანდალოში ოსმალოს ჯარიც ყოფილა, ამათ დაუქცევიათ დანდალოს ეკლესია. დანდალოს ეკლესიის დაქცევა ძლიერ სჯავრებია ხულის ხეობის ხალხს და ამიტომ ამათ ოსმალოსთვის არამც თუ მარტო მუსლიმანობის გულისთვის გამოუცხადებიათ წინააღმდეგობა, არამედ თვით იმ ოსმალოს მფლობელობისათვისაც, რომ ჩვენ თქვენი მორჩილება არ გვინდაო.

ოსმალთ, რა უნახავთ საქმის გაჭირვება, ამათ ხულის ხეობისთვის თავი დაუნებებიათ და მიუმართავთ სხალტისა და ტბეთის მხრის სოფლებისათვის: აქ ამათ მოწინააღმდეგენი არავინ აღმოუჩენიათ. ორივე ამ მხრის ხალხს ოსმალოსთვის ძლიერ მალე დაუკრავს თავი. ტბეთის

ეკკლესია მალე გაუქმებულა, სამღვდელონი აქ აღარ
ყოფილან და საეკკლესიო ნივთები. აქ გამაგრებული
ოსმალონი სხალტისკენ წასულან, აქ შეუსყიდნიათ სხალ-
ტის მოწინავე კაცები და მათის დახმარებით შესულან
ხულოში; ამ მხრის ხალხისათვის დამდგარა დიდი განკითხ-
ვის დღე, მაგრამ მაინც ესენი ომს არ შეშინებიათ. ამათ
დაუწყიათ ომი და ოსმალოს ჯარისათვის ბევრიც უწვიათ,
მაგრამ ბოლოს მაინც დაჰმორჩილებულან ოსმალთ. მა-
შინათვე დაუწყიათ აქ სჯულის გამოცვლის შესახებ ლა-
პარაკი და უთქვამთ ასე:—თუ სჯულს გამოიცვლით, ხომ
კარგი, თუ არა და იცოდეთ, რომ ჩვენ თქვენ აქ აღარ
დაგაყენებთ, თქვენს მოწინავე პირებს თავებს დავსჭრით
და დანარჩენს ხალხს კიდევ შამასკენ გადაგრეკავთო.
ბევრი მაინც მაგრად მდგარა, ბევრს შეშინებია და ბრძა-
ნებას დამორჩილებიათ კიდევ. აქაც მოფენილა თათრო-
ბა და ამის გაძლიერებისათვის დიდად ცდილან ოსმალონი.
ამათ მალე დაუქცევიათ ხულის მშვენიერი დიდი
ეკკლესია ნახევრობაზედ და ხალხისათვის აღუკრძალავთ
კიდევ, რომ ვინც აქ ილოცებს, იმათ ჩვენ, თუ შევეუტყეთ
ეს ამბავი, იცოდნენ, რომ სასტიკად დავსჯითო. ხალხს
დროებით მიუტოვებია ლოცვები, ოსმალთა დასამშვიდებ-
ლად, და საქმე დაწყნარებულა. დღეს ხულის ეკკლესიის
საძირკველებზედ გაკეთებულია ხულის დიდი ჯამე; ეკ-
კლესიის საძირკველის სიბი ქვები დღევანდლამდე ეტყო-
ბა. ეს ამბავი ბევრმა მოხუცებულებმა იციან. ხულიდან
ოსმალნი წასულან აჭარისკენ და საცა რამ ეკკლესიები
შეხვედრიათ, სულ უქცევ-უნგრევიათ. ნახევრობაზედ
დაუქცევიათ იმ დროს აგარაში გაკეთებული ძველი მშვე-
ნიერი ეკკლესია. მთელს მხარეში მაჰმადიანობა მოფენი-
ლა და ოსმალოს მოლა-ხოჯებს ხალხისთვის ლოცვების

შესწავლა დაუწყებინებიათ და მალე დარწმუნებულან ქართველთა ნამდვილს მაჰმადიანობაზედ.

მაჰმადიანობის დროსაც ესენი თურმე არ სტოვებდნენ ქრისტიანულს წესებს და ყოველს საქრისტიანოდღესასწაულებსაც დღესასწაულობდნენ. მაგალითად აქ აღდგომას ღებავდნენ წითელს კვერცხებს და წაიღებდნენ ხოლმე სხალტის ეკლესიაზედ და შესწირავდნენ, ხულის ეკლესიის ნანგრევებთან, აგარის და სხვათა მხრის ეკლესიებთან. ეს ჩვეულება ხულის ხეობაში დღევანდლამდე არის დაშინილი და აქ დედაკაცები დღესაც შეღებენ ხოლმე კვერცხებს და აღდგომა დღეს ზოგიერთ ეკლესიის ნანგრევებთან მიიტანენ. ქართველთ ქრისტიანულ წესების ამბები მალე იქმნა ოსმალთათვის ცნობილი. ოსმალთა სასულიერო პირნი დიდად აღელვდნენ ამაზედ. მათ მოუწერეს ხონთქრის რისხვა სელიმ-ფაშა ხიმშიაშვილის მამას აბდულ ბეგს, რომ მაგ მხარეში ყველა ეკლესიები უნდა დაიქცეს და ხალხს აღეკრძალოს ეკლესიის ნანგრევებთან სიარული და ლოცვაო. აბდულ-ბეგი ოსმალსო ჯარით დაეცა მთელს ამ მხარის სოფლების ეკლესიებს და სულ მთლად პირქვე დასცა, დაანგრია; გადარჩა მხოლოდ სხარტა და ტბეთის ტაძარი. ესენი იმ აზრით არ დაუქცევია აბდულ-ბეგს, რადგანაც ამ ეკლესიის ჯამეთ გადაკეთება ჰსურვებია. ეს ტაძრები მალე ჯამეთაც გადაუკეთებიათ, მაგრამ სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო ეს ტაძრები ჯამეთ დიდხანს არ დარჩენილან, ხალხს თურმე ცუდი სიზმრები ესიზმრებოდა ამაზე და ამიტომ აქ სალოცავად არ დადიოდნენ. მალე ჯამეები მოიშალა აქ და დატოვებულ იქმნენ. ამ დროებაშიაც აქა-იქ საიდუმლოდ ქრისტიანობდა ხალხი, ერთს და იმავე დროს ესენი მაჰმადიანურს ლოცვებსაც ასრულებ-

დნენ და ქრისტიანულსაც. ეს ამბები ერთმა ოსმალო-
დან მოჰყულმა ქართველმა ხოჯამ შეამჩნია. ამან დაიწყო
ჩუმ ქრისტიანებთან მეგობრობა და თავის თავს საიდუმ-
ლო ქრისტიანად აღიარებდა, ესეც სიამოვნებით მიიღეს
ჩუმ ქრისტიანებმა და ყველა საიდუმლო ქრისტიანები
გააცნეს მას, გააცნეს ჩუმი სამღვდელი პირნიც, რომელ-
ნიც ერის კაცის ტანთსაცმელით იყვნენ მოსილნი. მოლა
კარგად დაუმეგობრდა ამათ, თავს ნამდვილ ქრისტიანად
აჩვენებდა. ასეთის მოტყუებით მოლამ ჩუმ ქრისტიანების
შესახებ ძლიერ ბევრი ცნობები შეჰკრიბა. ამან შენიშნა,
რომ ზედა აჭარაში ყველა სოფელში თითქმის საიდუმ-
ლოდ ყველა ასრულებს ქრისტიანულს წესებსაო. თუ ვინ
იყვნენ აქ ქრისტიანული წესების მფარველნი და მლალა-
დებელნი, ამათი ცნობებიც კარგა სარწმუნოდ შეჰკრიბა,
და ბოლოს ეს საიდუმლო ქრისტიანი გადგა თავის მოძმე
ქართველ ჩუმ ქრისტიანებისაგან და ოსმალოს მთავრო-
ბას მისცა ყველა ამათზედ დაბეზლება. ამ ამბავმა დიდად
გააკვირვა ოსმალნი. დაბეზლებულს მაშინათვე საჩუქარი
მისცეს და ხალხის შესაშინებლად და ქრისტიანულის წე-
სების მოსასპობად ამათ შემოიტანეს კაცის თავის მოჭრა,
კლდიდგან გადაგდება, დარჩობა, დაკუწვა და ათასი
სხვანი; მაგრამ ეს ვერ დაინახეს სასარგებლოდ, რადგანაც
ყველა ჩუმი ქრისტიანი რომ მოეკლათ, მაშინ მთელი
მხრის ორი ნაწილი ხალხი გაწყდებოდა. ამიტომ ესენი
სხვა გზას დაადგნენ.

ჭვანის ხეობის გამაჰმადიანება.

(ქვანელის გვათუასაგან ნაამბობი).

სამეგრელოში გვათუამ რაღაც დააშავა. სამეგრელოს მთავარი მას სასტიკად დაემუქრა. გვათუა სამეგრელოდგან ზეგანში გამოიქცა, სოფელს ქვანში მოვიდა, დასახლდა, მალე თათრობაც მიიღო. შემდეგ წავიდა სამეგრელოში, მოტყუებით წამოიყვანა თავისი ცოლ-შვილი და მოყვანისათნავე ყველა ესენი ქვანში გაათათრა. შემდეგ ამისა გვათუამ საქართველოს გოგო-ბიჭის ტაციობა გაიხადა საქმედ და ამით ვაჭრობდა თითქმის. ეს დიდს დახმარებას აძლევდა ოსმალთ, რომ ამათ სამეგრელოში მაჰმადის სჯული შეეტანათ და გაევრცელებიათ. უკანასკნელ გვათუები საშინლად წახდნენ და ომის შემდეგ ოსმალეთში გადასახლდნენ. დიეს მხოლოდ ერთი მოხუცი-ღა სცხოვრებს ქვანაში და ესეც გადამეტომტერი ქართველთა, და დიდათ მოწადინე ქაბაში წავლინა. ამან მითხრა ასე:

— მე ძლიერ მებრალეები, რომ შენ, მაგეთი წმინდა ოსტატი კაცი, სიკვდილის შემდეგ უნდა წაწყმდე. ცოდო არა ხარ შენა, რომ ჯოჯოხეთში წახვიდე? გამაჰმადიანდი, რომ შენი სული სიკვდილის შემდეგ სამოთხეში წავიდეს; გთხოვ, რომ მექაში წამოხვიდე. — გვათუებას მეოხებით ბევრი მეგრელი გამაჰმადიანებულა. ესენი თურმე მეამბოხე მეგრელს სამეგრელოდგან თვისკენ იხმოზდნენ, ზეგანში ასახლებდნენ და მერე ამაჰმადიანებდნენ. 1790 წლებში ამათ მიუმხრიათ ში მეგრელი და მალე ყველა ესენი გაუმაჰმადიანებიათ. ამათ იქ ცოლები შეურთავთ და მერე სამეგრელოზედ გათარეშება უწყიათ და ტყვეების ტაციობა და ოსმალში გაყიდვა.

(ღვერიშბეგ ებეანიძის ნაამბობი)

სოფელს „ვაიოს“ ქართველების გამაჰჰადიანებამ ღე სხვა სახელი ჰქმევია. ეს სახელი ამ სოფელს შემდეგ დროებში დარქმევია. აი როგორ: „ვაიოს“ გაღმა მხრის ქართველნი გამაჰჰადიანდნენ. სოფელ „ვაიოს“ მხრის სოფლის ქართველნი ხალხნი-კი ქრისტიანად დაშთნენ. გამაჰჰადიანებულნი მიეცნენ თათრულს ცხოვრებასა, ზნესა და ჩვეულებას. ქალებმა პირზედ პირ-ბადე ჩამოიფარეს, ქრისტიან და გამაჰჰადიანებულ ქართველებთან მორიდება დაიწყეს, აღარ ვის ეჩვენებოდნენ. ქრისტიან ქართველი ქალები-კი ყოველთვის პირ-ბადე ახდილნი იყვნენ და ყველას თავისუფლად ეჩვენებოდნენ. ახალ გამაჰჰადიანებულ ქართველებს თათრების ყველაფერი მოსწონდათ, გარდა ქართველებისაგან პირის დამალვისა. ამათ ძლიერ ენატრებოდნენ ახალ გამაჰჰადიანებული ქალები, რომ ქრისტიან ქართველ ქალებივით პირ-ახდილნი ყოფილიყვნენ. მაგრამ რას იზამდნენ! ახალ გამაჰჰადიანებულნი ძლიერ ეტრფოდნენ ქრისტიან ქართველ ქალებს.

ერთი გამაჰჰადიანებული ქართველი გადაეკიდა ერთ ქრისტიან ქართველის გოგოს, მაგრამ გოგო არ მიჰყვებოდა ამას ცოლად, რადგანაც ეს ეუბნებოდა მას, რომ შენ მაჰჰადიანი ხარო. ისევ გაქრისტიანდი და მე მაშინ შეგირთავო. საქმე დიდხანს განეგრძო. ბიჭმა თვალ-თვალემა დაუწყყო გოგოს. ერთხელ გოგო თავის მშობლებმა წისქვილში გაგზავნეს და თან ხორბალი გაატანეს. გოგო წისქვილში მიმავალმა ბიჭმა დაინახა. გოგოს წისქვილში მისვლისას რამდენიმე კაცით თავზედ დაეცა და მოიტაცა. ამ მოტაცების დროს გოგომ მორთო ყვირილი, „ვაი, ვაიო!“ მაგრამ მშველელი არავინ გაჩნდა. გოგო გაიყვანეს

გაღმა, ახალ გამაჰმადიანებულ ქართველებში, ძალით გამაჰმადიანეს და ბიჭვედ ახტი უქნეს (აქორწილეს). შემოხსენებულს სოფელს ამ შემთხვევის გამო დაერქვა სახელად „ვაი-ვაიო“.

II.

სოფ. ვაიოზედ ბევრნი კიდევ სხვა ამბებს ლაპარაკობენ. ვაიოში ქრისტიანობის დროს ერთი დიდი მშვენიერი ეკლესია ყოფილა, — ერთიკ პატარა. დიდი ეკლესია დაუქცევიათ ახმედ თაშის დროს და პატარა-კი დაუტოვებიათ. პატარა ეკლესიის კედლები დღევანდლამდის სდგას. ზოგნი ამბობენ, რომ „ვაიო“ მიტომ დაერქვა იმას, რადგანაც გამაჰმადიანების დროს ხალხი სულ „ვაის“ ჰყვიროდაო; ზოგნი ამბობენ: ამ სოფელს ყიზილბაშები დაეცნენ და როცა აოხრებდნენ, მაშინ ხალხი „ვაის“ ჰყვიროდაო და ამიტომ დაერქვა. ზოგნი ამბობენ, რომ როცა ქართველებს ამაჰმადიანებდნენ, მაშინ ბევრნი არ გამაჰმადიანდნენ და მოწინააღმდეგეთ სიკვდილით სჯიდნენო, და ამათი ნათესავები-კი, რომლებიც გამაჰმადიანდნენ და ცოცხალნი დარჩნენ, თავიანთს ნათესავებს ჰგლოვდნენ და ტიროდნენ და ჰყვიროდნენ, „ვაიო, ვაიო“, და ამიტომ დაერქვაო. ზოგნი კიდევ სხვა ნაირად ამბობენ.

და ამის შემდეგ ქრისტიანობისათვის დიდი ტანჯვა და ვაება სოფ. ვაიოს ხალხს გამოუცდიაო.

დანაღოს გამაჰმადიანება.

(ქართველ მაჰმადიანთ ავალიანთ გვარში დარჩენილი სოფ. დანაღოში).

გლებნი დასახლებულან, ცხოვრებისთვის მიუყვიათ ხელი და, როცა კარგა მაგრა დამკვიდრებულან და ფეხი გაუმაგრებიათ სოფელში, მერე თევდორე ავალიანს გამოუცხადებია, რომ სულთანის ბრძანება არის, რომ ჩვენ ყველანი უნდა გაემაჰმადიანდეთო. ხალხს არ უქნია. დიდი მწუხარება ჩამოვარდნილა მოხუცებულებში, ტირილი, ვაება; ზოგს საქართველოში გამოქცევა დაუპირებია, მაგრამ ეს ვეღარ მოუხერხებიათ და ბოლოს ასეთი პირობა დაუდვიათ: ჩვენ მოხუცებულნი ჩვენს სჯულზე დავრჩეთ, დავიხოცებით და დღეის შემდეგ რაც შვილები მოგვეცემიან, ისინი სულ მაჰმადიანის წესით იქნენ მიღებულნიო. ავალიანი დასთანხმებია. ეს სულთანისათვის უცნობებია, სულთანს ამისთვის დანაღოს ბეგობა მიუცია. იმ დროიდან შემოხსენებულს ხალხში ვინც დაბადებულა, ყველა გაუმაჰმადიანებიათ და თვით მოხუცებულნი-კი ძველის სჯულით დარჩენილან. მაგრამ ამათთვის მოუსპიათ მღვდელი; დანაღოს დიდი ეკლესიაც დაუქცევიათ. ხალხი დიდს მწუხარებაში ყოფილა ამის გამო ჩავარდნილი, მაგრამ ვიდევ მადლობელნი იყვნენ მასზე რომ ჩვენ მოხუცებულნი მაინც დავგტოვეს ჩვენს სჯულზეო. რამდენიმე ხნის განმავლობაში მოხუცებულნი მთლად მოსპობილან და ახალგაზდები ვინც ყოფილან, ყველანი მაჰმადიანები და მასთანვე მოყვარენი მაჰმადიანებისა გამხდარან.

ავალიანები დღეს თევდორ-ოღლებად იწოდებიან.

სცხოვრებენ ძლიერ ღარიბად, ზოგნი ამათგანი ოსმალში არიან გადასახლებულნი.

ასეთი საშუალებანი რომ არ ეხმარათ დანდალოს ხალხის გასამაჰმადიანებლად, მაშინ ოსმალნი ამათ წინააღმდეგ ვერას გააწყობდნენ, რადგანაც ეს ხალხი აქ ცხოვრებით და მუშაობით საკმარისად დამდიდრდენ და ყოველ ოსმალის მოხელეს ფულით ათამაშებდნენ, როგორც უნდოდათ. ამათში ქალი, კაცი და პატარა ყოველთვის თავ-განწირულად მუშაობდნენ ყანაში, ვენახში და არაფერს ერიდებოდნენ. ახალ გამაჰმადიანებული ქალები კი საქმეს ახლოსაც არ მიეკარებოდენ, რადგანაც ხოჯების სიყვით მათ ქალის მუშაობა მიუტყევებელ ცოდვად მიაჩნდათ.

(სოფ. მერისელის ფარან-ოღლი ერისთავის ნაამბობი.)

ძალით გამაჰმადიანებული ქრისტიანები თურმე ჩუმად დიდხანს ქრისტიანობდნენ და ესენი საიდუმლოდ ღორის ხორცსაც სჭამდნენ. იგინი გარეულ ღორებს ხოცავდნენ თურმე ტყეში, ატყავებდნენ, იქ სჭრიდნენ ხორცს და მერე შინ მიჰქონდათ. ქვედა მარადიდში ერთხელ ასეთი შემთხვევა მოხდა: სოჯას დაუჭერია ხალხი ღორის ხორცის ჭამაზედ. ამაზედ დიდი დავიდარბა ამტყლარა. ხალხი სამართალში მიუციათ და ბოლოს აღმოჩენილა, რომ ესენი ჩუმად ქრისტიანები ყოფილან. მათ თავიანთი მღვდელიც ჰყოლიათ. მღვდელი ერის კაცის ტანთ-საცმელით ყოფილა; ამათ ღორის ხორციც უჭამიათ, ღვინოც უწყურავთ ხოლმე და მით ზიარებულან კიდევაც. ამ ამბების შეტყობის შემდეგ მთელი ეს ხალხი მიუტრეკიათ ქოროხის ნაპირზედ, ამათში ქალებიც ყოფი-

ლან ბევრნი; უკან ხმაღ ამოღებულნი ოსმალები დასდგო-
მიან და მოღებს დაუყვირნიათ:

—სთქვით, რომ დღეიდან თათრები ხართ, ქრის-
ტიანობაზე ხელს იღებთ და ღორის ხორცს აღარ სჭამთო.

—არ შეგვიძლიანო, დაუყვირნიათ ერთად ყველას.
ოსმალებს მიუგიათ:

—რაკი არ შეგიძლიათ, მაშ შედით მაგ ქოროხში
და ვინც შიგ გაცურდება, გაღმა გავა, ის დარჩება ქრის-
ტიანად, ვინც არ შევა, იმას ხმალი დახვდება უკან. ამაზე
ბევრნი შეშინებულან და განუცხადებიათ, რომ დღეიდ-
გან ნამდვილი მაჰმადიანები ვიქნებით და ყველაფერს ბრძა-
ნებას შევასრულებთო. ვინც წინააღმდეგნი ყოფილან,
ისინი სულ შესულან ქოროხში; ქოროხი ამდროს დიდი
ყოფილა და ყველა ეს საბრალოები შიგ დამხრჩვა-
ლან და ერთიც არ გასულა გაღმა. ამ დროს
ქვედა მარადიდი 50 კომლი იყო და ყველა ესენი
ქოროხში ისე დაიღუპნენ ქრისტიანობის გულისათვის,
რომ სოფელში 5 კომლი-ღა დარჩაო და აი ამ მიზეზით
მოისპნენ ამ სოფლის მცხოვრებნიო. შემდეგ თურმე დას-
ცინოდნენ მათი შთამომავალნი, რომ ჩვენმა ძველებმა
ღორის ხორცის ჭამის გულისათვის თავები ქოროხში
დაიხრჩვესო. ამ შემთხვევის შემდეგ-კი მარადიდელნი მთლად
გაუმაჰმადიანებიათ და მათი სოფლის ეკკლესიების ქცე-
ვა-ნგრევაც დაუწყიათო.

აჭარის გამაჰმადიანება.

(სოფ. დერეხონში ნამბობი ქართველ მაჰმადიანის მოხუცის დეზმა-
შხოცვაძის მიერ).

მე რომ შეიღის წლისა ვიყავი, კარგად მახსოვს, რომ მაშინ სოფ. დერეხონის ნახევარი ხალხი ქრისტიანები იყვნენ და ესენი ჩუმად ინახავდნენ ქრისტიანობას. ესენი ღამე შეიყრებოდნენ ხოლმე ერთს სახლში, ერთ-ქრაქს დაანთებდნენ, იქ მღვდელი იღვა ხოლმე და ჩუმად ლოცულობდა და ხალხს ალოცებდა. მღვდელს ვერავინ რას შეატყობდა, რადგანაც ის ვაჟკაცურად (ერის კაცად) იყო ჩაცმული. ეს ჩუმი ქრისტიანები მაჰმადიანობასაც ასრულებდნენ, პარასკეობით ჯამეზედაც მოდიოდნენ და ლოცულობდნენ. ასე და ამ გვარად დიდხანს ინახეს ამათ თავი, მაგრამ ბოლოს შეუტყეს ეს საქმეები, ყველანი დაიჭირეს და გარდაწყვეტით გამოუცხადეს, რომ, თუ ქრისტიანობას თავს არ გაანებებთ, იცოდეთ, რომ ყველას თავები მოგეჭრებათო შეშინდნენ ყველანი და გამაჰმადიანდნენ სრულიად. ასე რომ დერეხონის ქართველთ გათათრება 100 წელიწადიც არ არის.

II.

ამ 60 წლის წინად, მე კარგად მახსოვს, რომ აჭარაში აქა-იქ ჩუმად ღვინოს დასწურავდნენ ხოლმე, ინახავდნენ ჩუმად და ხან-და-ხან დაღვდნენ ხოლმე. ხან დედაკაცები ჩარეკებით ეკკლესიებში მიიტანდნენ და დაწყობდნენ. აჭარაში ეკკლესიებში სანთლის მიტანაც იცოდნენ, ფულის და ბამბის. ვინმე ავად რომ გახდებოდა, მაშინვე ეკკლესიებს მიუტანდნენ ძველ რამეებს და

იქ დააწყობდნენ, ამის შემდეგ ავადმყოფი მორჩეულნი ვინმე რომ ყვავილით, ან სხვა რამით გახდებოდა ავად, იმას თქვენებურს ლოცვებს უმღერებდნენ ხოლმე და ავადმყოფები მორჩებოდნენ. ყველა ესენი გადავარდა ამ ოცდა-ათის წლის წინად და დედაბერს დედაკაცებში თქვენებური ლოცვები დღესაც ბევრმა იცის ზეპირად. მოლებმა და ხოჯებმა ერთს დროს ჩვენებურს ქალებს დაუშალეს თქვენებურ ლოცვების თქმა; ამიტომ როცა ავად გახდებოდა ვინმე, მაშინ ჩვენიდან წავიდოდნენ გურიაში კაცები. იქ დაიჭირავებდნენ გურულს დედა-კაცებს, მოიყვანდნენ აქა და ამათ ათქმევინებდნენ ხოლმე ქართულ ლოცვებს და გალობას. მაგრამ ბოლოს ესეც აკლრძალეს ხოჯა-მოლებმა, რომ ჩვენის კაცისათვის ქრისტიანის ლოცვა არ შეიძლებაო. თუ გინდათ, ხოჯები წაიყვანეთ და წიგნი და ლოცვები აკითხვინეთო. ესე დაავიწყდა ხალხსა და მას შემდეგ ჩვენში ავადმყოფი რომ შეწუხდება, ამისათვის ხოჯას იხმობენ და ლოცვას წააკითხებენ, რომ ავადმყოფი მორჩესო.

ლაზისტანის გამაჰმადიანება.

(ნაამბობი ს. ჩხალეღის ჯანი ხოჯასაგან).

ოსმალები პირველად ლაზისტანში შემოსულან. ლაზისტანი ძლიერ აღვილად გამაჰმადიანებულა. ამათ მალე მიუციათ ოსმალთათვის დახმარება. ოსმალნი მოსულან მაქრიალში. მაქრიალას ციხეში ფეხი გაუმაგრებიათ. აქ დაუწყიათ ტყავზედ ფულის მოქრა და ამ ფულებით შეისყიდდნენ ხოლმე ქართველებსა და თავიანთკენ მიიმხრობდნენო. ტყავის ფულებით მათ ბევრი ქართველი

შეისყიდეს, ბევრი გაამაჰმადიანეს ადვილადაო ქართველი მაჰმადიანები გამრავლდნენ, მერე მათის დახმარებით და ლაზების შემწეობით ლივანაში იწყეს მაჰმადის სჯულის გავრცელება. ბევრი ჩხუბი მოხდა ლივანაში, ბევრი სისხლი დაიღვარა ქართველებისა, მაგრამ ბოლოს მაინც ოსმალთ დაიმორჩილეს და ყველანი გაამაჰმადიანეს. ვინც არ გაამაჰმადიანდა და წინააღმდეგობდნენ, ისინი დაიჭირეს და მაქრიალის ციხეში სულთან სელიმს მოჰგვარეს. სულთან სელიმმა იმათ ჰკითხა:

— რატომ არ მაჰმადიანდებით თქვენა, რატომ არ გინდათ, რომ ჩვენი წმინდა სჯული მიიღოთ? ხალხმა უარი განუცხადა:

— ვერა, ვერ მივიღებთ. ჩვენ ქართველები ვართ, ქრისტიანები და ასეც უნდა დავიხოცნეთ; სხვა რაც გენებოთ, ის გვთხოვეთ, ერთგული მონობა და სხვანი, მაგრამ სჯულს ვერ გამოვიცვლით.

— მაშ ყველას თავები მოგეპრებათ, — უთხრა სულთანმა.

— ნება თქვენი გახლდეს. მიუგო ხალხმა. სულთან სელიმმა საჩქაროდ ბრძანება გასცა, მოვიდნენ ჯალათები და მტკიცე ქართველი ქრისტიანები მიიყვანეს მაქრიალის ციხის თავ-საკვეთთან, ყველას მოსჭრეს თავები და მერე ტანი ზღვაში გადაჰყარეს; და თავებს კიდევ სარებზედ აგებდნენ და ახმობდნენ სხვა-და-სხვა ადგილებში შესვლის დროს ქრისტიან ქართველების შესაშინებლად.

აჭარის გამაჰმადიანება.

(ნაამბობი (თველორეს) ორცველის სააკ-ოღლისაგან.)

აჭარა ყველაზედ გვიან გამაჰმადიანდა. სპარსელთ საქართველოსთან ომი ჰქონდათ. სპარსელთ ქართველებს ვერაფერი დააკლეს, მათ მხოლოდ აჭარა დაიჭირეს და ბევრი შავი ღლეებიც დააყენეს. ქართველნი ძლიერ შეწუხდნენ ამაზედ. მცირე ხნის შემდეგ ესენი დაირაზმნენ სპარსელთ წინააღმდეგ და ერთს ღღეს ომი განუტხადეს: აჭარელთ დაეხმარნენ სხვა ქართველნიც, ამათ დაიწყეს ომი და სპარსელნი აჭარიდან განდევნეს და თავიანთი ქვეყანა განათავისუფლეს. რამდენიმე ხნის შემდეგ ოსმალნი ქანეთის გიანიამდის მოვიდნენ და გონიათში გაიმაგრეს ფეხი. გონიის ციხიდან ამათ დაიბარეს აჭარის მოწინავე პირები და გამოუცხადეს ამათ, რომ ოსმალნი გარეკეთ, ბევრი წვა-დაგვა მოგადგათ. ახლა ჩვენ გვინდა აჭარაში შემოვიდეთ და ძალით თქვენი ქვეყანა დავიჭიროთო. თუ გინდათ, თქვენ ჩვენ ნებით დაგვმორჩილდით და თავი დავგიკარით, თუ არა და ჩვენ ძალით შემოვალთ აჭარაში,— ომს დავიწყებთ და ძალით დავიმორჩილებთო. დაფიქრდნენ ქართველნი, პასუხი ვერ მისცეს, აჭარაში გაგვიშვით და იქ ჩვენებს დავეკითხებით და მალე მოვცემთ პასუხსო. ქართველნი წამოვიდნენ აჭარაში და ყოველისფერი ქართველებს მოახსენეს, რომ ოსმალნი ასე გვითვლიან და თქვენ რას იტყვიან? ერმა მიუგო:

— ჩვენ არ შეგვიძლიან, ოსმალს თავს ვერ დავუკრავთ, მათი თავის დაკვრით ბოლოს ჩვენ გიგვათათრებენ და დავიღუპებით. ხალხი უარზე დადგა. მოწინავე

პირებმა რჩევა მისცეს, რომ საქმეს წავაგებთო. ისევ ნებით დავუკრათ თავიო. ხალხმაც ნება მისცა და ესენი წავიდნენ და ოსმალთ მოახსენეს, რომ ოლონდ ნუ აგვაოხრებთ და ჩვენ ჩვენის ნებით გემორჩილებითო. ოსმალთ მიიღეს და ყველა მოწინავე პირებს დახმარება მისცეს. საჩუქრები, მიწები დაურიგეს და როგორც თავისის ნებით დამონებულს ერს ხარჯად ათისთავი დაადეს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ოსმალთ ამ პირებს აქარის აღვიღების გამგეობა ჩამოართვეს და მის ნაცვლად საჩუქრები დაუნიშნეს. ამის შემდეგ ოსმალთ გამოუცხადეს ქართველებს, რომ თქვენ ოსმალური ენა უნდა შეისწავლოთ, რადგანაც სახელმწიფოსთვის ეს საჭიროაო. მალე სტამბოლიდან გამოუგზავნეს მასწავლებელი ხოჯები და ქართველ ყმაწვილებს სწავლება დააწყებინეს მხოლოდ თათრულს ენისა და წერა-კითხვის. რომელი ყმაწვილიც-კი დაისწავლიდა თათრულს ანბანს, იმას კარგს საჩუქრებს და საქმეებს აძლევდნენ; ამით წაახალისეს ქართველთ ბავშვები და მათში ააღორძინეს თათრულის ენის სიყვარული. რაკი ეს მოხდა, მერე ხოჯებმა ბავშვებს მცარეოდნად მუსლიმანობაზე ქადაგებაც დაუწყეს და ეს სარწმუნოება ყმაწვილებს შეასწავლეს. ამ დროს აქარა ისევ ქრისტიანობაში იყო. ოსმალთ დაიწყეს დიდად შეცადინება. მალე ოსმალთ მიიხმეს ქართველი მოწინავე პირები, ამათ მისცეს დიდი საჩუქრები, ქრთამები და სთხოვეს, რომ თათრის სჯულის გავრცელებაში თქვენ ჩვენ დაგვეხმარეთო. მოწინავე პირებმა სიტყვა მისცეს და დაიწყეს მაჰმადის სჯულის გავრცელება ქართველ ხალხში. უმეტესად ახალგაზდებში ავრცელებდნენ ამას და მოხუცებულებს ისე სტოვებდნენ, ნამეტურ ქალებს. რამდენიმე ხნის შემდეგ აქარას გამოღმ

მხრის უმეტესი სოფლები გამაჰმადიანებულ იქნა. ლაზედ დიდი ხანი ქრისტიანობით თავი შეინახეს გაღმა მხარში ქედმა და ს. ბორცვამ. აქ ქრისტიანობის სასტიკ მფარველად სოფ. ორცვის მღვდელი კაკაბაძე იყო. ეს მღვდელი იყო დიდად მქადაგებელი, მოყვარე ქრისტიანობისა და პატივისმცემელი ქართველთა ეს მღვდელი დღე და ღამე დადიოდა ხალხში და ხალხს ამაგრებდა ქრისტიანობაზედ. ეს ამბები ოსმალთა იცოდნენ და ორცვის კაკაბაძე მღვდელს დიდად ემუქრებოდნენ. მაგრამ მღვდელი მაინც არ უშინდებოდა მუქარას.

ეს მღვდელი ქედის დიდს ეკლესიაში დადიოდა, იქ ზარს რეკავდა. ოთხი-ხუთი სოფლის ხალხს ლოცვაზე იხმობდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მაჰმადიანობა ქედაშიაც შემოვიდა; ახალ გამაჰმადიანებულ ქართველთა კაკაბაძე მღვდლისა ძლიერ ეშინოდათ და მაჰმადიანობას ჩუმად ინახავდნენ. განვლო რამდენიმე ხანმა და ამათ ჯამეს კეთება მოინდომეს, მაგრამ კეთებას ჯერჯერობით ვერ ჰბედავდნენ, კაკაბაძე მღვდლის შიში ჰქონდათ.

ბოლოს მაინც ეს ეკლესიაც დაუქცევიათ თათრებს. კაკაბაძე მღვდელი რომ მოსულა, შორიდგანვე შეუხედნია ეკლესიისაკენ და ეკლესია დაქცეული უნახავს, ეკლესიის გვერდით-კი უცბად დადგმული ხის ჯამე. კაკაბაძე მღვდელს გულს შემოჰყრია, ტირილი დაუწყია და უთქვამს:

— ვაი მე, ახლა-კი დაეცა აქარაო!..

ბევრი უწუხნია, ხალხშიაც ბევრს ცდილა, რომ ქრისტიანობა არ დაეცემულიყო, მაგრამ ვეღარა მოუხერხებია-რა. ბოლოს საქმე იქამდის მისვლია, რომ სოფ. ორცვადგან გაქცეულა და ჩაქვი-აკენ წასულა, რადგანაც ჩაქვას იქითა მხარე ამ დროს

საქართველოს ეკავა და იქ ისევ ქრისტიანი ქართველები იყვნენო. კაკაბაძეს ცოლ-შვილი-კი ორცვაში დარჩნენ და მღვდელს აღარავინ დაანება. ესენი ოსმალოს მთავრობამ გამოიკითხა და კაკაბაძე მღვდლს შვილებს ქეშიშ-ოლლი უწოდეს, და ერთს შვილს თათრული წერაკითხვა დაასწავლეს და მალე მოლობაც მისცეს: რადგანაც მამა-შენი ქეშიში (მღვდელი) იყო, იმის ნიშნად ამ დღის შემდეგ ამ სოფლის მღვდლობა თქენი გვარის კაცებს ჰქონდესთო. მას შემდეგ ასეც არის და ორცვაში ხოჯა-მოლობა ყოველთვის ქეშიშ-ოლლებს უკავიათო. ამ მღვდლის შემდეგ-კი აქარაში მაჰმადიანობა ერთობ მალე წავიდა, მხოლოდ მოხუცებულებს-კი არ ამაჰმადიანებდნენ და ქართველ ქალებსაც ხმას არა სცემდნენ. ქართველ ქალებში თათრობა სულ სხვა-ნაირად შეუტანიათო.

გამაჰმადიანების შემდეგ აქარის ქართველებში მევენახობა ამოვარდნილაო. ამბობდნენ ხოლმე, რომ მთელი აქარა სულ ვენახებად იყო გარდაქცეული და სოფლიდან სოფლამდის სულ ვენახებით იყო დაფარულიო. ზოგნი-კი ამბობენ, რომ ვენახები ვითომც ქართველებში სპარსელებმა მოსპეს და ამათ შემდეგ, რაკი აქარა ოსმალთა იღეს, მის შემდეგ. აქ ქართველებმა ვაზის გაშენება ვეღარ გაბედეს, რადგანაც ოსმალეთიც უშლიდა ამასო.

შემდეგ და შემდეგ ოსმალოს ხოჯებმა ქართველებში დაიწყეს ქართულის ენის მოსპობის შესახებ ქადაგება, რომ მუსლიმანი კაცი ქართულს ენაზედ არ უნდა ლაპარაკობდესო. მაგრამ ამათ ენა-კი ვერ მოსპეს და რაც ქართული ძველი წიგნები იყო, ესენი-კი სულ ცეცხლში დააწვევინეს რადგანაც ესენი ხალხს ეუბნებოდნენ, რომ სახლში ქართულის წიგნების შენახვა ჩვენის სჯულის წინააღმდეგიაო. ხალხს არაფერი ესმოდა, მოლებს უჯერებდნენ და ბევრს

ძვირფასს ქალღმერთებს სწავდნენ. ასეთი ქალღმერთი თვით ჩვენს ძველებსაც დაუწვავთო.

მე მახსოვს, რომ აქეთკენ დიდრონი წიგნების ტყავებისაგან ჩასაცმელ ჩუსტებს აკეთებდნენ, ქალამნებს, პატარა გულებს და სხვა-და-სხვა რამეებს აკრავდნენ ზევიდგანაო. ზოგიერთი ისეთი წიგნები ყოფილა აქეთ, რომ თითო წიგნი ნახევარი ფუთი გამოვიდოდაო.

ხოჯებისა და მოღებების ასეთი ქადაგების მეოხება იყო, რომ ამ თხუთმეტის წლის წინად აჭარის ორს სოფელშიაც დაუწვავთ ქართული წიგნები, სახელდობრ: ხერთვისსა და კაპნის თავშიო.

აჭარის გამაჰმადიანება.

(ნაამბობი ქელაში ორცეცხლის ქართველ მაჰმადიანის შავლელ ნაკაშიძის მიერ)

აჭარაში გამაჰმადიანება ლივანიდან შემოუტანიათ. პირველად მაჰმადიანობა აჭარის მარჯვენა მხრის სოფლებისკენ გაუფრცვლებიათ, მარცხენა მხრის სოფლები-კი ისე დაუტოვებიათ. მარჯვენა მხრის სოფლები გავამაჰმადიანოთ და მარცხენა მხრის ხალხი თვითონ მოგვყვებო. გამაჰმადიანებულთ და ქრისტიანთ შორის ყოველნაირი მეგობრობა მოსპობილა.

ერთხელ ერთი ქრისტიანი ქართველთაგანი გასულა მაჰმადიან ქართველ სოფლებში. ეს რამდენსამე დღეს ერთს სოფელში დარჩენილა, თავისს ნათესავებში. აქ ეს ბიჭი ბევრის დარიგების და თანხების მეოხებით გაუმაჰმადიანებიათ. გამაჰმადიანების შემდეგ ბიჭი გასულა გაღმა. ქრისტიან ქართველს უნახავთ და უკითხავთ:

— ბიჭო, ამდენს ხანს რას აკეთებდი იმ თათრებში
ამან მიუგო:

— გამაჰმადიანეს, ალი დამარქვეს სახელადაო. ქარ-
თველნი გაოცდნენ და უთხრეს:

— ბიჭო, მიტომ გახველი თათარში, რომ გატიალდი?
აი შეგირცხვეს კაცობა!

ეს ბიჭი სულ მთლად მოიძულეს ქართველებმა. მეტ
სახელად გახტიალდი უწოდეს. შემდეგ ცოლი შეირთო
ამან, შვილებიც გამაჰმადიანა, გვარად გახტიალდი
დაერქვათ; დღესაც ასე იწოდებიან. ბოლოს მარცხენა
შხარეც გამაჰმადიანდა. ვინც არ ინდომა გამაჰმადიანება
ისინი სოფელს საღორეთში წავიდნენ და იქაურ ციხიდ-
გან იბრძოდნენ ოსმალთ წინააღმდეგ.

II

ნაკაშიძეები გურულები ყოფილან. გურიაში რალაც
საქმე ჩაუდენიათ. ამათ სხვა თავადიშვილები დახოცეს;
ამის გამო ამათ გადაეკიდა გურიელი. მაშინ ნაკაშიძენი
სამნი ძმანი ყოფილან. ერთი ძმა ბაღდადში გაქცეულა
და იქ გამაჰმადიანებულა. მეორე ძმა სტამბოლში გაქ-
ცეულა და იქ გამაჰმადიანებულა; ამისათვის მალე ფა-
შობაც მიუციათ. მესამე ძმა აჭარაში მოსულა, სოფ.
ორცვაში დასახლებულა. მერე კოლ-შვილიც მოუყვანია
აქ. რამდენიმე ხნის შემდეგ ესენიც გამაჰმადიანებულან.
ერთხელ ნაკაშიძე თავისს გამაჰმადიანებულ შვილებით
საღლაც ერთ მთაზედ წასულა. მთიდგან ძირს გადუხედიათ
და ერთი უშველებელი ტყე უნახავთ, რომელიც ხილით
ყოფილა საესე. ნაკაშიძემ რომ დაინახა ბევრი ხილი,
დაიყვირა, ეს რა ბევრი კაკა არისო. ამის გამო იმ ალაგს
კაკა დარქმევია; მერე იქ სოფელი გაშენებულა და სოფ-

ლისთვისაც კაკა უწოდებიათ; თვით მას შემდეგ კაკაძე დარქმევია და ახლა კი კაკა-ოლი არიან. სოფ. ორცოვაში ნაკაშიძეებს დიდათ უმეცადინიათ ხალხის გამაჰმადიანებაზედ

III

მერისის ხეობას მიტომ დაერქვა ეს სახელიო, რადგანაც, როცა აქარას ამაჰმადიანებდნენ, ბევები ამბობდნენ: —ჯერ აქარა გავამაჰმადიანოთ, ჯერ ამას მოვრჩეთ და მერე ისი, ანუ მერეისიო და ამისაგან დაერქვა აქარისაგან ამ მოცილებულს ხეობას მერისიო.

IV

ქელას ზევით, ვაიოს პირდაპირ, არის ერთი მთა, რომელსაც სახელად «ქალო ჯვარას» უწოდებენ. ეს სახელი მას ამ შემთხვევის გამო დარქმევია: ვაიოს მხრის ქართველი ქრისტიანები გამაჰმადიანდნენ, დარჩნენ გაღმა მხრისა. გაღმა მხრის ქალი ერთხელ ვაიოსკენ გავიდა; იქ ეს გამაჰმადიანდა და ერთ ახალ გამაჰმადიანებულ კაცზედ დაინიშნა. დანიშნის შემდეგ ეს თავიანთსა დაბრუნდა და შინ გამოუცხადა, მე გავამაჰმადიანდიო. ამაზედ მთელი სოფლის ხალხი გაოცდა, რადგანაც აქედ ყველაზედ ძნელად უფრო ქალები მაჰმადიანდებოდნენ ხოლმე. ქალმა შინ რამდენიმე დღე დაჯდომილი და თავისი ბარგი მოაგროვა და ვაჟიანთას აპირებდა წასვლას. დედ-მამა არ უშვებდა. ესენი ეუბნებოდნენ:

—ქალო, ჯვარი დაიწერე, ქალო, ჯვარი დაიწერე, რა შენი საქმეა მაჰმადიანი. ქალო, პირჯვარი!—სირცხვილიაო. დედ-მამამ და ნათესაებმა საქვეყნოდ შეარცხვინეს ქალი და ყვიროდნენ, რომ ქალო, ჯვარი დაიწერეო და

აი ამ აღკრალსაც მიტოვ დარქმევია «ქალო-ჯვარა», რად-
განაც ეს ამბები აქ, ამ მთაზედ მომხდარა.

ლივანას გამაჰმადიანება.

(დეფესქელის ხეობაში ხაამობი სოფ. პეტრულის მამასახლისისაგან).

ლივანაში, ბორჩხის ზემოდ, ჩხალის ხეობაში ძველად
ქალების მონასტერი ყოფილა. გამაჰმადიანების დროს
თათრებს მონაზნებისთვის ხმა არ გაუციათ. მღვდლე-
ბი და ბერები-კი სულ გამოურეკიათ. რამდენიმე დღის
შემდეგ ამ მონასტერს დასცემიან თათრები და მონას-
ტერი მთლად გაუძარცვავთ და მონაზნებიც სულ მოუ-
ტაცნიათ; ერთი მოხუცი დედა მონაზონი-კი დაუტოვე-
ბიათ. მოტაცებული მონაზნები ტრაპიზონში გაურეკიათ
და ზოგი იქ დაუყიდნიათ თათრებს და ზოგი სხვაგან. მონა-
სტერში დაუჩენილი მოხუცი მონაზონი მონასტერს არ
შორდებოდა; იმან დიდი გაქირვება გამოიარა, ხშირად
თავ-დასხმა და გაძარცვაც, მაგრამ მაინც აქაურობას არ
შორდებოდა. ნაცვლად ამისა, იგი ოჯახებში დღეოდ
და ახალ გამაჰმადიანებულ ქართველ ქალებს ქრისტიან-
ობაზედ დარიგებას აძლევდა.

ერთ აღდგომა დღეს მონაზონმა წითელი კვერცხ ბი
შეღება. სხვა რამეები კიდევ და აღდგომა დღეს ახალ
გამაჰმადიანებული ქართველი ქალები დაჰბატია. ქრის-
ტიანულად მიულოცა; მათაც ქრისტიანულად მიუგეს პა-
სუხი, რადგანაც ახლად-გამაჰმადიანებულნი იყვნენ და
ქრისტიანული ლოცვებისა ბევრი რამ ახსოვდათ.

ეს ამბები ლივანას ბეგმა შეიტყო. ამან მონაზონს
განუცხადა. რომ მაგ ალაგს თავი დაანებე, თორემ მოგ-
კვლენო. მონაზონმა შეუთვალა:

—სიკვდილი ყველგან დამხვდება, მე აქედან ვიწავალ, ამ ეკლესიას უნდა ვუბატონო.

რამდენიმე დღის შემდეგ ამ ქალების მონასტერს ოსმალები დაეცნენ. მოხუცი მონაზონი მოჰკლეს და თუ რამე ჰქონდა, ისიც ყველაფერი მოსტაცეს. ამ დროს ქალებში ჩუმი ქრისტიანები კიდევ ყოფილან და ამათ ძალიან უგლოვნიათ მოკლული მონაზონი და თვით ამ ქალებსავე დაუმარხავთ მიცვალებული. ამ მონაზონის მოკვლის შემდეგ ლივანაში აღარაფერი დარჩენილა ქრისტიან ქართველთა.

ლივანაში ყველა ლაპარაკობდა ამ 50 წლის წინად, რომ მარადიდში, ბორჩხაში და ამის ზევით თავსაკვეთი კოშკები იყო გამართული და იქ თავებს სჭრიდნენ; არჩობდნენ იმ ქრისტიან ქართველებს, რომლებიც არ მაჰმადიანდებოდნენო. აქ ბევრი ქალებიც დაურჩვიათ და თავი მოუჭრიათ ხოლმე და ტანი ქოროხში ჩაუყრიათ. უწყიან, რომ ერთხელ წიაურელას კოშკსაც-კი ხმარობდნენ საპატიმროდ და თავსაკვეთად.

ამის შესახები ამბები ძლიერ ბევრი რამ იციან ართვინისა და არდანუჯის კათოლიკეთა მოხუცებულებმაც.

სოფ. ჯუმი, ზუგდიდის მაზრა.

(სამეგრელო).

ს. ჯუმი მდებარეობს ზუგდიდიდან აღმოსავლეთის მხრით სამი ვერსის მანძილზე, სოფლის სიგძე-განი დაახლოვებით ოთხი ვერსი იქნება; მრავალი ვაკე სახნავ-სათესი ადგილი უჭირავს ორივე მდინარეს ნაპირებს.

ფერდოები მარტო ორია „ლეაბშილე“ და „ლაკარდა“, რომელიც ყულიწყლის ნაპირზე აღმოსავლეთის მხრით მუდმივ სიგრძით გადაწოლილია.

ს. ჯუმის და ყულიწყლის სათავე იწყება სოფელ ჯვარის ეწერში, „ზღვია“-ს ქაობიდან ერთი-მეორის სამი ვერსის სიახლოვეზე, მაგრამ ს. ჯუმში ერთი-მეორეს ერთვიან, სადაც შემდეგ შეერთებისა ყულიწყალს სახელი ეკარგვის და სულ ჯუმს უძახიან, სანამ მდინარე ენგურს არ შეერთვის. ჯუმი და ყულიწყალი საშუალო მდინარეს შეადგენენ ორივე, თევზები მრავალ ნაირი იცის გარდა კალმახისა; უფრო გემრიელი თევზი ყულიწყლისაა.

ს. ჯუმს შუაზე გაუვლის ზუგდიდიდან დამოკიდებული სანარაზენო *) შარა, (ასეთ ფართო გზას მეგრუ-

*) «ნარაზენი» სოფელია.

ლად „თემის შარას“ ეძახიან და ერთი მეორესთან სა-
მეზობლოდ მისასვლელ ღობეებში მყოფ ვიწრო გზას,
„შუკას“, რომელიც ხშირია სოფელში).

ს. ჯუმი ნოტიო ადგილია, რის გამოა ზაფხულობით
ციებ-ცხელებაა ხშირი; გადამდები სენი ამ სოფელში
ძვირად იჩენს თავს. ზამთარში სიცივე ზომიერია, ყინ-
ვები მაგარი არ იცის; ზოგჯერ მთელი ზამთარი ისე
გაივლის, რომ თოვლის ნიშან-წყალსაც არ ვნახავთ. და
შეგვხდომია ზამთარი, 1¹/₂ ადლი თოვლიც დაედვას. გა-
ზაფხულ შემოდგომაზე მუდმივი წვიმიანობა იცის; ქარი
აქ ნაკლებად იცის. თუ ზენამ დაჰბერა საშს ანუ ორს
დღეს გასტანს, და თუ ქვენამ—ღილიდან საღამომდე.
ნაკლები ქარის მიზეზით ბევრჯერ წამხდარა სიმინდი
ნოტიოს გამო. აქ ზამთრის სიცივისათვის და წვიმისა-
თვის მარტო ნაბადს ყიდულობენ გლეხები, საზაფხულო
ტანისამოსის გარდა.

ამ სოფელში სამას კომლამდე ირიცხება გლეხები:
ჯაბუა, დარასელია, ქანდარია, ჯიქია, როგაა, კილასო-
ნია, ფონია, შეროზია, ჯონჯუა, ხურცილა, ქაჭუა, ქარ-
დაა, არჩაია, ლაგვილა, აბშილა, მოსია, შონია, გამსო-
ნია, ყურდგელია, გაბუნია, თიშქარიანი და გერგედა.

ახნაურები: ხვიტია, ხაბურზანია, ჩიჩუებია, მაგ-
რამ სოფლის სამზღვარზე არიან.

ამომდენი კომლი მცხოვრებნი ერთ მთავარ-ანგე-
ლოზის სახელზე აგებულ ხის ნაშენ ეკლესიის მრევლ-
ნი არიან. ეკლესიის მორთულობა მდიდრულს არასფერს
დაგვისურათებს; შესანიშნავი ძველი ნივთები არაფერია
მასში.

სახნაე-სათესი, სამოსახლო და საბაღახო ადგილი
ყველა გლეხისა სადადიანოა: სამეგრელოს მფლობელა

თავად დადიანს აძლევენ სიმინდისას და სხვა შამოსავ-
ლისას მესამედ-მეოთხედ ნაწილს და ეზოს ფულს ყოველ
წლობით სამ მანეთს.

მათი ცხოვრების უმთავრესს სახსარს შეადგენს ხვან-
თესვა; ითვისება: სიმინდი ღობი, ფატი (ფეტვი), ღობიო,
ქვავი, კიფი (კანაფი), ხაჯი (ცერცვი), ხვანჯკოლა,
ბამბა, მზეს უჭკვრიტა და თუთუნი; ღვინო მარტო იზა-
ბელა მოუდისთ, თუ სხვა არ მოაშენეს; ყურძნის ქაჭისა
და სხვა ხილებისაგან არაყს აკეთებენ თავიანთ ოჯახში
სახმარებლად. *) აქაურ სახნავ-სათესს მიწას ნახევარ
არშინის სიღრმეს შავი მიწა აქვს. სიმინდი უკანასკნელ
გლეხს სარჩოზე მეტი ორმოც-სამოც ფუთამდე მოუვა,
და არიან ისეთებიც, რომ ორას ფუთამდე გაჭყდიან
სიმინდს, ეს მიწის და მუშის რაოდენობაზე და შეძლე-
ბაზე დამოკიდებული, და რიგიანად მუყაითად რომ
იმუშაონ, ერთი ორად მეტიც მოუვათ, სარჩოზე მეტი.
სიმინდის ფასით იკმაყოფილებენ მტერ-მოყვარესთან ჩვეუ-
ლების მოთხოვნილებას, ტანისამოსს, და სახელმწიფო
გარდასახადს. სახელმწიფო გარდასახადი თითო კომლი
გლეხისა ყოველ წლიური ოცდა რვა მანეთამდეა.

გარდა ნამუშევრის გაყიდვისა, აქ ურემ-კამბეჩით
მუშაობა იციან და მით შოულობენ ფულს თავიანთ
საჭიროებისათვის. ფუტკრის მოშენებას არ არიან ჩვეულ-
ნი. ყანის შემუშავება, ყურძნის მოკრება, შვეშის კრა,
ზამთრობით მომზადება, ძროხა, ცხენი, კამბეჩი, ღორი,
ცხვარი, თხა — ამათი მოვლა კაცების მოვალეობად ითვლე-
ბა. კაცები, შინაური ფრინველები ერთად რომ გაწყდეს,

*) ამ სოფელში ორი წისქვილია, ერთი მ. „ჯუმზე“ და მეორე „ყუ-
ლიწალზე“.

საკენც არ დაუყრიან და არც აკვანში მწოლარე ბაღს დაანძრევენ მისაძინებლად (არ არწევენ).

ქალების მოვალეობაა: შვილის ზრდა, ოჯახის მიწ-ყობ-მოწყობა, საქმელის მომზადება, შინაურ ფრინველთა მოვლა-მოშენება და ბოსტნეულის დამუშავება; ბოსტნეული იცაიან: პრასა, ნიორი, მაკინდოლი, ქინძი, პიტნა, ზაფრანა, ბადრიჯანი, მდოგვი, ნიახური, კამა, ბოლოკი, სტაფილო, კომპოსტო, წიწმატი, ხახვი, დიხა-შუშქურა, (ძიწავაშლა), მსხალი, სოტელია (წითელი თხალი), ქარხალი და სალათა. ბოსტნის შეღობვა და პირველად მიწის დაბარვა კაცთა მოვალეობაა, და შემდეგ მიწის დამზადება, დათესვა, გამარგლვა და საზოგადოდ მოვლა, ყველა ქალების საქმეა.

მასთან ქალები ქსოვენ შალეულს, აბრეშუმეულს, და ბამბეულს, თავიანთ ოჯახში სახმარებლად და გასასყიდად. გაზაფხულში ქალები მუშაობენ ყაქს. ისეთი ოჯახი არ იქნება, თუ რიგიანად დაიმუშავა, ყაქის პარკიდან ოციდან ორმოც მანეთამდე არ აიღონ და ზოგმა მეტიც.

მოსახლობა მეზობლისა შორი შორია; მეზობლიდან მეზობლამდე ასი საჯენი მაინც იქნება, და ზოგან მეტიც. სახლებს აშენებენ სხვა და სხვა ფიცრებისას, ვისაც როგორი შეძლება აქვს; ხმარობენ ჭყონს, ჭუბურს, თელას და კოპიტსაც.

სახლი უდგიათ: 1, სასტუმრო, 2, სამზადი, (სამზარეულო) 3, მარანი, 4, საბძელი, 5, ბეღელი, 6, ფარები, ცხვრისა და თხის ბინა, 7, საქათმე, 8, საღორე, 9, გამური, კიბბეჩის, ცხენის და ძროხის ბინა. სასტუმრო სახლი ზოგს ორ თვალიანი უდგიათ და ზოგს ოთხ თვალიანი; ზოგან ისლითაა დახურული და ზოგან ყაერით,

შედლებისა-და-გვარად; დანარჩენი, გარდა სასტუმრო სახლისა ყველა ისლითაა დახურული.

ლოგანის მორთულობა იციან: ორხუთ, ფარდავი, ბუმბული, ლეიბი, საბანი, (შქართუნი), ბალიში, მუთაქა და ზეწარი; ბუქბულს და ბალიშს ექნება ქათმის და ბატის ღინღლი, ლეიბს და საბანს ბამბა. ესენი იციან სუფთა; ვინც უნდა ესტუმროსთ, სუფთად მოასვენებენ. სტუმრის მიღება შეძლების გვარად კარგი იციან. ღვთის მოშიშნი და მარხვის შემნახავნი არიან. ზოგნი ყოველ ოთხშაბათ-პარასკეობით მარხულობენ; სამარხოდ ხმარობენ: ყოველგვარ ბოსტნეულს, მწვანილეულს, ეკალას, სოკოს, ლობიოს, ხაჯს, თევზეულს, კიბოებს და ზოგნი კიბორჩხალსაც (ცხრაფეხა) სჭამენ. ხსნილში ხორცეული იხმარება: ძროხის, ღორის, ცხვრის, თხის, უფრო ხშირად ქათმის, იხვის, და ინდოურის; თუმცა შინაური ბატებიც ჰყავთ, მაგრამ საქმელად არ ხმარობენ, მარტო ბუმბულისთვის ინახვენ. არიან ისეთნი, რომ ბატის ხორცსარ ეკარებიან, როგორც ურია ღორის ხორცს. ყველი, კვერცხი, მაწონი, ხაქო და რძე ამ სოფელშიაც კეთდება და იხმარება, როგორც სხვაგან. უპირველესი და უგემრიელესი ყველი, სულუკუნი აქ კეთდება. ტანისამოსი იციან: ჩოხა, ახალოხი, შალვარი, ჩაბალახი, წულა, მესტი და პაჭიჭი. ესენი იციან ვიწრო და ტანზე კობტად შეკერილი; სარტყელი ვერცხლის და ანუ რკინისა ვერცხლის ზარნიშით ნაქერ-ნაქრებად ღვედზე გაწყობილი; ჩოხაში წინ მკერდზედ მასრებს ანუ ქილებს იკეთებენ ვერცხლისას, ირმის რქისას, და უბრალო ძვლისას. ცხენი, უნაგერი, ხანჯალი, ლევორვერი, თოფი და ნაბადი, ყველა ოჯახში აუცილებელია, სადაც ორი ანუ ერთი ვაჟკაცი იმყოფება.

უფრო მეტი მარცხი აქ ხანჯლისა და რევოლვე-
რასაგან ხდება. გადადგმენ თუ არა ოჯახიდგან ფეხს,
უსათუოდ ხანჯალი და ანუ რევოლვერი უნდა იქონიონ;
თუ მაყრად მიდიან, რევოლვერს და დამბაჩასაც დაიკიდე-
ბენ და თუ არა აქვთ, სხვაგან იშოვნიან.

აქ ზოგიერთთა დამლუპველი ხელობა ქურდობაა,
რომელიც უწინ უფრო მეტად იყო გახშირებული, მაგ-
რამ ახლა ცოტ-ცოტად მიწყნარდა, რადგანაც ბოროტ-
განმზრახველთსასარგებლოდ არ წარმოუდგათ თავიანთი
საზიზღარი ხელობა, ჩვენ ვფიქრობთ სამერმისოდ მთლა-
დაც მოისპოს, თუ ძველთაგანი ანდაზა რომ არის,
«დაუჩვეველს ნუ დააჩვევ, დაჩვეულსა ნუ დამიშლიო»,
ამას არ მიჰბადეს.

ბჟულთაგან ბჟული ჩუქულა და დღოშანი ს. ჯუშში და
ცრუ-მარწმუნეთმა.

ჯუშში მცხოვრებ გლეხთა შორის უთანხმოება ხში-
რია; მრავალჯერ კაცის კვლაც მომხდარა ერთი მეორის
მოუთმენლობით! მკვდრისა და დედ-მამის შემგინებელს
მოსაკლავდაც გაიმეტებენ ხოლმე და მცირე რამისა-
თვისაც ხშირად ასტყდება შფოთი და ჩხუბი. ჩხუბის დროს
გვარეული მომხრეობა იციან; თუ ერთმა გვარმა, მეორის
გვარის გალაზა ვინმე, მაშინ გალახულის მოძმე-მოგვა-
რენი ერთად ახირდებიან სამაგიეროს გირდასახდელად.
ამისათვის სამეზობლოში ჩხუბს ძალიან უბრთხილდებიან.

თუ სხვა სოფლის მტერი და ანუ ქურდი შემოესიათ,
ყველა ერთი მეორის მომხრეა, მტერიც და მოყვარეც;
არკთვე სხვა სოფელში ქორწილში, ანუ ტირილში,
აი ერთი მეორეს მოყვრულად ექცევიან და თა-

ვიანთ სოფელში რომ მოვლენ, ისევ მტრებადღე რჩებიან.

ქორწილი აქ ერთ დღე და ღამეს იციან: ჰპატიობენ მარტო მოყვრებს და ნათესავებს, დაპატიებულნი ფულით ანუ ნივთით ისახელებენ თავს სიძეს მილოცვით; ზოგნი ცხენს, კამბეჩს და ხარს უძღენიან მექორწილეს ე. ი. სიძეს.

ტირილში მარტო ფულით იციან შემწეობა (გადაცურვა); ტირილში მტერსა და მოყვარეს, ყელას იწვევენ; მკვდარს, მტერიც მოვა და გულმწუხარედ იტირებს, ეხმარება მკვდრის პატრონს ყოველ საქმეში, და როცა დასაფლავებენ, ისევ მტერი იქნება იმ ოჯახისა; ქორწილში თუ არ დაესწრო დაპატიებულნი, არაფერია, და ტირილში, რაც უნდა უქირდეს, უნდა დაესწროს, თუ იმ სოფელში იმყოფება.

ზაფხულობით ყოველ დღესასწაულებში და კვირა უქმეებში იციან «ოსხაპუე» (ოსხაპუე მეგრულად საჯარო სათამაშო ადგილია). გამოარჩევენ შუა სოფელში წმინდა, ვაკე და თავისუფალს მინდორს, სადაც საჩრდილოდ ხეებიც იდგომება, ნაშუადღევს შეგროვდებიან იქ და გამართვენ სხვა და სხვა გასართობ თამაშს; პირველად დაირას «პარი-რააა» და ტაშის კვრით ცეკვას, მერე «ძაბრალე ჰაი ძაბრას» მეგრული ლექსებით, შემდეგ რჩეულნი მომღერალნი დასხდებიან ჩრდილოვან ხის ძირში და იმღერებენ: «ფერხულს», ხელხევას, შავ-შავს, მაყრულს, კუჩხაბედნიერს და სხვა. მერე ოცი, ოცდაათი კაცი ერთი მეორეს აიჩემებენ, დანარჩენები «აა, ააჰა-ჰა ჰააა»-თ ბანს ეტყვიან, მოლექსენი მეგრული წყობილი ლექსით ერთიმეორეს ხან აქებენ და ხან ლანძღვენ, მაგრამ საწყენად არც ერთს პირსაც არ დაუტრჩებია.

ბოლოს მიღება საქმე ცხენოსნებზე; ცხენოსნებიც დიდხანს ითამაშებენ. ცხენით თამაში ზაფხულ-ზამთარში, ყოველ დღესასწაულებში იკიან წირვის გამოსვლის დროს, ეკლესიის წინა მახლობელ მოედანზე.*)

საეროდ ყველა ჯუმის მცხოვრებლებმა უწინ იცოდნენ ყოველ ზესამე წლობით, 23 აპრილს დღეობა, რომელსაც «თემის ხვამა» ერქვა, (საერთო საერო ლოცვა).

ეს დღეობა გვარად ჯაბუებისაგან იყო დაარსებული და მიტომ ჯაბუების თემის ხვამას ეძახდნენ; მოადგებოდა თუ არა ეს დღეობა, სოფელში არჩეული პირები მობოქდნენ თითო კომლ მცხოვრებისაგან ორ-ორ აბაზს და იყიდდნენ ხარებს, დაჰკლავდნენ იმ დღეს, როცა თემის ხვამა იქნებოდა და რამოდენი კომლიც იქნებოდა სოფელში, იმოდენ ნაწილად დასჭირდნენ ხორცებს, და დიდ ხის კეტზე წამოცმულს კერძებს ჩაარქობდნენ ეკლესიის მახლობელ მინდორში; ამ დროს ნაწირვებს მღვდელი გამოასვენებდა ეკლესიიდან მთავარ-ანგელოზის ხატს და ლოცვა-კურთხევით მივიდოდა იმ ადგილს სადაც ხის კეტზე ხორცები იქნებოდა წამოცმული მინდორში, დააჩოქებდა ყველას, ილოცავდა მღვდელი, შემდეგ ერთად ამინს ეტყოდნენ მღვდელს, ხატს ემთხვეოდნენ, და თითო ოჯახის კაცი თითო კეტზე წამოცმულს ხორცს წამოიღებდა თავიანთ სახლში და გაიმართებოდა სმა და ქეიფი. მრავალნი სხვა სოფლებიდანაც დაპატიჟებდნენ მოყვარე ნათესავებს.

მაგრამ ახლა მეხუთე წელიწადია, რაც ეს დღეობა ჯუმში მცხოვრებლებმა მოსპეს და უარ ჰყვეს. მხოლოდ,

---

*) უწინ ჯირითი სკოდნით, მოგვიტბრობენ მოხუცებულები, მაგრამ ახლანდელი ცხენოსნების ჯირითობა არ გვინახავს.

მარტო გვარად ჯაბუებმა, როგორც თავიანთ დაარსებული დღეობა ისე განაგრძეს, და ახლაც ასრულებენ, როგორც ზემორეთ ვსთქვით, ყოველ წლოვით 23 აპრილს ცოტად გადასხვაფერებით.

ხარების მაგივრად ვაცებს ჰკლავენ, ხატს არ გამოასვენებენ ეკკლესიიდან და როცა თემის ხვამაა, მარტოდ მღვდელს წაიყვანენ იმ მინდორში, სადაც ხორცები იქნება დაცმული. მღვდლის ლოცვის შემდეგ ერთი თავიანთი გვარისა უფროსად ჰყავსთ ამორჩეული, ის დააჩოქებს ყველას, თითო კომლის კაცს, თითო კაპიკს ფულს და ღერ წმინდა სანთელს თავზე გადაავლებს, შემდეგ ყველანი ადგებიან და თავიანთ სახლში დაიშლებიან. ეს შესაწირავი ფული და სანთელი ებარება იმ უფროსად არჩეულს და ყოველ მესამე წელში მიაქვთ სვანეთში, სოფელ მესთიანში, ლეჩხუმის მაზრაში წმინდა გიორგი ჯგეგეს შესაწირავად. (წმინდა გიორგი ჯგეგე ძლიერ ხატად არის ცნობილი).

ის უფროსად არჩეული მოგვითხრობს: „თურმე ჯაბუები ყარაჩათა ჩამომავალნი ყოფილან, უმცროსი ძმა ყარაჩაში დღესაც „ჯაბუა-“აო, საშუალი, რომელიც ჯუშში დასახლებულა, იმის ჩამომავალნი ჯაბუააო და უფროსი, რომელიც სოფელ მესთიანში, სვანეთში დასახლებულა, იმის ჩამომავალნი ჯათარძეებიაო. იმ უფროს ძმას გაჰყოლია ხატი წმინდა გიორგი ჯგეგესი, რომელსაც დღეს ჯაბუები შესაწირავს უკზაენიან და თავის ძირითად ხატად სათვლიანო“.

ამ სოფელში სალოცავები იციან საღმრთო (კრავით), სამიქელგაბრიელო (ხბოთი), ოდუღია დასადაბალო (ზოგმა ქათმით და ზოგმა ხბოთი), ოკაპუნე (ლორით), ოკაპუნე ხორციით აღების კვირის ხუთშაბათს არ ასცილდება;

ვინც ღორს არ დაჰკლავს, თავს იყიდის ღორისას და იმითი შეასრულებს) და თევდორობა; თევდორობა ვნების კვირის შაბათს არ ასცილდება პირველ დიდ მარხვის დასაწყისში; თევდორობა ღამეს მჭკავის ფქვილისაგან გამოქნიან კვარებს, ცხენი, უნაგირი, აბჟანდა, ლაგამი, თოქალთო, სამკერდე, ფაყარი, ესე იგი ყველა ცხენისა და უნაგირის მოსაწყობს ნალ-ლურსმებიანათ და გამომცხვარს დააწყობენ ღვინო-დასხმულ ხის ბარქაშზედ (გობია); ბარქაშს ნაპირზე მიასობენ სამ ღერ წმინდა სანთელს ანთებულს; მაშინ მივა ერთი უფროსთაგანი, პირველად ღმერთს აღიდებს, მერე ილოცავს ცხენისა და სხვა პირუტყვების გამრავლებზე და მოიკაკვება მუხლ-მოდრეკით, აღიდებს ერთ კვარს ტუჩით ბარქაშიდგან, ხელ-მოუხმარებლად, მივა სახლის წინა კარებთან დახვიხვინით დაუწყებს კარს წიხლის ცემას, შემდეგ ყველანი შეასრულებენ ამ ჩვეულებას, გარდა ქალებისა.

ოცს ივლისს წმინდა „ილიაობა“ იციან, საღამოს მოსჭრიან მცენარე იელს, დაასობენ სახლის წინ და იტყვიან: „როგორც ეს გახმება და არ იხარებს, ისემც ნუ გაუხარებია გლახა თვალისა და მანე სულსაო“.

თოთხმეტე მარიაშობის თვის ღამეს „ქექეთობას“ ეძახიან. ამ საღამოსთვის ყველა ოჯახში გააკეთებენ უბრალო ხის ჯვარებს, ჯვარს დატანებული ექნება ეკალი და ქვა, ერთს დაასობს სახლის წინ, მეორეს და დანარჩენს ყანებში, დასმის დროს იტყვიან „ჯვარი აქა, ჯვარი იქა, შენი სვი და შენი სჰამე, ჩემს კი ჯვარი დამიწერეო“.

ყველა, დიდი და პატარა მზის ჩასვლის დროს, წმინდა სანთელს მიიწებებენ თმაში, აგრეთვე ცხენს, კამბეჩს და ხარებსაც უკეთებენ სანთელს, ვითომ კუდიანი არ მიეპაროსო.

ამ სოფელში „მესეფობა“-ს ეძახიან: ზოგიერთ თვის დასაწყისში და ბოლოში სამ-სამი დღეა, ამ დროს ხანდისხან კოკის-პირული წვიმები იცის, და ზოგჯერ ქარი და ცვალებადი ჰაერი. როცა წვიმიანობაა, კაცი იქნება მესეფთაგანი, და როცა ცვალებადი ჰაერი, ქალი იტყვიან; ვიღაცაა ის მესეფები, ზღვიდან ამოვლენ, მთელს ხმელეთს დაივლიან, ვითომ მაჩხიბად, ბარაქას წაართმევენ ყოვლისფერს და ისევ ზღვაში ჩავლენო.

ამ დროს საბძელში, მარანში და ბელელში რკინას შეაგდებენ, გარედგანაც მიასობენ ლურსმანს ანუ ნამგალს, რასაც რკინა ახლავს არასფერს დააკლებს მაჩხიბებიო, (მესეფები). აქაური გაგონილია: თურმე ხმელეთიდან დაბრუნებული მესეფები მიდიოდნენ ზღვაში ძვირფას განძეულით დატვირთულნი. როცა ზღვის პირს მისულან, ქვა უკუ უსროლიათ, გადაიდაროსო, და რაც ნაშოვნნი ჰქონდათ, ყველა ხალიჩაზე დაუწყვიათ გასასინჯავად. ამ დროს მიჰპარვია მებადური და ხალიჩაზე სადგისი დაურქვია: მესეფები მაშინათვე ხელცარიელნი გაპარულან, რადგანაც სადგისი (რკინა) დაარქო მებადურმა, ვერასფრის წაღება ვერ შეიძლეს, და ესდენი სიმდიდრე მებადურს დარჩენია. ამ ძველთაგან ძველი არაკის მიბაძვით დღესაც რკინას ხმარობენ მესეფეობის დროს ამ სოფელში ყველა ოჯახში.

წრომმა (ქოტი) თუ ეზოში დაიყვილა, საწყენია.

სკენჩამ თუ მარცხნით დასძახა, ზარალს ელიან, თუ მარჯვნით და მოგებას.

მერცხლის პირველ დანახვაზე სამჯერ ზურგით გადაგორ-გადმოგორდებიან, მერე უცაბედათ წელი არ გაგვიწყდებო.

ყვაფი თუ ახლო ეზოში ჩამოჯდა ხეზე და დანძირებით იყვილა, პირუტყვის ზარალს ელიან.

ბუმ თუ დაიყოლა ახლო, კუდიანი ახლო მოადგაო, იტყვიან; ზოგიერთი მივა, იმ ხის ძირში, რომელზედაც ბუ ჩამომჯდარა და ნახშირით ჯვარს მიახატავს.

საქმის გასაკეთებლად სახლიდან წამოსულს გზაში თუ ყურდღელი შეხვდა, უკან დაბრუნდებიან, *) ცუდი ფეხის არისო, და თუ ტურა შეხვდათ, დიდი სასიხარულოა.

შაბათ სალამოს გამოცდილი ქურდები ფეხს არ გადადგმენ რაიმეს მოსაპარავად, იტყვიან, არ დაიმალება, და არც შეგვრჩება შაბათ ღამის მოპარულიო.

დიდი აღების ღამეს ყველა ოჯახში, შემდეგ ვახშმისა, თავ თავის წილიდან მოსტეხენ ქადის, ღომის, ყველის, კვერცხის და თევზის ნაჭერს, შეურევნენ ერთი მეორეში, დააკვარკვალიტებენ და მეორე დილას უდარაჯებენ ყვაფს: დაინახვენ თუ არა, შორიდან იყოს გინდ ახლოდან, ყვაფისკენ გაისვრიან ამ ნაჭერს და მიამახებენ: „ყვაფო, მიჯობნია, მიჯობნიაო“. თუ ყვაფმა იძლია და ადრე დაიყვილა, იმ წელს თავის ტკივილი არ ასცილდება ძღვეულსო.

ნაკალანდეგ (ნახალწლოვე) ხბოს, კვიცს, თიკანს, კრავს და გოქს სძლევენ შემდეგის თქმით: „გაიზარდე გაიზარდეო“, მეგრულად „მირდი მირდიო“, წიწილს და გუგულს, პურის ნაჭაში უნდა იყონ დილაზე, — არასფერს ეტყვიან.

თუ ქაცარმა (თიკანი) იძლია, ენა ვეგების უნებურად წაგვცდესო; თუ გოქმა მოგზაურობის დროს ტა-

*) თუმც უკან არ დაბრუნდებიან, მაგრამ მაინც დიდ საწყენად ურჩებათ და რა საქმეზედაც მიდიან, უიმედოდ ზდებიან.

ლახით ვისვრებოდეთ იქნებაო, თუ წიწილმა—გულის სისუსტე ეცოდინებაო და სხვანი.

კრუხი რომ წიწილებს გამოსჩეკს, ოჯახის ქალი თითო-თითოდ ბუდიდან ამოიყვანს და დანაზე დასვამს, ეტყვის ამის ბედის შეიქენიო; ეს ვითომ ქორმა არ მოიტაცოს—იმის ნიშანია.

ქათამს და ანუ დანით რამე საკლავს ქალები არ ჰკლავენ; თუ სახლში კაცი არ შეხვდათ, მეზობლისას წაიყვანენ დასაკლავად.

ახალწელს მეკვლეობა, შობას «ალილო» მშვენიერი კილოთი და სხვა დღესასწაულების ჩვეულება აქაც ჩვეულებრივია.

გარეული მხეცება:

მგელი, მელა, ტურა, ფოცხვერი, ყურდგელი; თრინა და ზღარბი.

ქვე-წარმაჯაღნი, ქვემძრამნი:

გველი, შველა, ხვლიკი, ბაყაყი, ფულუ, ქიები და მწერები სხვა და სხვა, ესენი ზაფხულობით იცის, მაგრამ ნაკლებად.

გარეული ფრინველები:

ქორი, ძერა, ყვავი, ბუ, მიმინო, კოდარა, ბელურა, სკვინჩა, გულწითელა, გულყვითელა, შაში, ბულბულა, ჩხიკვი, გვრიტი, ოფოფი (ცუდ ფეხისად მიაჩნიათ) გუგული, მალალური, შოშია, წრომი (ქოტი), ტყის ქათამი, ლაინი და მწყერი, აგრეთვე წერო, ყანჩო, გარეული იხვი და ბატი ხშირია.

სკეპა და სკხილგებო:

ნიგოზი, თხილი, ქუბური, თხმელა, ცხიმური, წიფელი, ცხმუტური (ზღმარტლი), ტირიფი, მსხალი, მრავალნაირი ვაშლი, ატამი, ბია, ლელვი, ალუჩა, ქლიავა, ტყემალი, ბალი, ალუბალი, თუთის ხე, ქყონი, აკაცია, ჭანდარი, იფნა, კობიტი, ალვისხე, თელა, მებჯალა, ლუკუფხა, ხურმა, ბროწეული, იელი და ვარდები სხვა და სხვა აქ ხე-ტყე საკმაოა სოფლისათვის.

ბალახები:

მრავალ ძარღვა (ჯ. წ.), ბურჩხა, ქანჯილოჯა, ქყორტოტი, მელკულა, ჯამფაზია, სამყურა, (სამყურა ბორკილს რომ დაადვა გაიხსნებაო), ლურის გულა *) (მცუანა ბალახი), გვიმრა, ლაგვიმორია, ისიროტა, ინჯირი (ანწლი), ჭინჭარი, ძირ-მწარე, მამლი-ყვერა, სანდრაკა, ქამენია, ბაია, იაია, ტკვარჩელია, სურო, კონდარი და ისლიმი. მრავალი სხვა და სხვაცაა, მაგრამ სახელი ვერ შევიტყუეთ.

ეს აღწერილობა სოფელ ჯუმს ეკუთნის და ნამდვილად ასეა.

არიან სხვა სოფლებიც სამეგრელოში, სადაც სხვა და სხვა ჩვეულებები არსებობს, მაგრამ ჩვენ მარტო ჯუმის მკვიდრი და ჩვეულება ავწერეთ.

უმთავრესი ნაკლი ამ სოფლის მკვიდრთათვის უსწავლელობაა; ამოდენ კომლ მცხოვრებში, დიდი იქნება, ოთხი ანუ ხუთი ერიოს რომ ორ კლასიანი ნორმალური სასწავლებელი დაემთავრებინოს; თუმც ამ ბოლოს დროს ცო-

*) ლურის გულა ამ ბალახის სახელი მეგრულად, და არა „ლურისს გულა;“ ნამდვილი ქართულადაც ლურის გულა.

ტად გამოფხიზლდნენ, შვილებს სასწავლებელში აძლევენ, მაგრამ ნამეტანი მკირე ხნით; ბავშვი ისწავლის წერა-კითხვას ანუ ერთ კლასს დაამთავრებს, და ეს საკმაოდ მიაჩნიათ, ასე ჰგონიათ თავიანთი შვილი, ერთ კლასიანი, „აბლაკა-ტად“ გამოდგება. ეს სიღარიბის მიზეზით არა სჭირსთ, ეს უსწავლელობის და დაუდევრობის ბრალია. ძალიან სამწუხაროა სწორედ, ერთი ისეთი არაფერ გამოჩნდა, რომ ეს უსწავლელი გლეხ-კაცობა ჭკუაზედ მოიყვანოს, სწავლისაკენ მიუთითოს და აუხსნას, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სწავლას.

თუმც არიან ზოგიერთები, რომლებიც მდიდრად, და პირველად ითვლებიან, მაგრამ სწავლის თაობაზე ყურსაც არ იბერტყენ და არც შესახოვენ ვინმეს შველას. ასეთნი პირნი, ჩვენდა საუბედუროდ, თავიანთ ქებას და სხვის ძაგებას უნდებიან. უცხო ვინმე თავისით არ ჩამობრძანდა ჩვენს სოფელში და ხალხი ისევ იმ მშრალზეა დარჩენილი, რომლის თაობაზე შემდეგი ლექსი თქმულა:

ვინ უნდა იყოს, სად უნდა იყოს, კაცი სიმართლით
სოფლად მავალი,

რომ დაცემულის თავის მოძმისა განიზიაროს ტანჯვა
მრავალი?!

ბაქვით თვით თავი არ აიმაღლოს, საქვეყნოდ გულში
ედვას სხვა ვალი:

ტანჯვით გაჰკვალოს და შრომით გასჭრას, გზა უძღლურ-
თათვის სწორად სავალი.

—

ვინ უნდა იყოს, სად უნდა იყოს, კაცი თვის ენის
შემნახველიო,

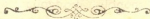
თავი არ აქოს, სხვა არ აძაგოს, სიკეთის იყოს ყველგან
მქნელიო!

ქრთამს არ იღებდეს, ძმას არა ჰყიდდეს, მშობლურად
მოძმეს უწყოს ხელიო,
და თვის ნათქვამი სიტყვა სისწორით სრულ ჰყოს და
მტკიცე შექველიო?!

ვინ უნდა გამოჩნდეს ჩვენთვის ექიმი, რომ ჰქონდეს
ჩვენი სიბრალოელიო,
რომ უსწავლელად დატანჯულ გლეხთა მან განგვიკურ-
ნოს გული წყლოელიო,
იმედი მოგვცეს, წამოგვაყენოს, უიმედობით დაჩაგრულიო,
და თან საეროდ ძმობა-ერთობის გულში უდუღდეს სიყ-
ვარულიო!

ანტონ ქანდაკია.

ჩ ვ ე ნ ი

„პ რ ე მ უ ლ ი“

• მეორე წელიწადში გადადგა.

დღემდი ჩვენ უფლება არა გვექონდა, რომ გარდა ყოველგვარ ჩვენი ნაწერისა, სხვების რამე დაგვებეჭდა ჩვენს «კრებულში», დღეს-კი ნება გვაქვს, რომ სხვებისაც ვბეჭდოთ ხოლმე, და უკეთესმა ჩვენმა მწერლებთანაგანმა კიდევ აღვითქვეს დახმარება.

ფასი იგივე დარჩება: გაგზავნით ფოსტით 7 მან., გაუგზავნელად—6 მან., ნახევარის წლით—4 მან., თვიურად და კერძო №-რი—60 კ.

—(ფულის შემოტანა ნაწილ-ნაწილად შეიძლება).—

რედაქცია გადატანილას დ. ყვარიალასში

კერძო განცხადება ყოველ საგანზე მიიღება ჩვეულებრივზე იათად და განცხადების ფულის გარდახდაც შეიძლება ნაწილ-ნაწილ.

ადრესი გამომწერლებისათვის: დ. ყვარილა, „კრებული“-ს რედაქცია და თბილისში წერა-კითხვის გამავრც. საზოგადოება.

„კრებული“-ს რედაქტორი და გამომც. აპაპი.

P. S. ბეჭრა ვეკითხება, „თავგადასავალის“ გაგრძელება იქნება თუ არა. ამ წელში კიდევ დაიბეჭდება ეს თხზულება და ბეჭრა სხვაც, რომელიც უკვე დამზადებულია.

ამ წელშივე გამოვა ცალკე წიგნად ბ-ნი მოსე ჯანაშვილის „პალეოზოოლოგიური ალბომი“, რომელიც „კრებული“-ს ხელის-მომწერლებს იაფ ფასად დაეთმობათ.

რედაქციაში შესაძენად მოიპოვება წარსული წლის „კრებული“-ს თორმეტივე წიგნი, ფასი შეიდი მანეთია.

3/64